Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Lara Rošker

IZZIVI IN PRILOŽNOSTI V PSIHOSOCIALNI PODPORI MLADOSTNIKOM OB IZGUBI STARŠA

Diplomsko delo

Ljubljana 2024

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Lara Rošker

IZZIVI IN PRILOŽNOSTI V PSIHOSOCIALNI PODPORI MLADOSTNIKOM OB IZGUBI STARŠA

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Nina Mešl

Ljubljana 2024

ZAHVALA

Iskreno, iz dna srca hvala vsem mojim:

mami in bratu Maju za stalno, brezpogojno podporo,

najožjim prijateljem za spodbudne besede in kalup, da ne padem,

in Lari, ki je bila z mano od začetka do konca, ki mi ni dovolila obupat – brez tebe mi ne bi uspelo.

Posebna zahvala mentorici Nini za odzivnost, napotke, vodenje, podporo in natančnost.

Srčna hvala vsem pogumnim sogovornicam, ki so bile pripravljene deliti svojo izkušnjo.

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Lara Rošker

Naslov naloge: Izzivi in priložnosti v psihosocialni podpori mladostnikom ob izgubi starša

Kraj: Ljubljana

Leto: 2024

Št. strani: 112 **Št. prilog:** 3 **Št. tabel:** 1

Mentorica: izr. prof. dr. Nina Mešl

Ključne besede: smrt starša, psihosocialna podpora, podporne skupine, žalovanje, podpora mladostnikom, travma

Povzetek: V tej diplomski nalogi se osredotočam na izzive, s katerimi se soočajo mladostniki ob smrti starša, in raziskujem, kako lahko psihosocialna podpora pomaga pri njihovem žalovanju. Ugotovitve temeljijo na že obstoječih znanstvenih virih in intervjujih s posameznicami, ki so doživele izgubo starša. V teoretičnem delu obravnavam pojme izgube, smrti in žalovanja ter travme, ki jo lahko smrt starša povzroči. Izpostavim pomen različnih virov podpore in pomoči ter posebej poudarim vlogo socialnega dela in podpornih skupin. Empirični del naloge vključuje kvalitativno raziskavo, ki temelji na intervjujih s posameznicami, ki so izgubile starša. Skozi njihove zgodbe raziskujem okoliščine smrti, potrebe in izzive mladostnic v času žalovanja ter oblike podpore in pomoči, ki so jim bile na voljo. Podajam predloge za izboljšanje obstoječih praks v Sloveniji, pri tem pa poudarjam potrebo po celoviti in individualizirani podpori, ki vključuje tako čustveno kot praktično pomoč mladostnikom. Diplomsko nalogo zaključujem z ugotovitvijo, da bi mladostnikom, ki se soočajo z izgubo starša, koristila bolj dostopna in organizirana mreža podpornih storitev ter večja ozaveščenost o pomenu psihosocialne podpore. Predlagam tudi razvoj novih oblik pomoči, kot so podporne skupine, ki bi mladostnikom olajšale proces žalovanja in prispevale k njihovemu dolgotrajnemu okrevanju.

Title: Challenges and Opportunities in Psychosocial Support for Adolescents After a Loss of a Parent

Key words: death of a parent, psychosocial support, support groups, grief/bereavement, adolescent support, trauma

Abstract: In this thesis, I focus on the challenges adolescents face upon the death of a parent and explore how psychosocial support can help in their grieving process. The findings are based on existing scientific sources and interviews with individuals who have experienced the loss of a parent. Beginning with the theoretical section, I discuss the concepts of loss, death, and grieving, touching upon the trauma that the death of a parent can cause. I highlight the importance of various sources of support and assistance, particularly emphasizing the role of social work and support groups. The empirical section of the thesis includes a qualitative study based on interviews with individuals who have lost a parent. Through their stories, I research the circumstances of death, the needs and challenges of adolescents during grieving, and the forms of support and assistance available to them. I provide suggestions for improving existing practices in Slovenia, emphasizing the need for comprehensive and individualized support that includes both emotional and practical assistance for adolescents. I conclude the thesis with the finding that adolescents facing the loss of a parent would benefit from a more accessible and organized network of support services and greater awareness of the importance of psychosocial support. I also propose the development of new forms of assistance, such as support groups, that would ease the grieving process for adolescents and contribute to their long-term recovery.

PREDGOVOR

Čeprav bi raje pisala o življenju in vsemu dobremu, kar življenje ponuja, so me poti pripeljale v drugo smer. S tem ne pravim, da je smrt nekaj slabega, niti ne pravim, da je nekaj dobrega. Je proces življenja kot vsak drug, s tem da, gledano od daleč, manj poznan, manj resničen in manjkrat spregovorjen. Ko do srečanja z njim pride, pa močno in globoko slišan. Sama ga nikoli zares nisem gledala od daleč, vsaj ne odkar pomnim. Srečala sem se z izgubo strica, izgubo prababice, izgubo drugih bližnjih. Že kot mlademu dekletu mi je prihod očeta v mojo sobo s solzami v očeh pomenil le eno – spet je tukaj. Smrt namreč, zdaj sva se že dobro poznali. Vsaj tako sem mislila. Ko pa sem jo ponovno zagledala tistega večera, je bilo, kot da bi jo videla prvič. Smrt očeta se ni mogla primerjati z nobeno drugo izgubo do zdaj. Pa ne, da bi zato druge manj bolele, le da je ta bolela toliko bolj. Vse, kar sem do zdaj poznala in ponotranjila glede procesa žalovanja, je v trenutku postalo neuporabno. Kako zdaj naprej? Treba je odpraviti bolečino, izbrisati rane in preboleti. Trajalo je dobrih 6 let, da sem izgubo sprejela, in še dodatni 2, da sem okrevala. Skozi ta proces sem ugotovila, da bolečine ni mogoče odpraviti, da ran ni treba izbrisati, ampak zaceliti in da je prebolevanje izgube nekaj čisto drugega kot sprejemanje le-te. Ugotovila sem, da četudi bo zmeraj bolelo, lahko za to bolečino ustvarim poseben prostor, kjer ji dovolim, da je prisotna, da so zaceljene rane tukaj zato, da nas spomnijo na bitko, ki smo jo zmagali, in da povsem preboleti tak travmatičen dogodek pač ni možno. Zagotovo ga pa je mogoče sprejeti in se naučiti živeti z njim. Čeprav sem do teh ugotovitev v večini prišla sama, se danes dobro zavedam, da bi do njih zagotovo prišla prej kot v šestih letih, če bi takrat sprejela pomoč, ki mi je bila ponujena s strani mame, sorodnikov, prijateljev, učiteljev, psihologov, psihoterapevtov in drugih. Edina oblika pomoči, ki sem jo bila takrat vsaj delno pripravljena sprejeti, je bila vključitev v tabor podpornih skupin, za katerega pa smo ugotovili, da sem bila kot 15-letno dekle prestara. Nekaj let, izkušenj in osebnih sprememb kasneje sem se odločila, da želim postati oseba, ki bo naredila nekaj za to, da se bo mladostnikom ob izgubi starša aktivno ponujalo možnosti za podporo in pomoč ter da bo teh možnosti veliko več, kot sem jih imela sama. Prvi korak do tega je bil vpis na Fakulteto za socialno delo, drugi pisanje tega diplomskega dela. Sledijo pa še ostali, kot na primer pridobitev licence za izvajanje psihoterapije ter uvedba in vodenje podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša. To je bil zdaj odgovor na »zakaj« sem izbrala to temo, sedaj pa pojdimo še na »kako« sem se lotila pisanja in raziskovanja o njej.

Začela sem s prebiranjem literature, ki na to temo že obstaja, vse od žalovanja in travme, do podpore mladostnikom ob smrti starša in vloge, ki jo ima pri vsem tem socialno delo. Ker sem želela pridobiti čim več informacij iz prve roke, sem se obrnila k posameznicam z izkušnjo

izgube starša. Skozi čustvene in hkrati upanje vzbujajoče intervjuje sem se imela priložnost spoznati z zgodbami pogumnih posameznic. Zgodbe, ki so mi po eni strani še kako poznane, po drugi pa tako tuje in nepredstavljivo težke, so mi razkrile nov pogled na to, s čimer se osebe z izkušnjo izgube starša soočajo. Dovolite mi, da vas s to diplomsko nalogo popeljem v ta svet, ki je še zmeraj premalo slišan in raziskan, s ciljem pridobitve novih, konkretnih in celostnih priložnosti za reševanje težav, ki se pojavljajo pri posameznikih z izkušnjo izgube starša.

KAZALO VSEBINE

1. PREGLED PROBLEMATIKE/TEORETSKI UVOD 1
1.1. IZGUBA, SMRT IN ŽALOVANJE 1
1.1.1. Izguba 1
1.1.2. Smrt 2
1.1.3. Žalovanje 2
1.2. TRAVMA 3
1.3. SMRT STARŠA 5
1.3.1. Nenadna in pričakovana smrt 6
1.4. PODPORA MLADOSTNIKOM OB SMRTI STARŠA 7
1.4.1. Poslušanje, sprejemanje in skrb 7
1.4.2. Vloga preživelega starša in drugih pomembnih odraslih 8
1.4.3. Zagotavljanje psihosocialne pomoči in podpore 9
1.4.4. Uporaba izrazno ustvarjalnih tehnik kot sredstvo za izražanje čustev 9
1.5. VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI PODPORI MLADOSTNIKOM OB IZGUBI STARŠA 10
1.5.1. Raziskovanje virov moči in življenjskega sveta 11
1.5.2. Delo z družino 12
1.5.3. Emocionalno delo 14
1.6. PODPORNE SKUPINE ZA MLADOSTNIKE OB SMRTI STARŠA 15
2. PREGLED VIROV STROKOVNE POMOČI V SLOVENIJI 18
2.1. Psihosocialna podpora mladostnikom v Sloveniji 18
2.2. Podporne skupine v Sloveniji 18
3. FORMULACIJA PROBLEMA 20
3.1. NAMEN IN CILJI RAZISKAVE 20
3.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA 21
4. METODOLOGIJA 22
4.1. VRSTA RAZISKAVE 22

4.2. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV 23
4.3. POPULACIJA IN VZORČENJE 23
4.4. ZBIRANJE PODATKOV 24
4.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV 25
5. REZULTATI IN RAZPRAVA 27
5.1. TEMA 1: Okoliščine smrti 27
5.1.1. Rezultati teme 1 27
5.1.2. Razprava teme 1 28
5.2. TEMA 2: Potrebe mladostnikov v času žalovanja 29
5.2.1. Rezultati teme 2 29
5.2.2. Razprava teme 2 34
5.3. TEMA 3: Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša 36
5.3.1. Rezultati teme 3 36
5.3.2. Razprava teme 3 37
5.4. TEMA 4: Oblike podpore in pomoči 37
5.4.1. Rezultati teme 4 37
5.4.2. Razprava teme 4 39
5.5. TEMA 5: Dojemanje podpore in pomoči 40
5.5.1. Rezultati teme 5 40
5.5.2. Razprava teme 5 42
5.6. TEMA 6: Vloga socialnega dela 44
5.6.1. Rezultati teme 6 44
5.6.2. Razprava teme 6 44
5.7. TEMA 7: Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša 44
5.7.1. Rezultati teme 7 44
5.7.2. Razprava teme 7 47
5.8. TEMA 8: Predlogi, ideje, dodatki 48
5.8.1. Rezultati teme 8 48

5.8.2. Razprava teme 8 50
6. SKLEPI IN UGOTOVITVE 52
7. PREDLOGI 54
8. VIRI IN LITERATURA 57
9. PRILOGE 63
10.1. SMERNICE ZA INTERVJU 63
10.2. ODPRTO KODIRANJE 64
10.2.1. Odprto kodiranje intervjuja A 64
10.2.2. Odprto kodiranje intervjuja B 69
10.2.3. Odprto kodiranje intervjuja C 72
10.2.4. Odprto kodiranje intervjuja D 77
10.2.5. Odprto kodiranje intervjuja E 86
10.2.6. Odprto kodiranje intervjuja F 90
10.3. OSNO KODIRANJE 95

Kazalo slik

Slika 1: Primer odprtega kodiranja 25
Slika 2: Primer osnega kodiranja 26
Slika 3: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 29
Slika 5: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 30
Slika 6: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 30
Slika 7: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 31
Slika 8: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 32
Slika 9: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 33
Slika 10: Prikaz št. izjav osnega kodiranja 34

Kazalo tabel

Tabela 1: Lastnosti vzorca 23

1. PREGLED PROBLEMATIKE/TEORETSKI UVOD

1.1. IZGUBA, SMRT IN ŽALOVANJE

Besede, ki so v tem diplomskem delu velikokrat uporabljene, so izguba, smrt in žalovanje. Kot smo si med seboj različni ljudje in kot so si različne naše izkušnje, kulture, okolja in navade, pa se med nami razlikujejo tudi pomeni izgube, smrti in žalovanja. Izguba je vsesplošen pojem, katerega pomen lahko zajema vse od izgubljene, odtujene lastnine, do izgube kot smrti. Smrt je nekaj, kar je v naši družbi še zmeraj tabu. Ko se v vsakdanjem pogovoru skupine ljudi omeni smrt, je skoraj zmeraj prisotno neko nelagodje. Temo se čimprej spremeni, v telesu pa še nekaj časa ostane občutek grenkobe. Do pogovora o žalovanju po navadi sploh ne pride, saj ljudem velikokrat že sama misel na vsa globoka čustva, ki so v žalovanju prisotna, povzroča tesnobo.

1.1.1. Izguba

Robben (2004, str. 179) izgubo opredeljuje kot biti brez nekoga ali nečesa, pri čemer pa ločujemo fizično in psihosocialno izgubo. Fizična izguba se lahko kaže v izgubi materialnih stvari, kot sta avto ali hiša, vendar pa lahko vključuje tudi čustveno zahtevnejše izgube, kot je izguba ljubljene osebe. Primeri psihosocialne izgube pa so recimo ločitev, neozdravljiva bolezen in izguba službe.

Spremembam pogosto sledi občutek izgube in izgubi žalost, izpostavi Jeffreys (2011, str. 90). Nekatere spremembe nam lahko predstavljajo nekakšno izgubo, še posebej, kadar se navezujemo na osebe, rutine, kraje, vloge in podobno. Ko se naveza konča, mnogi ljudje občutijo bolečino in žalost zaradi te izgube.

Izguba zajema veliko več kot le smrt, ugotavlja Weinstein (2008, str. 55). Vsaka razdružitev od nekoga ali nečesa, ki vpliva na našo fizično in čustveno dobrobit, na našo vlogo in/ali naš status, je pravzaprav izguba.

Simonič (2006, str. 175) kot najbolj bolečo izgubo izpostavlja smrt, saj za preživele družinske člane predstavlja velik izziv, poln bolečine. Odziv družine na izgubo je odvisen od odnosov in sistema znotraj nje. Prilagajanje družine na izgubo pa je odvisno tudi od drugih dejavnikov, kot je recimo način smrti, saj je v primeru, da je bila ta nepričakovana, družini odvzela možnost poslovitve – tako družinskih članov od umrlega kot umrlega od družinskih članov. Tudi okoliščine smrti je včasih težko sprejeti, recimo, kadar je bila smrt nasilna, saj je težko sprejeti izgubo nedolžnih. Podobno je, kadar je smrt dvoumna, na primer izginuli otrok ali pogrešani v bitki, saj ne vemo, ali je oseba zares umrla ali ne.

1.1.2. Smrt

Weinstein (2008, str. 56) izpostavi, da je smrt izven medicinske terminologije težko definirati. Omenja pa izraza živa oz. socialna smrt, ki se uporabljata za posameznike, ki so fizično živi, vendar jih njihova situacija izolira od družine in družbe. Primeri tega so koma, demenca in zapor. Na drugi strani imamo še psihosocialno smrt, ki pomeni smrt psihosocialnega bistva osebe, kar se zgodi na primer preko zasvojenosti, duševne bolezni ipd.

Kot pravi Simonič (2006, str. 178), življenja brez smrti sploh ne bi bilo. Smrt je veliko več kot le zaključek, čeprav nas misel nanjo obda z obupom in tesnobo ter nanjo gledamo kot na nekaj, kar nam vzame vse. Smrt je nekaj neizogibnega in naravnega v našem življenju. Preko nje se lahko začnemo zavedati, kaj vse zares imamo, kar pa so dejstva, ki jih je zelo težko sprejeti. Smrt je nekaj težko predstavljivega, je skrivnostna in o njej oz. o tem, kar po smrti sledi, ne vemo nič gotovega/zanesljivega, zato ni nič nenavadnega, če nas je smrti strah. Nihče si je ne želi.

Ko govorimo o smrti, moramo obravnavati več dimenzij, vključno s čustvenimi, kognitivnimi in vedenjskimi odzivi posameznika ob smrti bližnje osebe. Psihološko gledano smrt predstavlja končno izgubo, ki jo spremljajo procesi žalovanja in soočanja s smrtjo (Kübler-Ross, 2014, str. 30).

Smrt lahko sproži globoke eksistencialne razmisleke in vprašanja o smislu življenja in lastne umrljivosti. Psihološki pristopi k smrti pogosto poudarjajo pomen podpore, ritualov in terapevtskih intervencij za pomoč pri obvladovanju žalovanja (Yalom, 1980, str. 36).

1.1.3. Žalovanje

Odziv na izgubo je žalovanje – globoka človeška izkušnja, ki je pogosta pri vseh kulturah sveta in prisotna pri vseh zgodovinskih obdobjih, hkrati pa se razlikuje in spreminja glede na kulturo in čas (Weinstein, 2008, str. 54).

Psihologi žalovanje ob smrti bližnje osebe obravnavajo kot eno najbolj stresnih in kritičnih izkušenj, ki jo lahko mlad človek doživi. Anksioznost in strah, povezana s to izkušnjo, sta še posebej izrazita med najstniki, ki so v ključni fazi oblikovanja lastne identitete. Najstniki doživljajo proces žalovanja precej drugače kot otroci. Tako je predvsem zaradi globokih čustvenih in psihičnih sprememb, ki so v tem času pri njih prisotne. Vse te spremembe lahko najstnikom še dodatno otežijo proces žalovanja, hkrati pa jih takšna, čustveno težka izkušnja izpostavi določenim izzivom. Ti izzivi so lahko anksioznost, depresija, močni občutki krivde, močni občutki jeze in s tem povezana agresija, nizko samospoštovanje, pomanjkanje motivacije

za vsakdanje aktivnosti in podobno. Skupaj s psihičnimi in čustvenimi vidiki izguba starša povzroči pomembne spremembe tudi v družinski strukturi in ekonomski stabilnosti (Currer, 2001, str. 118; Noppe in Noppe, 2004, str. 159).

Kübler-Ross in Kessler (2014, str. 28) izpostavita, da ne obstajajo »značilni« odzivi na izgubo, ker tudi ni »značilnih« izgub. Nadaljujeta z opisovanjem petih stopenj žalovanja, ki so:

1. Zanikanje – spoprijemanje s situacijo, zanikanje resničnosti izgube.
2. Jeza – začetek zavedanja izgube, občutki jeze, nemoči, krivde.
3. Pogajanje – »kaj bi bilo, če…« faza, iskanje načinov, preko katerih bi bilo izgubo mogoče preprečiti.
4. Depresija – realnost izgube postane resnična, neizogibna, pojavijo se čustva globoke žalosti, obupa, je čas intenzivnega žalovanja.
5. Sprejemanje – sprejemanje izgube, še zmeraj je prisotna žalost, vendar oseba najde načine, kako živeti z izgubo.

Kübler-Ross in Kessler (2014, str. 28) poudarita, da te stopnje niso mišljene kot stroge faze, skozi katere gre čisto vsak, temveč kot okvir za razumevanje občutkov ob izgubi. Vsakdo doživlja žalovanje na svoj način, brez predpisanega vrstnega reda ali potrebe po doživljanju vseh stopenj. So le orodja, ki nam pomagajo prepoznati in se soočiti s svojimi čustvi ter se bolje pripraviti na življenje z izgubo.

1.2. TRAVMA

Travma je ogrožajoče stresno doživetje, ki lahko dolgotrajno vpliva na fizično in duševno stanje posameznika. Travmatični dogodki so vse od naravnih in drugih nesreč do fizičnega in čustvenega zlorabljanja. Posledice travme se lahko kažejo kot panični napadi, nočne more, anksioznost, težave pri oblikovanju ter vzdrževanju odnosov in podobno. Ustvarjanje varnega in podpornega okolja za tiste, ki so doživeli travmo, je ključnega pomena za začetek okrevanja (Ford, 2009, str. 113).

Travma ima lahko intenzivne posledice na življenje posameznika. Privede lahko do občutkov otopelosti, težav pri koncentraciji in občutka odtujenosti od samega sebe in drugih. Poleg tega lahko pride tudi do fizičnih sprememb, kot so povečan srčni utrip, mišična napetost, vidna izguba ali pridobitev teže. Te fizične posledice pa lahko še dodatno poslabšajo psihološko stanje

posameznikov. Razumevanje učinkov travme je ključno za zagotavljanje ustrezne podpore posameznikom (Antai-Otong, 2016, str. 325).

Travmatičen dogodek se sprva pojavi nepričakovano, v hipu trenutka ter v ljudeh sproži intenzivne občutke strahu, nemoči in groze. Travmatičen dogodek je izjemno ogrožajoč, pri čemer pa razlikujemo grozote, dogodke, ki jih povzroči človek, in katastrofe, ki pa niso delo človeka, na primer naravne nesreče. Sposobnost obvladovanja znotraj posameznika se zmanjša, psihološki in fizični odzivi postanejo dezorganizirani, pojavi se čustvena prizadetost, ki se kaže kot huda tesnoba ali občutki krivde. Običajno vsakodnevno delovanje, kar zajema odnose, socialne interakcije, delovno produktivnost in učinkovitost, pa postane ovirano. Travmatičen dogodek ogrozi temeljne prvine doživljanja, ki so občutek nadzora nad lastnim življenjem, povezanost z drugimi in imeti smisel življenja (Hodas, 2006, str. 12; Levine in Frederick, 2015, str. 143; Van der Kolk, 2014, str. 42).

Meje koncepta travme niso čisto jasne. Smiselno je upoštevati široko opredelitev travme, a ne preširoko, saj čisto vsak čustveno težak dogodek ni nujno travma. Travma, kot jo opisuje Levine (2015, str. 38), je rezultat izjemno stresnih dogodkov, ki preplavijo posameznikove sposobnosti za spopadanje in prilagoditev. Avtor pojasnjuje, da travma ne izvira iz dogodka samega, temveč iz odzivov telesa, ki so ujeti zaradi neizpolnjene potrebe po dokončanju obrambnega odziva na grožnjo.

Travmo bi lahko opredelili kot situacijo, v kateri je oseba soočena z ogrozitvijo lastne fizične in čustvene varnosti ali varnosti drugega. Gre za grožnjo, ki posamezniku prepreči vire obvladovanja, hkrati pa v njem izzove intenziven strah, nemoč in grozo, skoraj zmeraj pa je prisoten tudi občutek izgube. Travmatičen dogodek je trenutek, ko zares začutimo, da se je svet okoli nas spremenil, in dojamemo, da niti mi niti svet ne bomo nikoli več enaki. V takem trenutku smo soočeni z zavedanjem o lastni ranljivosti. Omenili smo katastrofe, so pa lahko travmatični dogodki tudi bolj osebni, kot so na primer spolne zlorabe. V taki obliki travme šok, ki nastane, prekine razvojne procese in lahko vodi v nastanek kompleksne posttravmatske stresne motnje (skrajšano PTSM). Ob doživetju take travme so bližnji odnosi zaradi strahu, ki ga je posameznik doživel, ogroženi in tako težko delujejo kot oblika pomoči za okrevanje (Antai-Otong, 2016, str. 325; Harris, 2009, str. 96; Knight, 2015, str. 27).

Ena izmed travmatičnih izkušenj je izguba starša, predvsem v času otroštva in mladostništva, ki lahko na posamezniku pusti dolgotrajne čustvene, psihične in celo fizične posledice. Smrt starša prekine temeljno vez, ki jo otrok potrebuje za rast in razvoj, za seboj pušča občutek

praznine ter sproži raznovrstna kompleksna čustva, kot so žalost, razočaranje, jeza, krivda in strah. Tak travmatični dogodek globoko vpliva na izoblikovanje otrokove oziroma/ali mladostnikove identitete, na samospoštovanje in celostno počutje. Izguba starša v otroštvu ali adolescenci poveča tveganje za razvoj duševnih težav, kot so depresija, anksioznost in posttravmatska stresna motnja, ter poveča tveganje za zlorabo substanc. Poleg tega lahko ima negativne posledice na prihodnje odnose posameznika in njegovo sposobnost vzpostavljanja varnih vezi (Brent, Melhem, Donohoe, in Walker, 2009, str. 791).

1.3. SMRT STARŠA

V današnji moderni družbi, so se ljudje smrti začeli bati in jo obravnavati kot tabu temo, izpostavlja Kübler-Ross (2014, str. 36). Ta strah lahko vodi do tega, da se osebe, ki so doživele izgubo, pogosto počutijo osamljene in izolirane, saj njihova okolica in celo zdravstveni delavci težko komunicirajo o smrti.

Izguba starša je izjemno težavna in boleča izkušnja za vsakogar, vendar pa lahko za otroke predstavlja še posebej velik izziv. Otroci pogosto težko prepoznajo in izražajo svoja čustva z besedami, zato je pomembno, da se preživeli starš in drugi pomembni odrasli zanimajo za otrokovo razumevanje smrti in njegov edinstven, naravni odziv na smrt. Odrasli pomočnik, kot je učitelj, psiholog ali zdravnik, lahko odigra ključno vlogo pri nudenju pomoči otrokom za priznavanje, prepoznavanje in izražanje svoje čustvene reakcije na izgubo. To se lahko doseže z modeliranjem, potrjevanjem in normalizacijo otroških odzivov na izgubo. Poleg tega lahko žalujočim otrokom pomaga izražanje čustev preko simbolov. Simbolno izražanje čustev otrokom omogoča, da izražajo svoja čustva in obdelujejo izgubo na oprijemljiv način. To se lahko doseže z različnimi dejavnostmi, posebej zasnovanimi za izražanje čustev pri mlajših otrocih skupaj z njihovo družino (Moody in Moody, 2007, str. 591).

Sodelovanje v ustvarjalnih dejavnostih, ki otrokom omogočajo izražanje svojih čustev, lahko predstavlja dragoceno orodje pri obvladovanju žalovanja. Nekatere od teh dejavnosti so izražanje čustev preko slikanja ali risanja, pisanje dnevnika ali ustvarjanje spominske knjige o staršu, ustvarjanje posebnega spominskega kraja ali častitve v spomin na starša in še kaj. Te dejavnosti lahko otrokom nudijo izhodišče za izražanje čustev in oprijemljiv način za ohranjanje spomina na starša. Pomembno je, da odrasli nudijo podporo in vodstvo ter hkrati otrokom omogočijo prostor za izražanje čustev na njihov lasten, edinstven način. Razumevanje otrokovega žalovanja ob smrti starša je odvisno tudi od njihove stopnje razvoja in vrste podpore, ki jim je na voljo (Bergman, Axberg, in Hanson, 2017, str. 8).

Najstniki se, tako kot mlajši otroci, soočajo z edinstvenimi izzivi pri žalovanju ob smrti starša. Najstniška leta so obdobje posebnega in pomembnega čustvenega, telesnega in kognitivnega razvoja, zato lahko izguba starša močno vpliva na njihov razvoj in vsesplošno počutje. Najstniki se, ko poskušajo razumeti smrt svojega starša, spopadajo z različnimi čustvi, vključno z jezo, krivdo, zmedo in žalostjo. Za najstnike ni neobičajno, da doživljajo občutke izolacije in odtujenosti, ko se spopadajo z žalovanjem. Lahko se znajdejo v težavah pri izražanju svojih čustev ali se umaknejo od odraslih podpornih sistemov. Razumevanje in priznavanje kompleksnosti najstniškega žalovanja je ključnega pomena za zagotavljanje učinkovite podpore. Najstniki lahko imajo veliko korist od povezovanja z vrstniki, ki so doživeli podobno izgubo, če imajo za to priložnost, prav tako pa od vključitve v strokovno obliko svetovanja ali terapije. Za najstnike so ključnega pomena mehanizmi obvladovanja, kot so vključevanje v telesno aktivne dejavnosti, ustvarjalne dejavnosti ali sodelovanje v podpornih skupinah (Brent idr., 2009, str. 790; Lundberg, in drugi, 2018, str. 38).

Spodbujanje odprte komunikacije ter zagotavljanje varnega in ne-obsojajočega okolja za izražanje čustev sta ključna elementa podpore skozi proces žalovanja. Žalujoči najstniki lahko najdejo tolažbo tudi v vzdrževanju povezave s preminulim staršem. To povezavo je mogoče krepiti z rituali, kot sta obisk groba ali ustvarjanje posebnega spominskega predmeta v čast njihovem spominu. Najstniki lahko najdejo tolažbo tudi v raziskovanju svoje duhovnosti ali sodelovanju v dejavnostih, ki spodbujajo raziskovanje o pomenu življenja po izgubi starša (Dowdney, 2008, str. 272).

1.3.1. Nenadna in pričakovana smrt

Nenadna smrt je nepričakovana izguba, ki se pripeti ob nesreči, umoru, samomoru ali bolezni. Družinski člani pri taki smrti doživijo šok in so v močnih dvomih, kar lahko traja kar nekaj časa. Nenadna smrt je lahko zelo nejasna in v človeku vzbudi ogromno čustev naenkrat, ki jih je težko obvladovati. Taka izguba pusti na človeku veliko posledic, predvsem nenehen strah in nervoza, saj je telo ves čas v pripravljenosti, če se kaj takega ponovi. Na drugi strani imamo pa pričakovano smrt, ki je na primer izguba osebe zaradi dolgotrajne, neozdravljive bolezni. Ob taki smrti, ki je pravzaprav proces, ki traja dlje časa, lahko več mesecev, let, se posameznik sooča z manjšimi izgubami, saj stvari, ki so jih prej lahko počeli skupaj, počasi izginjajo (Brent idr., 2009, str. 790; Worden, 1996, str. 29).

Kadar smrt starša nastopi nenadoma in nepričakovano, kot na primer v prometni nesreči, ali pa je dramatična, kot na primer samomor, se poleg žalosti pojavi tudi travma. Osnovna vez med otrokom in staršem se nenadoma prekine, zato v tem primeru govorimo o relacijski travmi.

Otrok doživlja občutke strahu, groze in nemoči, ob tem pa izgubi občutek varnosti. Travma aktivira alarmni sistem v otrokovem telesu, ki lahko omeji ali celo onemogoči delovanje višjih možganskih funkcij, kot so govor, samorefleksija, predvidevanje in odločanje. Posledično se lahko pojavijo težave s koncentracijo in spominom. Otrok se začne bati za lastno zdravje in zdravje drugih. Če mu je bilo rečeno, da je njegova mati ali babica zaspala, bo doživljal velik stres ob odhodu v posteljo, ki ga bodo spremljale nočne more. Otrok mora najprej premagati grozo, da se telo in psiha lahko razbremenita šoka, šele nato se lahko začne proces žalovanja in sočasno življenje (Žavbi, 2020, str. 17).

Kübler-Ross (2014, str. 10) obravnava nenadno in pričakovano smrt skozi razlike v doživljanju in obvladovanju teh dogodkov. Nenadna smrt pogosto povzroči večji šok in travmo, saj osebe niso imele časa, da bi se pripravile na izgubo ali se poslovile od ljubljene osebe. Pri pričakovani smrti pa imajo osebe in njihovi bližnji več časa za proces žalovanja že pred dejanskim dogodkom. To omogoča postopno prilagoditev in sprejemanje neizogibnega, kar lahko ublaži šok ob dejanski smrti.

1.4. PODPORA MLADOSTNIKOM OB SMRTI STARŠA

Izguba starša je lahko izjemno travmatična izkušnja za mladostnike ter močno vpliva na njihovo čustveno in psihološko stanje. Ker je tema izgube starša v družbi še zmeraj tabu, se lahko posameznik velikokrat znajde brez ustreznih besed ali brez znanja za ustrezno podporo mladostnikom ob taki situaciji. V tem poglavju bom obravnavala ključne vidike podpore, ki predstavljajo osnovne možnosti pomoči mladostnikom v času žalovanja. Najprej bom raziskala pomen poslušanja, sprejemanja in skrbi za mladostnika, ki je doživel izgubo. Nato se bom posvetila psihosocialni pomoči, ki vključuje ustvarjanje stabilnega in varnega okolja ter spodbujanju odprte komunikacije. Posebno pozornost bom namenila vlogi preživelega starša in drugih pomembnih odraslih pri zagotavljanju podpore. Na koncu bom raziskala uporabo izrazno ustvarjalnih sredstev, kot so umetnostna terapija, plesno-gibalna terapija in glasbena terapija ter ekspresivnega izražanja, ki lahko mladostnikom služijo kot pripomoček pri izražanju svojih čustev in misli.

1.4.1. Poslušanje, sprejemanje in skrb

Podpora mladostnikom, ki žalujejo po izgubi starša, mora biti prilagojena njihovim individualnim potrebam. Mearns (2014, str. 12) poudarja, da mladostniki procesirajo izgubo drugače kot odrasli, zaradi česar je nujno, da je podpora specifična glede na njihove potrebe. Prilagojene oblike podpore vključujejo čustveno podporo, ki upošteva starost, razvojno stopnjo in osebne okoliščine mladostnika. To lahko predstavlja prilagajanje komunikacije glede na

zrelost posameznika ter zagotavljanje prostora za izražanje njihovih čustev in misli. Lundberg in drugi (2018, str. 37) izpostavljajo, da je pomembno, da se mladostniki počutijo slišane ter da se jim zagotovi, da so čustva, ki jih doživljajo, povsem običajen in sprejemljiv del žalovanja.

Obstaja več načinov in različnih vidikov podpore, ki lahko pripomorejo žalujočim mladostnikom, kot so poslušanje, sprejemanje, ustvarjanje stabilnosti in vključevanje v kreativne dejavnosti. Pomembno je, da smo z mladostniki iskreni, jih spodbujamo h konstruktivnim načinom spopadanja z bolečino, se z njimi pogovarjamo o njihovih videnjih, izkušnjah in prepričanjih ter opazujemo možne spremembe v njihovih interesih. Ob vsem tem pa je dobro, da z njimi ohranjamo odprto in iskreno komunikacijo. Ohranjanje spominov na umrlo osebo in ustvarjanje ritualov, ki lahko pri tem pomagajo, so lahko pomembni koraki pri soočanju z izgubo. Taki rituali so lahko na primer zapisovanje spominov, ustvarjanje albuma slik, pisanje dnevnikov in podobno (Bergman idr., 2017, str. 13; The Dougy Center for Grieving Children, 2011, str. 25; Worden, 1996, str. 147).

1.4.2. Vloga preživelega starša in drugih pomembnih odraslih

Preživeli starš je pogosto najpomembnejša oseba v življenju žalujočega mladostnika. Mearns (2000, str. 12) izpostavlja pomembnost tega, da starš prizna in normalizira čustva, ki se pojavljajo med žalovanjem, ter omogoči mladostniku, da žaluje na svoj način. Lundberg in drugi (2018, str. 35) izpostavijo, da mora biti starš prilagodljiv in razumevajoč do potreb mladostnika ter mu nuditi čustveno in praktično podporo.

Bergman idr. (2017, str. 14) navajajo pet nasvetov za preživelega starša in druge pomembne odrasle pri zagotavljanju podpore za mladostnika:

1. Prilagodljivost in razumevanje – starši naj se zavedajo, da je žalovanje zelo individualen proces in da se vsak otrok lahko spopada na svoj način. Ob tem naj bodo prilagodljivi in razumevajoči do njihovih potreb ter jim dovolijo prostor in čas za žalovanje na svoj način.

2. Naslavljanje praktičnih skrbi – otroku naj pomagajo pri praktičnih zadevah, ki se lahko pojavijo po izgubi starša, kot so finančne skrbi, spremembe v bivalnih razmerah ali pravne zadeve. Nudenje vodstva in pomoči na teh področjih lahko olajša dodatne stresorje v že tako težkem času.

3. Spremljanje znakov hujše stiske – pozorni naj bodo na znake podaljšane ali intenzivne stiske, kot so občutne spremembe v vedenju, akademskem uspehu ali socialnih interakcijah.

4. Spodbujanje podpornega okolja – povezovanje z otrokovo šolo, skupnostjo in razširjeno družino, da se okoli njih ustvari ustrezna podporna mreža. S tem se lahko pomaga zmanjšati občutke osamljenosti ter se zagotovi dodatne vire pomoči za mladostnika.

5. Skrb za skrbnika – pomembno je, da se ob vsej podpori, ki se namenja otroku, poskrbi tudi za preživelega starša. Avtorji spodbujajo, da skrbnik poskrbi tudi za svoje čustveno in telesno počutje, saj lahko le na ta način uspešno podpre otroka med njegovim procesom žalovanja.

1.4.3. Zagotavljanje psihosocialne pomoči in podpore

Izguba starša v mladih letih je lahko izjemno težka izkušnja. Mladostniki potrebujejo tako čustveno kot praktično podporo, da se lažje soočijo z bolečino in vso paleto čustev, ki jih prinaša izguba. Pomembno je, da imajo dostop do različnih oblik podpore, vključno z družinsko podporo, šolskimi svetovalci in strokovno pomočjo (Lundberg, in drugi, 2018, str. 34).

Worden (1996, str. 140) in Bergman idr. (2017, str. 15) izpostavljajo psihosocialno pomoč kot ključno obliko strokovne podpore, ki vključuje ustvarjanje stabilnosti in rutine v življenju mladostnika, ter spodbujanje odprte komunikacije o njihovih čustvih. Svetovalni pogovori in terapevtski procesi so strokovni načini podpore, ki mladostnikom pomagajo pregledati svoja čustva in razviti strategije spoprijemanja tako v procesu žalovanja kot za vse življenje.

Vloga strokovnjakov, kot so psihologi, terapevti, socialne delavke in svetovalci, je ključna pri nudenju psihosocialne podpore mladostnikom. Mearns (2000, str. 14) poudarja, da svetovanje in terapija mladostnikom nudita varen prostor za izražanje in pogovor o njihovih kompleksnih čustvenih in psiholoških potrebah, pri tem pa jim pomagata razumeti in obvladovati njihove čustvene odzive na izgubo.

Individualna terapija, skupinska terapija in podporne skupine lahko imajo velik pomen pri zagotavljanju celovite podpore. Podporne skupine, kjer so mladostniki obkroženi z vrstniki s podobnimi izkušnjami, lahko prinesejo dodaten občutek razumevanja in pripadnosti (Olsson, Lundberg, Fürst, Öhlén, in Forinder, 2017, str. 47).

1.4.4. Uporaba izrazno ustvarjalnih tehnik kot sredstvo za izražanje čustev

Različni načini ekspresivnega izražanja, kot so risanje, igranje na glasbila, kreativno gibanje in igre vlog, pomagajo mladostnikom pri odkrivanju svojega bistva in izražanju zahtevnih čustev. Podpora in pomoč preko doživljanja, izražanja in ustvarjanja z umetnostnimi izraznimi sredstvi se imenuje umetnostna terapija. Izrazna sredstva so uporabniku v pomoč pri izražanju in posredovanju svojih občutkov, čustev in misli drugim ljudem. Socialno kulturno delo

predstavlja uporabo ustvarjalnih tehnik v procesu podpore in pomoči. Med ustvarjalne kulturne dejavnosti med drugim spadajo ustvarjalni gib, ples, igra, gledališče, glasba, oblikovanje in risanje, video, fotografija. Obstajajo različna poimenovanja, ki pa v bistvu predstavljajo eno dejavnost – ustvarjalno dejavnost z umetnostnimi izraznimi sredstvi (Kustec, 2011, str. 29; Malchiodi, 2005, str. 4).

Izrazno ustvarjalna umetnostna terapija je kombinirana oblika različnih disciplin umetnostne terapije, ki se uporablja kot pripomoček za izražanje in refleksijo skozi tehnike umetnosti, pri čemer se v večini uporabljata neverbalna komunikacija in izražanje (Harris, 2009, str. 100). Terapija vključuje vizualne umetnosti, ples, glasbo, dramo in ustvarjalno pisanje. V sklopu terapije se lahko izvajajo tudi posebne risalne vaje, hkrati pa se postavljajo vprašanja, ki otrokom pomagajo ilustrirati svoja čustva in misli (Malchiodi, 2003, str. 5).

Gib in ples sta naravni poti neverbalne komunikacije. Skozi ples lahko izrazimo ideje, misli in čustva, za katere nimamo besed. Plesno-gibalna terapija je bila ustvarjena zato, ker lahko njena sredstva pomagajo pri obvladovanju stresa. Zvok in glasba predstavljata dopolnilni medij sporazumevanja, pri čemer improvizirana in kreativna glasbena terapija ponujata dopolnilo pogovoru. Gledališče in drama oz. umetnost igranja je ena najstarejših oblik umetnosti, skozi katero je človek poskušal izražati svoje konflikte, domišljijo, vizijo, strahove in upanja ter poskušal osvoboditi nasprotujoča si čustva, zaznave in vprašanja notranjih jazov. Likovnost oz. likovno izražanje je primerno predvsem za ljudi, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem. Skozi barve in oblike, ki jih posameznik uporablja, le-ta izraža svoje misli in čustva, ki ga lahko vznemirjajo in motijo, čeprav sam tega ne opazi. Skozi fotografijo bi lahko sogovornikom pomagali izraziti posebne načine razmišljanja in jim omogočili iskanje dogodka, ki ga želijo ujeti kot delček take stvarnosti, kot jo vidijo sami (Carolan, 2001, str. 202; Harris, 2009, str. 100; Kustec, 2011, str. 29; Moreno in Moreno, 2000, str. 182).

1.5. VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI PODPORI MLADOSTNIKOM OB IZGUBI STARŠA

Socialno delo zajema raznolika področja, zato ni izključljivo, da se znajde tudi pri delu z mladimi, ki so doživeli smrt starša. Teorije in koncepti socialnega dela nam pri tem prinašajo dobro podlago za proces pomoči. Zajemajo vse od raziskovanja življenjskega sveta uporabnika (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007) do iskanja njegovih virov moči (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2015). Pri vsem tem pa je ključna uporaba socialno delovnega jezika (Čačinovič Vogrinčič, 2010). Pomembno je, da ne pozabimo skupaj s sogovornikom pogledati na situacijo iz perspektive moči (Saleebey, 1997). Ob delu z

mladostniki, ki so izgubili starša, se lahko socialna delavka sreča z emocionalnim delom (Bojc, 2011), kar ni nič nenavadnega, je pa pomembno, da zna s tem ravnati in poskrbeti zase, saj šele tedaj lahko poskrbi za ostale. Poleg tega so nam lahko v veliko pomoč tudi koncepti socialnega dela z družino za soustvarjanje želenih izidov in družinske razvidnosti (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2018). V nadaljevanju bom omenjene koncepte podrobneje predstavila in razložila, kakšen pomen lahko imajo za socialne delavke pri delu z mladimi, ki so izgubili starša.

1.5.1. Raziskovanje virov moči in življenjskega sveta

Raziskovanje življenjskega sveta mladih, ki so izgubili starša, lahko pripomore k boljšemu razumevanje njihove specifične situacije ter k odkritju njihovih potreb in virov moči, ki jih imajo na voljo v svojem okolju. Socialne delavke lahko s tem pridobijo vpogled v osebne izkušnje, čustvena stanja, interese in socialne mreže mladostnika. V povezavi s tem je uporabno delovanje iz perspektive moči, ki lahko mladostnikom prinese voljo in moč za okrevanje. Prepoznanje in aktiviranje njihovih notranjih in zunanjih virov moči lahko za mladostnike predstavlja upanje in možnosti, da se lažje spopadejo z izgubo in izzivi, ki jih ta prinaša.

Moč sestavlja kombinacija dejavnikov, od katerih je moč tudi odvisna oz. je kombinacija le-teh. Ti dejavniki so: način, kako jo izražamo, oblika njene uporabe, sredstva, ki jih uporabljamo, in viri, iz katerih izhaja. Socialna delavka pri svojem delu prakticira različne vire moči, vse od normativnih virov moči in virov dostopa do pomembnih sredstev, do za socialno delo pomembnejšega personalnega vira moči. K slednjemu spadajo znanje, osebnostne lastnosti in socialna omrežja posameznika. Načini, s katerimi dosežemo krepitev moči oz. načini ravnanja z viri moči uporabnikov, so aktiviranje obstoječih virov, kreiranje novih virov, povečevanje dostopnosti virov, redistribucija virov in mediacija. Pri teh načinih pa je treba upoštevati splošne pogoje, ki so pri prenosu moči pogosto zanemarjeni: avtonomija, interakcijska narava moči in ravnanje s tveganji (Dragoš, in drugi, 2005, str. 13).

Perspektiva moči, kot jo predstavlja Saleebey (1997, str. 123), temelji na veri v inherentno vrednost in potencial vsakega posameznika ter na aktivnem iskanju in aktiviranju virov moči za doseganje pozitivnih sprememb v življenju uporabnikov. Ključni poudarki njegovega koncepta zajemajo prepoznavanje in vrednotenje virov moči, poudarek na odpornosti in prilagodljivosti težkim situacijam, soustvarjanje ciljev in možnih rešitev, izogibanje patološkemu pogledu in uporaba celostnega pristopa pri delu z uporabniki ter opolnomočenje skozi priznavanje in spoštovanje uporabnikovih edinstvenih izkušenj, vrednot in kulture.

Koncept uporabniku pokaže, da je nekoč že zmogel in mu da upanje, da obstaja možnost za ponoven uspeh. V proces pomoči vsak uporabnik vstopi s svojo definicijo problema, nato svoje videnje doda še socialni delavec. Tako se začne oblikovanje instrumentalne definicije problema, kateri sledi soustvarjanje rešitev. V središču sta dialog in sodelovanje ter soustvarjanje, pri tem pa nam proces omogoča brezpogojno spoštovanje edinstvenosti osebne izkušnje in ustvarjanje pogojev, v katerih je sprememba možna (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2015, str. 19).

Raziskovanje življenjskega sveta uporabnika temelji na cilju, da bi odkrili in aktivirali vire v življenjskem okolju uporabnika, ki mu bodo omogočili bolj kakovostno življenje. To raziskovanje je usmerjeno v načrtovanje rešitev ter v odkrivanje in mobilizacijo virov, pri tem pa je poudarek na soustvarjanju in skupnem iskanju rešitev in ciljev, ki jih uporabnik želi doseči. Uspešno socialno delo nastane takrat, kadar uporabnika povežemo z viri ne le iz mikro ravni, temveč tudi iz mezo in makro ravni. Raziskovanje življenjskega sveta uporabnika tako sestoji zlasti iz raziskovanja potreb in možnih rešitev v vseh okoljih – vse od družine in stanovanjske soseske do institucionalnih oblik bivanja in varstva. Raziskujemo ustreznost in kakovost obstoječih mrež, ki jih uporabnik že ima, in razvijamo nove storitve, možnosti in priložnosti v širšem okolju. Naloga socialnih delavk pa ni le neposredna pomoč uporabnikom pri boljšem izkoriščanju virov, temveč si tudi prizadevajo za spreminjanje in sooblikovanje življenjskega sveta, ki bo vzpostavil boljše razmere za uresničevanje in udejanjanje ciljev uporabnikov (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007, str. 14).

Germain in Glitterman (1980, str. 88) se osredotočata na razumevanje socialnih, ekonomskih in kulturnih dejavnikov, ki vplivajo na življenje uporabnikov. Poleg tega izpostavljata ekološki pristop k socialnemu delu, ki temelji na medsebojnem delovanju posameznika z njegovim okoljem. Uporabnik ima večjo možnost prilagajanja in premagovanja izzivov z uporabo notranjih in zunanjih virov moči. Miley, O'Melia in DuBois (2013, str. 211) zagovarjajo celostni pristop k socialnemu delu, ki vključuje raziskovanje življenjskega sveta uporabnikov in aktivacijo njihovih virov moči. Izpostavljajo pomembnost spodbujanja samoučinkovitosti in avtonomije uporabnikov za doseganje trajnostnih rešitev njihovih izzivov.

1.5.2. Delo z družino

Delo z družino mladostnika, ki je izgubil starša, je ključno za zagotavljanje celovite podpore in stabilnosti. Družina je pogosto primarni vir podpore in varnosti, zato je pomembno, da se socialne delavke osredotočijo na krepitev družinskih vezi in odkrivanje družinske dinamike. Pomembno je sodelovanje z vsemi člani, da se prepozna in naslovi potrebe tako celotne družine

kot tudi vsakega posameznika. S tem lahko skupaj soustvarijo okolje, v katerem bodo sprejete in podprte vse poti in oblike žalovanja.

Pri delu z družino se socialna delavka skupaj z družinskimi člani srečuje s prepletenostjo različnih tem, ravni in realnosti, kar nakazuje na kompleksnost socialnega dela z družino. Osrednji cilj oz. prizadevanje pri delu z družino je sodelovanje za krepitev moči družine, pri tem pa se ustvarja razmere za spremembe, ki jih družina potrebuje. Socialna delavka se pri sodelovanju z družino sreča s sistemom osebnih in odnosnih nalog posameznih družinskih članov. Vsakemu posebej se približa, hkrati pa sodeluje z družino kot celoto ter delo usmerja v skupnost, ki sooblikuje družinsko življenje (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2018, str. 32).

Minuchinova strukturirana družinska terapija ponuja okvir za delo z družinami. Terapevti se osredotočajo na dinamiko družinskih odnosov in strukture družine. Terapija se ukvarja s preoblikovanjem družinskih vzorcev ter izboljšanjem komunikacije in medsebojne podpore. Minuchin (1974, str. 109) poudarja pomembnost vključevanja vseh družinskih članov v terapevtski proces, kar je ključno tudi pri delu z družinami, ki se soočajo s smrtjo enega člana. Pomaga jim pri sodelovanju skozi proces žalovanja ter pri prestrukturiranju družinskih vlog in odnosov po izgubi.

Walsh (2012, str. 480) raziskuje različne vidike družinskega življenja in ponuja vpoglede v delo z družinami iz različnih perspektiv, vključno z obravnavo kompleksnosti in raznolikosti družinskih procesov. Poudarja pomembnost razumevanja kulturnih, socialnih in psiholoških dejavnikov, ki vplivajo na družine. Pri delu z družinami, ki so doživele smrt enega člana, je potreben celosten pristop, ki vključuje podporo pri izražanju čustev, ki se pojavijo v procesu žalovanja, krepitvi družinskih vezi in prilagajanju na novo življenjsko situacijo. Pri tem je prav tako pomembno vključevanje širše podporne mreže za krepitev družinske odpornosti.

Izguba starša je izjemno težka in travmatična izkušnja, še posebej za mladostnike. V času žalovanja pri sprejemanju izgube in premagovanju izzivov, ki se lahko pojavijo, imajo ključno vlogo socialne delavke. Mladostnike usmerjajo k iskanju virov moči ob žalovanju in navajanju na življenje z izgubo. Ustvarjajo varno okolje, kjer se lahko mladostniki svobodno izražajo, kjer so lahko takšni, kot so, in varno raziskujejo svoja čustva. Poleg tega igrajo socialne delavke pomembno vlogo pri zastopanju interesov mladostnikov v šoli in skupnosti. Sodelujejo z osebjem šole, da mladostniki prejmejo potrebno podporo, tako akademsko kot čustveno. Sodelujejo tudi z drugimi strokovnjaki, ki so vključeni v življenje mladostnika, kot so drugi svetovalni delavci, učitelji in zdravstveni delavci, ter skupaj z njimi ustvarjajo močno podporno

mrežo za mladostnika. Poleg tega ga lahko povezujejo tudi z drugimi možnimi viri pomoči, kot so podporne skupine, druge svetovalne službe in morebitne aktivnosti, ustvarjene z namenom pomoči mladostnikom ob izgubi starša (Mearns, 2014, str. 49; Payne, 2014, str. 49; Weinstein, 2008, str. 128).

Pri delu z družino kot tudi z ostalimi uporabniki v socialnem delu pa je poleg tega, kakšen odnos vzpostavljamo, pomembno tudi, kako z njimi komuniciramo. V odnosu smo empatični, ohranjamo jasno in odprto komunikacijo, pri čemer se ves čas trudimo uporabljati jezik socialnega dela. Le-ta je pomemben za socialno delo, saj ubesedi posebnosti procesov pomoči in sam koncept pomoči ter opiše ravnanje. Prav tako je jezik za opisovanje sprememb (ubesedi uresničljivo, najmanjši možni korak v smeri izidov) in jezik zaveznikov uporabnikov ter upošteva perspektivo moči. Omogoča tudi, da pri sodelovanju z drugimi strokami jasno opredelimo in poimenujemo posebnosti in delež socialnega dela v skupnih projektih (Čačinovič Vogrinčič, 2010, str. 244).

1.5.3. Emocionalno delo

V vsaki družbeni situaciji je pomembno ravnanje s čustvi, saj je to pomemben element socializacije in vključevanja v različna okolja, še posebej v delovnih in partnerskih odnosih. Emocionalno delo pa je prisotno predvsem pri poklicih, ki zahtevajo delo z ljudmi, kjer je pomembno izkazovanje empatije oz. svojih lastnih čustev, da bi tako tudi vzpodbudili čustvovanje drugih. Ozaveščanje in sprejemanje lastnih občutij nas lahko približa samemu sebi ter zavedanju, kdo smo in kakšen je naš odnos do sebe, drugih in sveta. Kontinuirano potlačevanje čustev tako ni najboljša rešitev, saj lahko privede do tega, da človek postane otopel in nečuteč, kot nekakšen stroj, ki se odziva zgolj razumsko. Od emocionalnih delavcev je nesmiselno pričakovati, da jih ne bo nič prizadelo, saj se bodo v službah, ki zahtevajo emocionalno delo, zagotovo srečali tudi z jezo, hladnostjo, žalostjo ali stisko. Pri emocionalnem delu se je treba zavedati, da čeprav lahko čutimo skupaj z uporabnikom, moramo sprejeti, da nam ni treba nositi njegovih bremen. Zaradi težkih življenjskih situacij uporabnikov, kot je na primer tudi izguba starša v mladih letih, so tako v poklicu socialnega dela potrebna čustva topline in optimizma. Vsako delo z uporabniki, ki so doživeli težko življenjsko situacijo, vsebuje emocionalno delo, ki je naporno in izčrpajoče. Obenem pa je lahko tudi vir zadovoljstva, kadar uporabnik napreduje v svojem razumevanju in sprejemanju situacije (Russell Hochschild, 1983, str. 55; Fengler, 2007, str. 34).

1.6. PODPORNE SKUPINE ZA MLADOSTNIKE OB SMRTI STARŠA

V tem poglavju se osredotočam na raziskovanje in razumevanje podpornih skupin, z namenom ugotovitve pomena le-teh za mladostnike, ki so doživeli izgubo starša. V tem poglavju želim podati celovit pregled o pomenu, strukturi in funkcijah podpornih skupin ter poudariti njihove vrednosti pri pomoči mladostnikom ob izgubi starša. Skozi podeljevanje izkušenj med člani podporne skupine lahko mladostniki občutijo razumevanje in sprejemanje. To je lahko poglavitno tako med procesom žalovanja kot tudi kasneje v življenju, ko se pojavijo novi izzivi ali nova čustva, povezana z izgubo starša.

Moreno in Moreno (2000, str. 87) skupino opisujeta kot neko število ljudi, ki čutijo medsebojno pripadnost oz. jih povezuje skupinska zavest. Vsi so med seboj v neposredni interakciji in komunikaciji. Tvorijo celoto oz. kontinuiran sistem, imajo določene cilje, vrednote norme, primerne dejavnosti, ki sestavljajo delovni program skupine, ter lastno strukturo vlog in položajev. Avtorja skupine delita na naravne in umetne ter temeljne in drugotne. Opisujeta tudi trajne skupine (imajo trajne cilje, življenjska doba skupine ni vnaprej določena) in začasne skupine (nasprotne od trajnih), prehodne skupine (člani so v njej krajši čas, potem pa preidejo v za njih primernejšo skupino), odprte skupine (v vsakem trenutku njihovega obstoja imajo novi člani prost vstop vanje), polodprte (število novih članov je odvisno od števila članov, ki so po dosegu svojih ciljev zapustili skupino) in zaprte skupine (na začetku se zbere celotno število članov). Skupinsko delo je tako delo z namenom, je premišljeno delo s skupino, ki želi bodisi ljudi zbližati ali pa jim omogočati učenje nekega vidika za delo in sožitje v njihovih temeljnih skupinah, v osebnem življenju ali v družbeni skupnosti. Ima primeren program dejavnosti in vodenja, da doseže svoje cilje v določenem času. V slednje spadajo med drugim podporne, terapevtske skupine, skupine za samopomoč in druge.

Podporna skupina je skupina, kjer si člani nudijo medsebojno podporo za čustvene težave in informacije o določenem problemu, ki jim je skupen. Namen podpornih skupin je nudenje medsebojne emocionalne podpore in izobraževanja. Pogosto so ustanovljene in vodene s strani določenega strokovnjaka, ki je sicer med člani enakovreden, vendar njegova legitimnost izhaja iz usposobljenosti. Lahko so vodene tudi s strani prostovoljcev. Udeležba je prostovoljna in običajno ne zahteva prispevkov ali članarine. Najpogostejši dejavniki moči, ki se pojavljajo znotraj podpornih skupin, so skupinska povezanost, vlivanje upanja in univerzalnost. Pri tem izstopa univerzalnost, saj člane njihova podobnost med seboj povezuje in daje svoj prostor izražanju empatije. Ob poslušanju pripovedi članov, ki so že dlje časa v skupini, novejši člani dobijo upanje, saj ugotovijo, da so tudi oni bili nekoč na njihovem mestu, zdaj pa so v povsem

novi situaciji. Drugi dejavniki pomoči v skupinah, ki so prav tako pomembni, so delitev informacij, altruizem in posnemanje vedenja. Člani pridobivajo informacije drug preko drugega ali preko vodje skupine. Kadar člani nudijo pomoč drug drugemu, pride do altruizma (Farris Kurtz, 1997, str. 15).

Katz (1993, str. 118) z vidika teorij socialnega učenja navaja naslednje procese, ki so prisotni v podporni skupini. Učenje po modelu, preko katerega član pridobi modele vedenja in priložnosti za učenje novih vidikov pri reševanju težav, tehnik spoprijemanja s stresom in novih socialnih spretnosti. Pride lahko do socialnega primerjanja, saj preko pričevanj in pripovedovanih zgodb odkrivajo podobnosti z drugimi, pri čemer pa pride do samoučinkovitosti. Ob prebiranju zgodb iz literature pride do procesa simboličnega modeliranja, saj se člani srečajo s primeri uspešnega soočanja s problemi. Ob spoznavanju drug drugega pride med člani do procesa kolektivne učinkovitosti oz. socialne podpore, saj se odkrivajo skupne spretnosti obvladovanja situacij.

V kontekstu podpornih skupin vsekakor pride do krepitve moči. Kot prvi korak h krepitvi moči avtor navaja priznavanje nemoči, kar bi lahko za mnoge pomenilo ravno nasprotno. Krepitev moči se lahko razdeli na tri ravni: znotrajosebno, medosebno in zunajosebno. Znotrajosebna krepitev moči zajema naravnanost, ki jo ima posameznik do življenja. Medosebna nastane v povezavi med stališči, spretnostmi in interakcijami z drugimi. Zunajosebna pa se nanaša na zavedanje odnosa, ki ga ima posameznik z družbo (Cheung, Mok, in Cheung, 1993, str. 262).

Vloga vodje je ena izmed pomembnih organizacijskih značilnosti podpornih skupin. Vodja je pomemben član skupine. Njegova delo zajema koordiniranje skupine, zato je ravno od njega precej odvisno, kako bo skupina delovala. Najbolj poudarjeni značilnosti vodje skupine sta vztrajnost in osebna predanost delu v skupini. Pomembno je tudi, da je vodja prožen in strpen ter da zna prenesti naloge na člane. V primeru, da je vodja skupine strokovnjak nekega področja, se pričakuje, da v skupino prinese tudi strokovne vsebine (Lamovec, 1998, str. 388).

Klemenčič Rozman (2016, str. 63) se osredotoča na pomen podpornih skupin za mladostnike, ki se soočajo s težkimi življenjskimi izkušnjami, kot je smrt starša. Obravnava različne vidike delovanja teh skupin, vključno z njihovim razvojem, procesi, ki prispevajo k njihovemu oblikovanju, in kritičnimi dejavniki njihovega delovanja. Avtorica izpostavlja, da so podporne skupine ključne za nudenje emocionalne podpore in izobraževanja. Takšne skupine omogočajo mladostnikom, da v varnem okolju delijo svoje izkušnje in čustva, kar prispeva k občutku pripadnosti in zmanjševanju občutka izolacije. Vloga vodje skupine je bistvena, saj usmerja

dinamiko skupine, spodbuja medsebojno podporo in prinaša strokovno znanje, kadar je to potrebno. Ključni dejavniki uspeha podpornih skupin so univerzalnost, delitev informacij, altruizem in modeliranje vedenja. Te skupine pomagajo članom pri učenju novih tehnik spoprijemanja s stresom ter krepijo njihovo samozavest in občutka pripadnosti.

2. PREGLED VIROV STROKOVNE POMOČI V SLOVENIJI

Preden se lotim raziskovanja skozi intervjuje, bom pregledala mrežo že obstoječih virov pomoči, ki so trenutno na voljo mladostnikom v Sloveniji. Zanima me, kaj vse že obstaja in kako dostopni so podatki, preko katerih lahko na spletu uporabniki pobrskajo za različnimi oblikami pomoči.

2.1. Psihosocialna podpora mladostnikom v Sloveniji

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2022) navaja mrežo 24 programov za otroke in mladostnike, prikrajšane za primerno družinsko okolje ali z drugimi ovirami v odraščanju. Sem spadajo določene enote Centrov za socialno delo na Primorskem, Notranjskem, Gorenjskem, v Ljubljani in v Mariboru. Na voljo pa so še drugi programi, kot so Zveza prijateljev mladine Slovenije (TOM telefon), Center za pomoč mladim (svetovalnica s podpornimi programi), Društvo za preventivno delo, Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, Zavod MISS (Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije), Društvo za delo z mladimi v stiski, Škofijska Karitas, društvo Projekt človek, društvo Up, Društvo za strpne odnose, Ljudska univerza Radovljica ter razni dnevni centri za otroke in mladostnike. Obstajajo tudi krizni centri za otroke in mladostnike na desetih lokacijah po celotni Sloveniji.

Posebej na področju pomoči mladostnikom, ki se soočajo z izgubo starša, deluje v Sloveniji društvo Hospic. V društvu izvajajo brezplačne programe celovite podpore v procesu žalovanja za otroke in mladostnike, ki so prilagojeni starostni skupini 5–17 let starih otrok. Program izvajajo strokovno usposobljeni delavci in usposobljeni prostovoljci. Programi se izvajajo v okviru dvanajstih območnih odborov po vsej Sloveniji. Poleg tega vsako leto izvedejo 4-dnevni tabor Levjesrčni za žalujoče otroke in mladostnike od 5. do 17. leta, ki so doživeli izgubo bližnje osebe, vendar od izgube ni preteklo manj kot 6 mesecev in ne več kot dve leti. Tabor zajema kreativne delavnice in sprostitvene aktivnosti. Poleg tega izvajajo tudi tabor za otroke z izkušnjo neozdravljive ali kronične bolezni v družini (Društvo Hospic, 2024).

2.2. Podporne skupine v Sloveniji

Po spletu sem raziskala obstoječe podporne skupine za mladostnike v Sloveniji. Naletela sem na le nekaj trenutno delujočih skupin, namenjenim mladostnikom, ki se srečujejo z vsakdanjimi izzivi odraščanja in duševnimi stiskami. V nadaljevanju bom opisala dve izmed njih, saj imata edini delujočo spletno stran, na kateri se lahko dostopa do informacij glede poteka in vsebine srečanj podpornih skupin. Na delujoče podporne skupine, namenjene mladostnikom, ki so izgubili starša, nisem naletela.

Psihoterapija Vizija poleg individualnih srečanj izvaja tudi terapevtske skupine za mladostnike. Namenjena je vsakodnevnim težavam v življenju mladih, njen cilj pa je učenje življenjskih veščin, ki bodo mladim pomagale pri obvladovanju stresa, izboljšanju odnosov in pri drugih izzivih odraščanja. Temelji na nudenju varnega in spodbujajočega prostora, v katerem lahko mladi izražajo svoje ideje in čustva, se spoznavajo in sprejemajo ter trenirajo socialne veščine in medsebojno povezovanje (Gojo, b.d.).

Društvo Kako naprej organizira podporne skupine za mladostnike, ki se srečujejo z duševnimi stiskami. Usmerjene so v polnejše doživljanje sebe iz trenutka v trenutek ter v zavedanje o čustvih, mislih in delovanju v odnosih. V skupinah se skupaj gradi odnose ter soustvarja nove načine reševanja težav (Društvo Kako naprej, b.d.).

Kar sem preko brskanja po spletu ugotovila, je bilo predvsem to, da je do podatkov, ki sem jih zgoraj izpostavila, kar težko priti. Ne obstaja ena baza podatkov, ki bi zajemala vse možne vire pomoči, da bi se do tega z lahkoto dostopalo. Poleg tega je število najdenih virov pomoči, po mojem mnenju, skrajno malo. Sprašujem se, ali jih obstaja še več kot najdenih na spletu, in upam, da bom odgovor dobila preko intervjujev.

3. FORMULACIJA PROBLEMA

3.1. NAMEN IN CILJI RAZISKAVE

»Korak po koraku,« je vedno rekla moja mami. Ampak kaj so ti koraki? Kako narediti prvega? In kaj, če stopim korak ali dva nazaj? Vse to so vprašanja, s katerimi se srečujemo mladostniki ob izgubi starša. Ob zagotovitvi ustrezne podpore, menim, da bi lahko mladostniki s to izkušnjo pridobili veliko odgovorov. Pa ne potrebujemo zmeraj celostne podpore. Tudi ne potrebujemo zmeraj pogovora. Včasih je dovolj že samo to, da vemo, da imamo možnosti. In kaj so te možnosti? Kako do njih? Na koncu zmeraj pride do te težave. Pomanjkanje informiranosti izpostavljam kot ključen problem pri zagotovitvi podpore mladostnikom ob smrti starša. Da bom prišla do ustreznih predlogov za reševanje teh problemov, sem se odločila to temo podrobneje raziskati skozi diplomsko nalogo. Zanima me, kakšne so potrebe mladostnikov, ki so doživeli smrt starša, in kako so te potrebe naslovljene. Zanima me, kakšno pomoč so prejeli in kakšno bi še morda potrebovali. Še posebej bi se želela dotakniti psihosocialnih podpornih skupin in ali bi mladostnikom taka oblika pomoči ustrezala. Večji cilj, ki ga imam v življenju, je ustvariti podporne skupine za ljudi s to izkušnjo, ker menim, da tega v Sloveniji občutno primanjkuje, pri čemer bo ta diplomska raziskava lahko v pomoč. Tema o pomoči mladim ob izgubi starša se mi zdi izjemno pomembna za področje socialnega dela iz več razlogov. Izguba starša je ena najtežjih izkušenj, s katero se lahko sooči mladostnik. Socialne delavke so ključne pri zagotavljanju podpore in pomoči pri raziskovanju in obvladovanju čustev, pri spopadanju s to izkušnjo in žalovanju ter pri iskanju poti za življenje po tej izkušnji. Socialne delavke imajo pomembno vlogo pri oblikovanju in vodenju programov za žalujoče mladostnike, da nudijo varno okolje ter psihosocialno podporo in pomoč pri spopadanju s to izgubo. Sledenje potrebam mladostnikov v času žalovanja in prilagajanje pomoči glede na njihove specifične potrebe je ključno za uspešno socialno delo. Raziskave in razumevanje, kako mladostniki doživljajo izgubo starša ter kako se soočajo s to izkušnjo, lahko služijo kot podlaga za razvoj in izboljšanje podpornih skupin za žalujoče mladostnike. Poudarjanje, razumevanje in raziskovanje te teme v socialnem delu lahko vodi k razvijanju znanja in teorije socialnega dela ter k izboljšanju pristopov in programov pomoči mladostnikom, ki izgubijo starša. Prav tako lahko prispeva k boljši pripravljenosti in usposobljenosti za nudenje podpore in pomoči ter krepi vlogo socialnih delavk pri podpori posameznikom v času žalovanja.

S pomočjo diplomske naloge želim raziskati potrebe mladostnikov v procesu žalovanja ter oblike podpore in pomoči za mladostnike ob smrti starša, še dodatno pa vlogo socialnega dela in vlogo podpornih skupin. Moj cilj je razumeti izkušnje in potrebe mladostnikov, ki so izgubili

starša, ter na podlagi tega razviti predloge in možnosti za nove, dodatne oblike podpore posameznikom s to izkušnjo.

3.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

V moji diplomski nalogi me zanima predvsem slednje:

- Kakšne so potrebe mladostnikov v procesu žalovanja in kako se te potrebe lahko naslovijo?
- Kako mladostniki dojemajo pomoč in obstoječe oblike pomoči po izgubi starša ter kje vidijo možnosti za izboljšavo?
- Kakšna je vloga socialnega dela pri pomoči mladostnikom ob izgubi starša?
- Kako bi se lahko oblikovale ali izboljšale podporne skupine za mladostnike, ki so doživeli izgubo starša?

4. METODOLOGIJA

4.1. VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, empirična in eksplorativno-deskriptivna.

Kvalitativna zato, ker sem zbirala podatke, ki vsebujejo vsebinsko bogate opise ljudi, dogodkov, situacij. Od sogovornic in sogovornikov sem pridobivala opisne podatke o njihovi izkušnji podpore in pomoči ob smrti starša, o njihovih potrebah med žalovanjem ter o njihovih predlogih za izboljšavo procesa podpore mladostnikom ob smrti starša. Za kvalitativno raziskavo je značilno, da se podatki navadno zbirajo v naravnih situacijah, to je tistih, v katerih preučevane osebe navadno preživljajo svoj čas, in v neposrednem stiku s proučevanimi osebami. Kvalitativni raziskovalci ne začnejo raziskovalnega procesa s postavitvijo hipotez, ki bi jih v nadaljevanju statistično preverjali, ampak s postavitvijo okvirnih raziskovalnih vprašanj, ki naj bi jim omogočala proučevanje situacij v vsej njihovi kompleksnosti in z upoštevanjem konteksta, v katerem je proučevana situacija potekala. Kvalitativni raziskovalci si prizadevajo, da bi razumeli ravnanja ljudi s perspektive proučevanih ljudi (Vogrinc, 2008).

Raziskava je empirična, saj sem zbirala novo, neposredno izkustveno gradivo s spraševanjem, ki ga bom uporabila za odgovarjanje na zastavljena raziskovalna vprašanja. Za empirično oz. izkustveno raziskavo je značilno, da lahko pridobljeno gradivo uporabimo za preverjanje hipotez oz. pridobivanja odgovorov na raziskovalna vprašanja ter za znanstveno dokazovanje. Empirična raziskava izhaja iz teoretičnega razmišljanja (Mesec, 2009).

Raziskava bo združevala tako eksplorativne kot tudi deskriptivne elemente. Raziskovala bom namreč, kako mladostniki doživljajo izgubo starša oz. kako se s situacijo soočajo. Hkrati se bom osredotočila na opise specifičnih izkušenj mladostnikov, na primer, kje iščejo podporo in kako ocenjujejo obstoječe oblike pomoči. Eksplorativna raziskava je uvod v spoznavanje nekega področja problematike, prvi korak na neznanem področju. Je raziskava, katere namen je odkriti probleme, jih formulirati in postaviti preverljive hipoteze oz. raziskovalna vprašanja. V teh raziskavah se seznanimo z nekaterimi osnovnimi značilnostmi novega pojava ali področja problematike in se pripravimo za kasnejša, natančnejša in bolj poglobljena raziskovanja. Opredeliti skušamo te osnovne značilnosti, jih definirati in poiskati njihove sestavine. Ena osnovnih značilnosti teh študij je, da uporabljajo pri zbiranju gradiva več različnih postopkov, kot so npr. opazovanje z udeležbo, razgovori s sodelujočimi ter analiza dokumentov in proizvodov materialne in duhovne kulture kake skupine ali skupnosti (Mesec, 2009).

4.2. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Metoda zbiranja podatkov v moji raziskavi je delno strukturiran intervju, za katerega sem vnaprej sestavila merski instrument – smernice za intervju, ki so sestavljene iz odprtih vprašanj. Delno strukturiran je zato, ker sem vprašanja, čeprav vnaprej pripravljena, tekom intervjuja uporabila le kot vodilo in le-te po potrebi dodajala/spreminjala. Smernice za intervju so sestavljene iz štirih sklopov. Vsak sklop se nanaša na eno raziskovalno vprašanje. Smernice se nahajajo v Prilogi 10.1.

4.3. POPULACIJA IN VZORČENJE

Enota raziskovanja v moji raziskavi je oseba iz Slovenije, stara med 20 in 26 let, ki je v času adolescence do vstopa v odraslost (v obdobju od 11. do vključno 24. leta) doživela izgubo starša. Od tega dogodka pa ne sme biti manj kot 3 in ne več kot 10 pretečenih let. Omejitev do vključno 10 let sem postavila predvsem zato, da bi se vprašane osebe čim bolje spomnile procesa žalovanja. Prav tako ne želim, da bi pogovarjanje o tej izkušnji osebi povzročilo negativna podoživljanja situacije, v kolikor proces žalovanja še ni zaključen in izkušnja še ni integrirana v človekovo življenje na način, da lahko o njej razmišlja in pripoveduje sogovorniku. Zato sem kot omejitev postavila kriterij, da je od izkušnje minilo vsaj obdobje treh let.

Z metodo snežne kepe sem pridobila vzorec šestih ljudi. To metodo sem uporabila zato, ker poznam nekaj ljudi s to izkušnjo, za katere sem že vedela, da so pripravljeni sodelovati pri raziskavi in so mi pripravljeni dati nove kontakte potencialnih sogovornikov. Ker pa mi je še zmeraj primanjkovalo nekaj kandidatov, sem se poslužila neslučajnostnega, priložnostnega vzorčenja ter povprašala prijatelje, ali poznajo koga s to izkušnjo. Tako sem pridobila še nekaj kontaktov možnih sogovornikov.

V Tabeli 1 predstavljam značilnosti vzorca, ki sem ga pridobila po zgoraj predstavljenih kriterijih. Za naziv sem uporabila zaporedno črko abecede namesto imena, saj želim s tem zavarovati osebne podatke osebe ter tako ohraniti njeno anonimnost. Pridobila sem šest sogovornic, starih od 20 do 26 let. Štiri od njih so izgubile očeta, dve pa mamo. V času smrti starša so bile sogovornice stare od 16 do 23 let.

Tabela 1: Lastnosti vzorca

Naziv	Spol	Trenutna starost	Starost v času izgube	Izguba očeta/mame
A	Ž	26	17	Izguba očeta

B	Ž	22	19	Izguba očeta
C	Ž	23	20	Izguba mame
D	Ž	26	23	Izguba mame
E	Ž	20	16	Izguba očeta
F	Ž	20	17	Izguba očeta

4.4. ZBIRANJE PODATKOV

Zbiranje podatkov v svoji raziskavi sem izvedla preko intervjujev. So najbolj razširjena metoda zbiranja podatkov v kvalitativnem raziskovanju. Intervju je lahko precej kompleksna metoda, saj ima veliko prvin in elementov, ki jih je potrebno razumeti. Je metoda, ki navadno poteka med dvema osebama – med raziskovalcem in intervjuvancem. V svoji raziskavi bi lahko, natančneje gledano, rekla, da sem izvedla poglobljeni intervju, saj sem z intervjuvankami sodelovala, da sem lahko prišla do pomenov njihovih osebnih izkušenj, razumevanja in novih vednosti. Intervjuji so potekali marca 2024 v razponu nekaj tednov. Zaradi študentske izmenjave, na kateri sem bila v tistem obdobju, sem se s sogovornicami dogovorila, da bomo intervjuje izvedle na daljavo z uporabo IKT tehnologije, in sicer z videokonferenčnim klicem. Zaradi uporabe videokonferenčnega programa lahko izvedene intervjuje opredelim kot sinhrone. Pogovor je namreč potekal v realnem času, z uporabo mikrofona in kamere. Le-to omogoča, da je intervju podoben pogovoru v živo, saj lahko obe udeleženki spremljava reakcije druga druge. Vse to so prednosti, ki jih prinaša taka oblika intervjuja, kljub temu pa obstaja tudi kakšna pomanjkljivost. Lahko se na primer zgodi, da se zveza prekine, kar lahko zmoti tok intervjuja (Banjac, 2020).

S sogovornicami sem se dogovorila za termin, ki jim je najbolj odgovarjal, in jim poslala povezavo do srečanja. Vsak intervju je trajal približno eno uro. Vsak pogovor sem začela s predstavitvijo sebe in svoje diplomske naloge, nato pa povabila sogovornico, da se predstavi tudi ona. Na kratko sem razložila, kaj lahko v intervjuju pričakujejo. Poudarila sem, da jim ni treba odgovoriti na vprašanja, ki bi lahko bila zanje preveč obremenjujoča in jim zagotovila, da bom spoštovala njihove želje in meje. Če bi jim intervju kadarkoli postal čustveno prezahteven, ga lahko tudi prekinemo. Povedala sem tudi, da so podatki, ki se bodo zbrali po koncu pogovora na podlagi njihovih odgovorov, anonimni. To pomeni, da se ne bo poimensko vedelo, za katere udeleženke je šlo. Na koncu sem vprašala za dovoljenje snemanja pogovora zaradi lažjega zapisa transkripcije, s čimer so se vse sogovornice strinjale. Po zapisu transkripcije sem, po dogovoru z udeleženkami, posnetke intervjujev zbrisala.

4.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Za analizo zbranih podatkov sem uporabila kvalitativno analizo podatkov (Mesec, 1998). Po opravljenih intervjujih sem ob poslušanju posnetkov intervjujev zapisala celoten pogovor. Vsak zapis intervjuja sem označila z zaporedno črko abecede (od A do F) in s tem zavarovala osebne podatke sogovornic. Začela sem s postopkom odprtega kodiranja – ustvarila sem tabele, v katerih sem v prvi stolpec zapisala št. izjave (črka intervjuja in zaporedna številka izjave), nato izjavo, pojem, podkategorijo, kategorijo in temo, kot je razvidno iz Slike 1. Celotno odprto kodiranje je mogoče najti v Prilogi 10.2.

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
A1	Jaz sem isto očeta zgubila pa nekje 1 leto je imel raka.	Izguba očeta zaradi raka	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
A2	Sam je tok pozno se odkrilo… v bistvu na koncu sem si že želela, da se reši.	Pozno odkrit rak	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
A3	In pol so se vsi delal, kot da se nč ni zgodil.	Ignoriranje situacije s strani sošolcev	Pomanjkanje podpore	Nestrokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
A4	In vsem je šlo življenje naprej, jaz sem pa tam tko… ni mi blo dobr.	Življenje se ji je ustavilo, drugim pa je šlo naprej	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A5	Sem mela pa dve sošolki, dvojčice, onidve sta pa kr, veš, »Monika, kako si? Bomo to, bomo uno…« in sta prikljuvale do mene, tok da smo se mal pogovarjale.	Pogovori s sošolkama so pomagali	Podpora prijateljev	Nestrokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
A6	Pa pr nas je blo tko ful, da se doma o tem nismo pogovarjal,…	Doma o tem niso govorili	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A7	… ker je to ful tabu in je blo tko zoprno najprej.	Tema smrti je pri njih tabu	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A8	Ja, tak da pogovor doma.	Želja po pogovoru z družino	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A9	Ljudje ful ne maramo, da kdo joka, ampak jokat je tud okej, tud jok more bit kdaj, pa solze pa tko.	Stigmatizacija joka iz strani okolice	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A10	Jaz sem komaj zdaj začela sprejemat, da je jok okej.	Novo spoznanje glede joka	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A11	Tak da to tud, sprejemanje joka po moje.	Želja po sprejemanju joka	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

Slika 1: Primer odprtega kodiranja

Po zaključku odprtega kodiranja vseh intervjujev sem se lotila še osnega kodiranja. To sem naredila tako, da sem najprej izpisala vse teme in podteme ustrezne kategorije in podkategorije ter slednjim pripisala številke izjav, ki spadajo pod to podkategorijo. Primer tega je prikazan na Sliki 2. Celotno osno kodiranje je mogoče najti v Prilogi 10.3.

OBRAZLOŽITEV:

- Ta oznaka je za kategorije
- Ta oznaka pa je za podkategorije

TEMA 1: Okoliščine smrti

- Pričakovana smrt
  - Smrt zaradi bolezni (A1, A2, B1, B2)
  - Zaplet po možganski kapi (D1, D2, D3, D4, D5)
- Nepričakovana smrt
  - Zaplet ob bolezni (C1, C2)
  - Težave s srcem (E1, E2)
  - Možganska kap (F1, F2, F6)

Slika 2: Primer osnega kodiranja

5. REZULTATI IN RAZPRAVA

Rezultate zapisujem po kvalitativni analizi podatkov, prejetih iz intervjujev šestih oseb. Rezultate sem razdelila po sedmih temah, vsako temo pa sem z vrstičnimi oznakami (➢) razvrstila še po kategorijah. Rezultati posamezne kategorije so zaradi boljše preglednosti podani še z dodatnimi oznakami: podkrepljene so vse **podkategorije** in v oklepaju v ležečem zapisu *izjave*, ki jim dodajam številke izjav (~X1). Nekaterim rezultatom dodajam slike iz osnega kodiranja, ki prikazujejo količino izjav, podanih za določeno podkategorijo.

Rezultatom dodajam razpravo, ki je zapisana ob koncu rezultatov posamezne teme. Ker je vzorec dokaj majhen, ugotovitev ne morem posplošiti na celotno populacijo. Poleg tega vzorec sestavljajo le osebe ženskega spola, zato ne morem z gotovostjo trditi, da bi lahko bile ugotovitve enako relevantne tudi za moške s podobno izkušnjo. Ob analizi podatkov sem prišla do nekaterih dodatnih ugotovitev, ki jih ne morem povezati z raziskovalnimi vprašanji, jih pa ocenjujem kot relevantne moji raziskavi zato jih kljub temu obravnavam.

5.1. TEMA 1: Okoliščine smrti

5.1.1. Rezultati teme 1

Pogovor z intervjuvankami sem začela tako, da sem jih povabila, da za začetek povejo o svoji izkušnji. Vse so začele z opisovanjem okoliščin smrti starša.

- Pričakovana smrt

Pri treh sogovornicah je bila smrt starša pričakovana. Pri dveh sogovornicah se je smrt zgodila **zaradi bolezni**, obe sta izgubili očeta zaradi raka *(»Jaz sem isto očeta zgubila pa nekje 1 leto je imel raka.«* ~A1 ; *»... sm pomagala skrbet za njega in sm bla doma takrat, no potem je pa umrl.«* ~B2). Pri tretji sogovornici se je zgodila smrt starša **zaradi zapleta po operaciji**. Sogovornica je izgubila mamo zaradi zapleta po možganski kapi. Po operaciji so se pojavile anevrizme, ki so kasneje počile (*»Pol so jo dali v komo in je počla še ena, zato se iz kome ni zbudila.«* ~D5).

- Nepričakovana smrt

Pri ostalih treh sogovornicah je bila smrt starša nepričakovana. Pri eni sogovornici se je zgodila smrt **zaradi zapleta ob bolezni**. Njena mama je umrla zaradi slabega prebolevanja virusa Covid (*»Umrla je zaradi Corona virusa, ker ga ni dobro prebolevala, na pljuča ji je udarl in jo je po dveh tednih pobrala bolezen v bistvu. Zadušila se je v bistvu.«* ~C2). Pri drugi sogovornici je do smrti starša prišlo **zaradi težav s srcem**. Oče je umrl zaradi prepozne ugotovitve težav s

srcem *(»… ampak je blo s srcem nekaj narobe in niso prej ugotovili, ker so najprej delali teste za korono.«* ~E2). Tretja sogovornica je izgubila očeta **zaradi možganske kapi**. Umrl je nekaj dni po možganski kapi (»*Očeta je možganska kap na moj rojstni dan.«* ~F1; »*Umrl je pa par dni zatem.«* ~F2; »*Mal je blo nepričakovano, k sva bla lih na telefonu in sem mela skos občutek, da nisem več nardila, kot bi lahk.«* ~F6).

5.1.2. Razprava teme 1

Temo okoliščine smrti ne morem povezati z raziskovalnimi vprašanji, saj me to v prvi vrsti ni zanimalo in zato na to temo nimam zastavljenega vprašanja. Tekom intervjuvanja pa se je izkazala kot relevantna tema za mojo raziskavo. Ugotovila sem namreč, da so okoliščine smrti v veliki meri povezane s procesom žalovanja in potrebami mladostnika v času žalovanja kot tudi s potrebami med boleznijo starša, kadar gre za pričakovano smrt. Zato kasneje dodajam še temo izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša.

Večina sogovornic je doživela smrt starša zaradi bodisi pričakovanih bodisi nepričakovanih zdravstvenih težav. Pričakovana smrt je bila večinoma povezana z dolgotrajno boleznijo, medtem ko so bile nepričakovane smrti povezane z nenadnimi zdravstvenimi zapleti.

Pričakovana smrt je na primer izguba osebe zaradi dolgotrajne, neozdravljive bolezni. Ob taki smrti, ki je pravzaprav proces, ki traja dlje časa (lahko več mesecev, let), se posameznik sooča z manjšimi izgubami, saj stvari, ki so jih prej lahko počeli skupaj, počasi izginjajo (Brent, Melhem, Donohoe, in Walker, 2009, str. 790; Worden, 1996, str. 29). Ugotavljam, da je tudi sam proces pričakovanja smrti boleč in predstavlja nove, dodatne izzive, s katerimi se posamezniki, ki so doživeli nepričakovano smrt starša, ne soočajo.

Nenadna smrt pogosto povzroči večji šok in travmo, saj osebe niso imele časa, da bi se pripravile na izgubo ali se poslovile od ljubljene osebe (Kübler-Ross, 2014, str. 10). Ugotavljam, da so posameznice, katerih starš je umrl nepričakovano, doživele šok. Pri nekaj posameznicah se je v ospredju pojavljal občutek krivde, česar pri posameznicah, katerih starš je umrl pričakovano, nisem zaznala.

Okoliščine smrti starša so pomembne, kadar želimo bolje razumeti psihološke in čustvene odzive mladostnikov na izgubo. Pomembno je, da se skozi podporo mladostnikom upoštevajo različne okoliščine smrti in njihov vpliv na posameznikovo doživljanje izgube in da se tako prilagodi pristop glede na individualne potrebe vsakega posameznika.

5.2. TEMA 2: Potrebe mladostnikov v času žalovanja

5.2.1. Rezultati teme 2

Vprašanje,

Vprašanje, ki sem ga nato zastavila intervjuvankam, je bilo, kakšne so bile njihove potrebe v času žalovanja in ali so bile te potrebe ustrezno naslovljene. Intervjuvanke so izpostavile naslednje potrebe: pogovor z bližnjimi, prostor za izražanje čustev, druženje z bližnjimi, informacije in možnosti, razumevanje, strokovna pomoč, podpora v sklopu izobraževalnega sistema ter potreba po bližini in stiku z ljudmi. Povedale so mi tudi, ali so bile te potrebe zadovoljene ali ne, kar predstavljam v nadaljevanju.

- Pogovor z bližnjimi

Intervjuvanke v večini izpostavljajo, da je pogovora z bližnjimi **primanjkovalo**, kot prikazuje Slika 3.

Pogovor z bližnjimi
• Pomanjkanje pogovora z bližnjimi (A6, A7, A8, A22, B3, B4, B5, B16, C45, D39, F16, F18, F19, F20, F35) • Zagotovljen pogovor z bližnjimi (C3, C4, C35, F37)

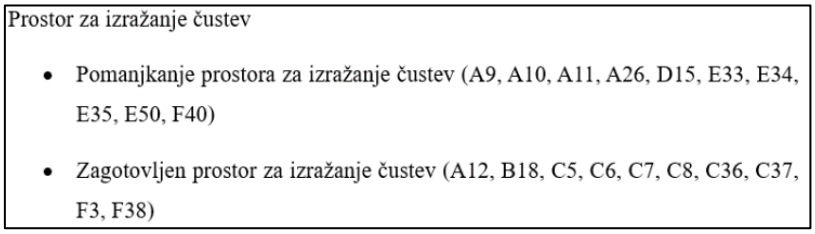
Slika 3: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Intervjuvanke so povedale, da doma o smrti starša niso govorili. Tema smrti je bila pri nekaterih tabu, so si pa pogovora z družino, še posebej z brati in mamo, zelo želele *(»… en brat še kr ne more slišat o raku, ta srednja dva sta pa tudi kar zaprta. Sicer, če začneš temo, ja, ampak ne kažeta čustev pa nič. In se je potem težko pogovarjat.«* ~A22; *»Bi rabla nekoga, …«* ~F18; *»… da bi mal povedla, kako mi je.«* ~F20). Intervjuvanke so povedale, da so želele biti doma z družino, da bi skupaj preživljali čas in se pogovarjali. Isto željo so izrazile glede druženje s prijatelji, s katerimi prav tako niso govorile o smrti starša (*»S prjatli nisem lih govorla o tem.«* ~B16). Pri nekaterih intervjuvankah je primanjkovalo pogovora s takratnim partnerjem (*»Ja, na primer, pač takratni fant, ane, pač on.«* ~C45; *»Tko, mogoče pogovor.«* ~D39).

Nekatere intervjuvanke pa so izpostavile situacije, v katerih je bil pogovor z bližnjimi **zagotovljen**. Intervjuvanke so se raje pogovarjale z ljudmi, ki so bili oddaljeni od situacije, na primer s prijatelji, kjer so imele o tej temi možnost govoriti (*»… k sm ji pa res vse kadarkol karkol sm rabla povedala, …«* ~C35). Intervjuvanke so povedale, da jim je pomagalo, da so se lahko zaupale bližnjim (*»To, da se lahko zaupaš, …«* ~F37).

- Prostor za izražanje čustev

Iz Slike 4 je razvidno, da so imele nekatere intervjuvanke izkušnje z zagotovljenim prostorom za izražanje čustev, kot tudi, da je nekaterim tega prostora primanjkovalo.

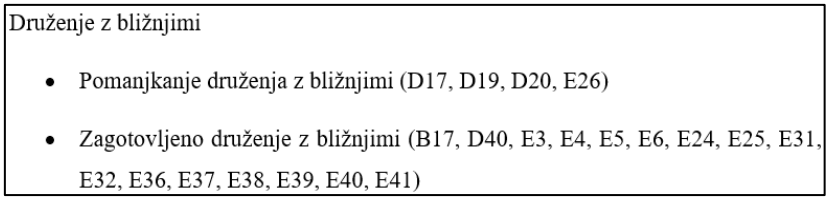
Slika 4: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Glede **pomanjkanja** prostora za izražanje čustev so intervjuvanke izpostavile, da je jok stigmatiziran s strani okolice in da so si želele, da bi bili trenutki, ko so jokale, sprejeti (*»Bi rajš vidla, da bi jokala in se pogovarjala, kot da se ignorira.«* ~A26). Nekatere so povedale, da jim je primanjkovalo prostora za izražanja čustev v odnosu z očetom (*»Zato si lahko predstavljaš, kako je blo šele po tem, ko je mama umrla.«* ~D15). Intervjuvanke so težko izrazile, kako se počutijo, saj so se bale, da bi s tem obremenjevale bližnje. Hkrati pa svojih občutkov niso želele deliti z vsakim (*»Mi je težko izrazit potrebe ljudem, ki so mi preveč blizu.«* ~E35; *»Pa sej te vprašajo ljudje, kako si, ampak ne boš pa zdej nekomu kr tak začel razlagat vsega, kar si misliš pa kar čutiš.«* ~E50). Ena intervjuvanka je povedala, da za izražanje čustev ni imela dovolj priložnosti (*»Večino časa ne, nisem mela te priložnosti.«* ~F40).

Intervjuvanke so izpostavile tudi situacije, v katerih je bil prostor za izražanje čustev **zagotovljen**. Nekatere so povedale, da jim je bil prostor za izražanje čustev zagotovljen s strani prijateljev (*»Ampak vem, da če bi rabla kej od njih, da bi se pogovorila, vem, da bi se komot lahk.«* ~B18; *»In v bistvu so me vsi ljudje okol mene poslušal.«* ~C8), druge pa da jim je bil zagotovljen čas zase, ko so ga potrebovale (*»Čustva so pršla šele kasnej. Rabla sm vsaj en mesec, da sem zares dojela, kaj se je zares zgodil.«* ~F3).

- Druženje z bližnjimi

Druženje z bližnjimi je bilo intervjuvankam večinoma **zagotovljeno**, kot je razvidno iz Slike 5.

Slika 5: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Intervjuvanke so izpostavile, da jim je bilo najpomembnejše druženje s prijatelji, vse od gledanja filmov, igranja odbojke in sprehodov, pa do druženja brez večjega razloga (»Pač, a *veš, ker ko se vidmo, se hočmo met fajn in v bistvu po eni strani mi je bolš, da so tam da me »hajpajo« al kak naj temu rečem. Rajš to.«* ~B17; *»Sem mela ta dva prijatla, je pršu kdaj ker, smo pogledli skupi film.«* ~D40; *»Mi smo sam odbojko igrali, ampak men je blo to najbolš.«* ~E38; *»To mi je blo takrat vse, kar sm rabla.«* ~E39; *»Ležal na plaži, gledal zvezde ...«* ~E40).

Intervjuvanke so izrazile tudi nekaj izkušenj **pomanjkanja** druženja z bližnjimi v času žalovanja. Razhod s fantom, pomanjkanje pravih prijateljev in nepoznavanje veliko ljudi, vse to je prispevalo k občutku samote (*»Ko sem se vselila, sem imela fanta, ampak pol sva enkrat aprila, lih preden se je to zgodilo, šla narazen.«* ~D17; *»Pa niti nisem spoznala tolko ljudi ...«* ~D19; *»... nisem mela tam niti nekih pravih prijatlov.«* ~D20). Ena intervjuvanka je izrazila, da čeprav je imela zagotovljeno druženje z bližnjimi v času po smrti starša, ji pa zdaj, ko bi prav tako potrebovala nekoga, družbe manjka, saj so vse prijateljice na različnih fakultetah in se ne vidijo več tako pogosto *(»... zdej ma pa vsaka svoj faks.«* ~E26).

- Informacije, možnosti

Vse intervjuvanke so izpostavile pomanjkanje informacij in možnosti, kar prikazuje Slika 6.

Informacije, možnosti
• Pomanjkanje informacij (A31, A46, A47, A48, D77, D78, D79, D109, D110, E49, F29, F42, F45) • Pomanjkanje možnosti (A40, A45, D74, D75, D76, D86, E7, F27, F28, F46, F47, F67, F68)

Slika 6: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Intervjuvanke so izpostavile različne situacije, v katerih so občutile **pomanjkanje informacij**. Nekaterim je primanjkovalo informacij o procesu žalovanja, saj so imele o tem drugačno predstavo (*»In jaz sem takrat misla, da se to odrasli med sabo pogovarjajo, otroci pa so izključeni iz tega.«* ~A47). V ostalih primerih je primanjkovalo prostora, v katerem bi bilo možno pridobiti informacije o pomoči in o tem, kam se obrniti. Če so bile informacije na voljo, pa jih ni bilo dovolj, niso bile dovolj uporabne ali pa so bile težko dostopne (*»Da dobim še neki, neke uporabne informacije.«* ~A31; *»... da bi vedla, kje dobit kake informacije.«* ~E49; *»Sploh ne vem, če smo mel kako svetovalno službo.«* ~F42).

Intervjuvanke so poleg informacij izpostavile tudi **pomanjkanje možnosti** za pogovor o temi smrti Povedale so, da je primanjkovalo možnosti za podporo s strani fakultete oz. profesorjev.

Prav tako ni bilo dodatnih možnosti opravljanja študijskih obveznosti. Menijo, da je v Sloveniji možnosti za podporo premalo in da velik problem predstavlja tudi razdalja obstoječih možnosti od kraja bivanja (*»Ne vem, na splošno, da bi bli bolj pripravljeni za take pogovore, teme.«* ~A45; *»Pa ne bi rabla velik, vsaj mal, vsaj tolko, da je pol lažje.«* ~D86; *»Ker pr nas smo pa tud oddaljeni zlo in bi blo težko prit do kakega psihologa.«* ~F27; *»… ni velik v Sloveniji …«* ~F46; *»… ni dovolj dostopno.«* ~F68).

- Razumevanje

Nekaj intervjuvank je izrazilo **pomanjkanje** razumevanja. Povedale so, da so imele občutek, kot da je vsem, razen njim, šlo življenje naprej, da so težko govorile z nekom, ki nima podobne izkušnje, in da niso prejele razumevanja ob določenih čustvenih odzivih (*»In vsem je šlo življenje naprej, jaz sem pa tam tko… ni mi blo dobr.«* ~A4; *»Pa težko je z nekom, ki nima te izkušnje.«* ~B11; *»Pa da vem, da je ok, da se počutim tako, kot se.«* ~F66). Ena intervjuvanka je še izpostavila, da se je težko o tem pogovarjala s preživelim staršem, saj sta bila starša že dalj časa ločena in je čutila, da ji primanjkuje razumevanja s strani preživelega starša *(»… moja dva sta bla tud ločena, tko, da je blo drgač, ko sem bla pr mami.«* ~F5).

- Strokovna pomoč

Veliko situacij, ki so jih opisale intervjuvanke, prikazuje **pomanjkanje** strokovne pomoči v času žalovanja, kot je razvidno iz Slike 7.

Strokovna pomoč

- Pomanjkanje strokovne pomoči (D22, D66, D67, D68, D69, D71, D73, E20, E21, E23, E42, E58, E59, F12, F13, F26)
- Zagotovljena strokovna pomoč (C22, C23, E43, F8)

Slika 7: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Intervjuvanke so si želele nekoga za pogovor in pomoč. Do nekaterih nihče ni pristopil, čeprav so si želele strokovne pomoči, ali pa so imele slabo izkušnjo. Nekatere intervjuvanke so izpostavile, da je bila njihova prošnja za pomoč zavrnjena, saj naj bi imele prezahtevne težave (*»In pol dobiš to, tak odziv nazaj, in te kr malo mine.«* ~D68; *»Lahk bi me usmerli nekam konkretno, ne pa to, no.«* ~D71; *»Bi rada sam dala vse ven nekomu.«* ~E23; *»To, da do mene res noben ni pristopu.«* ~E58; *»… kar mi je potem kar manjkalo.«* ~F12).

Nekaj intervjuvank je izrazilo, da jim je bila strokovna pomoč **zagotovljena**. Nekaterim s strani staršev, druge so pa do strokovne pomoči po aktivnem iskanju prišle same *(»… zato da bom preprečla hujšo travmo …«* ~C23; *»… edino zdej, ko sem začutla potrebo, da rabim.«* ~E43; *»Ker nisem reagirala, nisem jokala, kot da ne bi nič blo.«* ~F8).

- Podpora znotraj izobraževalnega sistema

V času žalovanja je intervjuvankam v večini **primanjkovalo** podpore s strani izobraževalnega sistema, kot je razvidno iz Slike 8.

Podpora znotraj izobraževalnega sistema
• Pomanjkanje podpore znotraj izobraževalnega sistema (D6, E8, E9, E10, E48, E62, F41)
• Zagotovljena podpora znotraj izobraževalnega sistema (F4)

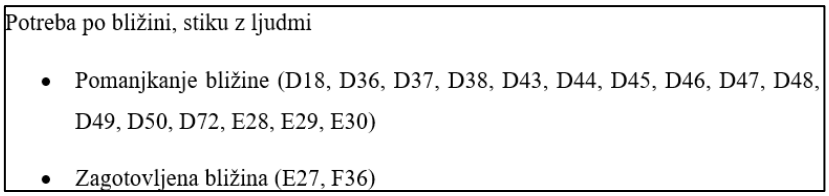
Slika 8: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Podpore je primanjkovalo predvsem kar se tiče opravljanja izpitov in testov, saj nekatere srednje šole niso vedele za smrt starša. Tiste, ki so, pa niso izkazale dovolj podpore. Prav tako fakultete, kjer pa možnosti podpore, kot so dodatne možnosti za opravljanje študijskih obveznosti, sploh ni bilo (*»To se je zgodilo maja, junija, in sem mela res ogromno na faksu.«* ~D6; *»… noben ni zares vedu …«* ~E9; *»… tko, da ja, mi ni noben ponudu nobene podpore.«* ~E10; *»Profesorji niso vedli, edin razredničarka, in sem takoj šla pol nazaj v šolo in mela teste in vse.«* ~F41).

Ena intervjuvanka je izrazila, da **je občutila** podporo izobraževalnega sistema le v smislu, da se je lahko kasneje vrnila v šolo (*»Čez čas sm šele šla v šolo nazaj …«* ~F4).

- Potreba po bližini, stiku z ljudmi

Intervjuvankam sta bližina in stik z ljudmi večinoma **primanjkovala**, kot prikazuje Slika 9.

Slika 9: Prikaz št. izjav osnega kodiranja

Pomanjkanje bližine so intervjuvanke občutile v mnogih situacijah, večinoma je bila prisotna želja po objemu, stiku z ljudmi in po potrditvi, da niso same, saj so se velikokrat počutile osamljene (*»In pol je pršu maj in pol sem še tle, v Ljubljani, bla čisto čisto sama.«* ~D18; *»Nisem hotla rečt, da ne bi zgledlo kot da jaz zdej kej hočem, ampak sem sam hotla en objem …«* ~D44; *»Da te nekdo sam objame, da lahko nehaš mislit.«* ~D47; *»Mi je lažje, ko sem obdana z ljudmi …«* ~E28; *»Neka potrditev, da nisem sama, to mi manjka.«* ~E30).

Ena intervjuvanka je izpostavila trenutek, ko ji je bila bližina **zagotovljena** z objemom (*»Najbolj mi je pomagal objem.«* ~F36).

5.2.2. Razprava teme 2

Raziskovalno vprašanje: Kakšne so potrebe mladostnikov v procesu žalovanja in kako se te potrebe lahko naslovijo?

Potrebe, ki jih intervjuvanke navajajo, so pogovor z bližnjimi, prostor za izražanje čustev, druženje z bližnjimi, informacije in možnosti, razumevanje, strokovna pomoč, podpora znotraj izobraževalnega sistema ter potreba po bližini in stiku z ljudmi. Ugotavljam, da se potrebe intervjuvank v času žalovanja v večini niso ustrezno naslovile. Potrebe bi se lahko bolje naslovile, če bi bila tema smrti manj stigmatizirana in bi se pogovor o njej v družbi bolj sprejemal. Tako bi se mladostnikom s to izkušnjo lahko zagotovile ustrezne informacije o žalovanju in predvsem potrditev, da so njihova čustva in potrebe običajne za to situacijo ter da so vredne pozornosti.

Otroci pogosto težko prepoznajo in izražajo svoja čustva z besedami, zato je pomembno, da se preživeli starš in drugi pomembni odrasli zanimajo za otrokovo razumevanje smrti in njegov edinstven, naravni odziv na smrt (Moody in Moody, 2007, str. 591). Intervjuvanke bi potrebovale odprt prostor za izražanje svojih občutkov in izkušenj, vendar so pogosto naletele na ovire, kot je čustvena zaprtost družinskih članov in prijateljev. Intervjuvanke so izpostavile, da bi pogovor z bližnjimi lahko olajšal njihovo žalovanje, kar potrjuje pomen komunikacije in čustvene podpore v družinskem okolju. Naletele so pa tudi na ovire pri izražanju svojih čustev. Razlog zanje je bila velikokrat stigma, ki je v povezavi s smrtjo še vedno prisotna v družbi.

Osebe, ki so doživele izgubo, se lahko pogosto počutijo osamljene in izolirane, saj njihova okolica in celo zdravstveni delavci težko komunicirajo o smrti (Kübler-Ross, 2014, str. 36).

Ugotavljam, da intervjuvanke velikokrat niso imele zagotovljenega prostora za izražanje čustev tudi zato, ker so se bale, da bi s tem obremenjevale svoje bližnje. V primerih, ko je bil prostor za izražanje čustev zagotovljen, so intervjuvanke občutile olajšanje in podporo. Večini intervjuvank je bilo zagotovljeno druženje z bližnjimi, kar je pozitivno vplivalo na njihov proces žalovanja. Družabne aktivnosti in podporni odnosi so bili prepoznani kot pomemben dejavnik pri obvladovanju izgube, predvsem druženje s prijatelji.

Pomanjkanje informacij in možnosti podpore in pomoči mladostnikom ob smrti starša je bilo izpostavljeno kot pomembna težava. Intervjuvanke so poročale o pomanjkanju uporabnih informacij o procesu žalovanja in razpoložljivih oblikah pomoči. Pomanjkanje informacij lahko vodi v občutek izgubljenosti in nemoči.

Preživeli starš je pogosto najpomembnejša oseba v življenju žalujočega mladostnika (Mearns, 2000, str. 12). Nekatere intervjuvanke so poročale o pomanjkanju razumevanja s strani okolice, kar je pogosto v primerih, ko so starši ločeni. Ločeni starši lahko težje nudijo ustrezno podporo zaradi lastnih čustvenih izzivov in pomanjkanja povezanosti z drugim staršem (Bowlby, 1980, str. 300). To potrjuje potrebo po dodatni podpori in razumevanju s strani širše socialne mreže.

Pomembno je, da imajo mladostniki ob smrti starša dostop do različnih oblik podpore, vključno z družinsko podporo, šolskimi svetovalci in strokovno pomočjo (Lundberg, in drugi, 2018, str. 34). Veliko intervjuvank je poročalo o pomanjkanju strokovne pomoči, kar kaže na potrebo po dostopnejših in učinkovitejših storitvah za žalujoče mladostnike.

Pomanjkanje podpore znotraj izobraževalnega sistema je bilo pogosto, kar lahko negativno vpliva na akademski uspeh in dobrobit mladostnikov. Izobraževalne ustanove bi morale razviti prožnejše in konkretnejše pristope za učence in študente, ki se soočajo z izgubo starša.

Potreba po bližini in stiku z ljudmi je bila izrazita pri večini intervjuvank. Fizična bližina, kot na primer objem, je bila najizrazitejša potreba, ki bi intervjuvankam zagotovila občutek varnosti, ki so si ga tako želele. Pomanjkanje te podpore lahko vodi v občutke osamljenosti in izolacije.

Mladostniki, ki izgubijo starša, se soočajo z eno najtežjih življenjskih izkušenj. Poznavanje njihovih potreb omogoča možnost oblikovanja ustreznih podpornih sistemov, ki mladostnikom pomagajo ravnati s svojimi čustvi med žalovanjem. S celostnim pristopom, ki vključuje odprto

komunikacijo, dostop do informacij, strokovno pomoč in socialno podporo, lahko mladostnikom pomagamo, da se uspešno spopadejo z izgubo in nadaljujejo svojo življenjsko pot z okrepljeno močjo. To ni le naloga družin in strokovnjakov, temveč tudi širše skupnosti, ki bi morala sodelovati pri ustvarjanju podpornega, ne-stigmatiziranega okolja za mlade v teh težkih trenutkih njihovega življenja.

5.3. TEMA 3: Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša

5.3.1. Rezultati teme 3

Med pogovorom o potrebah intervjuvank v času žalovanja se je z eno izmed njih razvil pogovor tudi o tem, kakšne so bile njene potrebe v času bolezni starša ter s kakšnimi izzivi se je soočala. Izpostavljeni so bili praktični in odnosni izzivi ter izzivi v povezavi z izobraževalnim sistemom, ki jih v nadaljevanju podrobneje opišem.

- Praktični izzivi

Intervjuvanka opisuje izzive v času, ko je bila njena mama v komi in jo je obiskovala v bolnici. Srečala se je z izzivom **usklajevanja drugih obveznosti z obiski mame v bolnici**. Sem sodi nezmožnost uskladitve šolskih obveznosti in obiskov (*»To se je zgodilo maja, junija, in sem mela res ogromno na faksu.«* ~D6; *»Zarad tega je jaz včasih po 2 tedna nisem mogla it pogledat na intenzivno, ker sem mela ves čas projekte.«* ~D7).

- Izzivi znotraj izobraževalnega sistema

Srečala se je tudi z izzivom uspešnega opravljanja šolskih obveznosti, saj ji je zanje primanjkovalo časa, podpore in vsesplošne moči. Zaradi tega je morala **ponavljati letnik** na fakulteti, prejšnjega ji ni uspelo opraviti (*»Ja, veš, da nisem zdelala, sem mogla ponavljat letnik ...«* ~D8; *»... ampak sem se res trudla.«* ~D9).

- Izzivi v družinskih odnosih

Intervjuvanka je izrazila oviro v **pomanjkanju globljih odnosov z očetom**. Meni, da je temu tako že zaradi pogojev, v katerih je odraščala, in na splošno odnosa z očetom, ki že v otroštvu ni bil trden (*»Sem edinka, odraščala sem v zelo slabih družinskih pogojih ...«* ~D10; *»... blo je velik nasilja ...«* ~D11; *»… zato si tud z očetom nisem dobra ...«* ~D12; *»... nimava nobenih globinskih odnosov.«* ~D13; *»Zato si lahko predstavljaš, kako je blo, ko je mama umrla.«* ~D15 *»Jaz nisem mela nobenga. Nobenga!«* ~D16).

Intervjuvanka meni, da na izzive v družinskih odnosih vpliva tudi to, da je bilo v njenem otroštvu prisotno **nasilje v družini**. Izpostavila je nasilje očeta (*»Oče je bil zelo nasiln.«* ~D14).

5.3.2. Razprava teme 3

Temo izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša sem dodala kasneje, saj se je med analizo podatkov iz intervjujev izkazala kot pomembna za mojo raziskavo. Izzivi in potrebe se ne pojavljajo le med žalovanjem, temveč se v primeru, kadar gre za pričakovano smrt, lahko pokažejo že v času bolezni starša. Ob taki smrti, ki je pravzaprav proces, ki traja dlje časa (lahko več mesecev, let), se posameznik sooča z manjšimi izgubami, saj stvari, ki so jih prej lahko počeli skupaj, počasi izginjajo (Brent, Melhem, Donohoe, in Walker, 2009, str. 790; Worden, 1996, str. 29). Sama nisem imela izkušnje pričakovane smrti starša kot tudi ne izkušnje neugodnih družinskih odnosov, zato se me je pripovedovanje intervjuvanke močno dotaknilo. So izzivi, na katere v primeru drugačne izkušnje sploh ne pomislimo. Toliko dodatnih bremen, kot so čustvena odsotnost enega starša, preteklo nasilje v družini in izzivi v usklajevanju šolskih obveznosti z obiski drugega starša v bolnici, še dodatno oteži čustveni proces pred smrtjo starša kot tudi samo žalovanje po smrti.

5.4. TEMA 4: Oblike podpore in pomoči

5.4.1. Rezultati teme 4

Med pogovorom sem intervjuvankam zastavila vprašanje o tem, s kakšnimi oblikami podpore in pomoči so se v času smrti starša srečale. Izpostavile so različne oblike pomoči, ki sem jih razvrstila v kategorije neformalne, strokovne in druge oblike podpore, ki jih podrobneje opisujem v nadaljevanju.

- Neformalna podpora

Intervjuvanke so izpostavile podporo, ki so jo prejele od naslednjih virov podporne mreže:

- **Družina**: podpora s strani preživelega starša (*»Fotr … s fotrom sva se pa ful pogovarjala pač ful ful ful.«* ~C21).
- **Prijatelji**: podpora s strani sošolk, bližnjih prijateljev, sostanovalke (*»Pač te moji najožji prjatli …«* ~C9; *»Ne vem, kako bi predelala, če ne bi blo N.*[1] *…«* ~C34; *»… tud nekateri sošolci so mi pomagali.«* ~F31; *»Mela sem najboljšo prijateljico …«* ~D27; *»S sostanovalko tud sem se lahko pogovarjala.«* ~F39).
- **Partner**: podpora fanta (*»Sem se pa pol v bistvu še največ s fantom no.«* ~A30).

[1] Zapisujem le prvo črko imena omenjene osebe z namenom varovanja osebnih podatkov.

- **Izobraževalna ustanova**: podpora s strani učiteljev v osnovni in srednji šoli (*»Bla sem opravičena nekih spraševanj …«* ~A24; *»Me je spraševala razredničarka, če kej rabim, je bla tam.«* ~F43).

So pa izpostavile tudi nekaj oblik **samopomoči**, kot recimo pisanje spominov o preminulem staršu (*»Neki časa sem si pisala spomine.«* ~A29), branje o in vera v duše in posmrtno življenje (*»Drgač pa dost vrjamem v duše pa to …«* ~B36), poslušanje glasbe (*»Ja, mam še glasbo, ki mi pomaga.«* ~B19), igranje na inštrumente (*»Rada igram inštrumente.«* ~B20), branje o meditaciji (*»Sem brala knjige o meditaciji, hipnozi. To mi je blo tud zlo zanimivo.«* ~B35) ter osebna rast, delo na sebi in skrb zase *(»… in sm zmogla sama pol.«* ~C27; *»… ampak največjo zaslugo dam seb …«* ~C41; *»In ko gledam za nazaj, sem zdej ful zrasla.«* ~D21).

- Strokovna podpora

Kot oblike strokovne pomoči, ki so jih intervjuvanke prejele, navajajo naslednje:

- **Psihološka pomoč**: obiskovanje šolske psihologinje (*»… in sem potem začela hodit k šolski psihologinji.«* ~A13), obiskovanje klinične psihologinje (*»Je klinična psihologinja …«* ~E13).

- **Psihoterapevtska pomoč**: študentski/dijaški psihoterapevt (*»Tip je kao študentski pa dijaški psihoterapevt, niti ne rabiš mu dat zdravstvene, in pol ti da termine in to je to.«* ~C50), brezplačno psihosocialno svetovanje (*»Se pa spomnim, sem mal reachala out. Sem pisala za brezplačno psihosocialno svetovanje.«* ~D51), Zavod študentska svetovalnica (*»Zavod študentska svetovalnica, to sem šla, sem začela hodit k enemu gospodu.«* ~D52), psihoterapevt za nujne primere (*»Ko smo zvedli, da bo umrl, sem šla k nekem psihoterapevtu za nujne primere, ker so se moji bali, kaj se dogaja.«* ~F7).

- **Zdravstvena pomoč**: osebni zdravnik (*»In ja, sem najprej pogledla pri osebnem zdravniku …«* ~E44), Center za krepitev zdravja (*»… preko centra za krepitev zdravja …«* ~E16).

- **Neopredeljena strokovna pomoč**: neobičajna oblika terapije (*»Sem hodla sicer na eno drugačno terapijo, ne čist običajno …«* ~A27), šolsko svetovanje (*»Mamo neko svetovanje v šoli …«* ~B6), spletna klepetalnica (*»No, ko pa se je to dogajalo, pa sem probala to študentsko svetovalnico, kot spletno klepetalnico, svetovanje …«* ~D54).

- Druge oblike pomoči

Med druge oblike pomoči štejem/navajam finančno in alternativno pomoč. Intervjuvanke so izpostavile, da jim je bila zagotovljena **finančna pomoč** od širše okolice (*»… pač velik velik*

ljudi je blo na pogrebu in večina teh ljudi je prnesl neki denarja, nisem vedla, da se na pogrebih daje denar, ampak prav pride pač ...« ~C30), Fundacije študentski tolar (*»Glede finančne pomoči pa sem se obrnila na Fundacijo študentski tolar in sem tam dobila pol nekaj denarja, da je vsaj mal pomagalo pri finančnem stanju.«* ~D91) in Srčne UL (*»Sem pa še na Srčna UL sodelovala, sem dala vlogo pa sem tud dobila nekaj denarja.«* ~D92). Izpostavile so tudi pomembnost pokojnine pri finančni podpori (*»In recimo tud ta pokojnina k jo dobiš od starša, absolutno ti ne nadomesti ničesar, ampak je pa sigurn lažji.«* ~C31) ter deljenje stroškov med člani družine (*»Ja pač tko od takrat naprej sva js pa Gašper pa oči smo si začel delit stroške na 3 dele in pač od takrat smo na 3 dele plačval stroške.«* ~C29).

Kot **alternativno obliko pomoči** intervjuvanka izpostavi izkušnjo z vedeževalko *(»... ker sva z mamo enkrat, lih en teden preden je ata umrl, sva poklicali vedeževalko ...«* ~B37).

5.4.2. Razprava teme 4

Raziskovalno vprašanje: Kako mladostniki dojemajo pomoč in obstoječe oblike pomoči po izgubi starša ter kje vidijo možnosti za izboljšavo?

Na to raziskovalno vprašanje bom odgovorila v dveh delih, saj sem temo, ki se povezuje s tem raziskovalnim vprašanjem, prav tako razdelila na dva dela, in sicer na oblike pomoči in dojemanje pomoči. V tem delu bom opisala obstoječe oblike pomoči, ki so jih intervjuvanke izpostavile kot pomembne pri zagotovitvi podpore ob smrti starša. Te oblike sem razdelila na tri glavne kategorije: neformalna podpora, strokovna podpora in druge oblike pomoči. Ugotavljam, da intervjuvankam neformalno podporo predstavljajo podpora družine, prijateljev, partnerjev, izobraževalne ustanove in samopomoč. Med strokovno podporo prištevam psihološko, psihoterapevtsko in zdravstveno pomoč ter druge, neopredeljene oblike strokovne pomoči, kot je spletna klepetalnica študentska svetovalnica. Med oblike pomoči, ki jih nisem mogla razvrstiti med strokovne ali neformalne, prištevam finančno pomoč, bodisi s strani znancev bodisi s strani fundacij, in alternativne oblike pomoči, kot je vedeževanje.

Neformalna podpora, ki vključuje pomoč družine, prijateljev, partnerjev in izobraževalnih ustanov, je bila za mnoge intervjuvanke prisotna v veliki meri. Ta oblika podpore je pogosto najdostopnejša in takojšnja, saj temelji na že obstoječih odnosih in socialnih mrežah (Worden, 1996, str. 96). Tudi samopomoč je bila ključnega pomena za mladostnice v procesu žalovanja, kot recimo pisanje spominov o preminulem staršu, branje o in vera v duše in posmrtno življenje, poslušanje glasbe in igranje na inštrumente, branje o meditaciji ter osebna rast, delo na sebi in skrb zase. Skozi to so mladostnice ugotovile, da veliko zmorejo tudi same.

Strokovna podpora, ki jo nudijo zdravstveno osebje, psihologi, psihoterapevti in druge oblike strokovne pomoči, prav tako predstavlja velik del podpore za intervjuvanke. Vloga strokovnjakov, kot so psihologi, terapevti, socialne delavke in svetovalci, je ključna pri nudenju psihosocialne podpore mladostnikom (Mearns, 2000, str. 14).

Druge oblike pomoči vključujejo finančno podporo in alternativne oblike pomoči, ki lahko pomembno prispevajo k celostni podpori mladostnikov v času žalovanja. Potrebno je razumeti in zagotoviti različne oblike podpore za mladostnike v času žalovanja. Neformalna podpora, kot so pomoč družine, prijateljev in izobraževalnih ustanov, nudi mladostnikom takojšnjo čustveno oporo. Strokovna podpora, ki vključuje psihološko, psihoterapevtsko in zdravstveno pomoč, zagotavlja strukturirano in ciljno usmerjeno pomoč. Druge oblike pomoči, kot sta finančna in alternativna podpora, prispevajo k celostni obravnavi potreb mladostnikov. Da bi učinkovito naslovili potrebe mladostnikov, je potrebno zagotoviti dostopnost vseh teh različnih oblik podpore in pomoči.

5.5. TEMA 5: Dojemanje podpore in pomoči

5.5.1. Rezultati teme 5

Oblikam pomoči, ki sem jih naštela v prejšnjem poglavju, dodajam še dojemanje le-teh na podlagi opisov intervjuvank, pridobljenih med pogovorom o podpori in pomoči, ki jim je bila na voljo ob smrti starša.

- Strokovna podpora

Veliko intervjuvank je prejeto strokovno podporo označilo kot **nezadostno**. Povedale so, da so med procesom pomoči pri osebi, s katero so sodelovale, občutile nezadostno opremljenost (*»Sam ona ni mela pojma.«* ~A14; *»Po moje se je ona srečevala bolj z nekom, ki ima učne težave al kej takšnega. To pa nekak ni znala.«* ~A16; *»Se mi je zdel tk, da ona je neka splošna svetovalka v šoli in se mi zdi, da za taka področja ni lih.«* ~B10); da jim podpora ni bila v pomoč (*»… ampak mi nič zares ne pomaga.«* ~E17; *»Ni mi lih neki pomagu …«* ~F22); da niso prejele nič konkretnega (*»Pač lahko sem govorila, ni pa znala … ni mi dala nobenega sredstva, ki bi mi dejansko pomagal.«* ~A15; *»Ni blo pa nč konkretnega.«* ~F25); da se jim niso dovolj posvetili (*»Ni se mi neki zares posvečal, kako bo za naprej, ampak samo, da se ne bi kej poškodovala.«* ~F24; *»… kasneje pa ni blo več nič …«* ~F15. Hkrati pa je bilo na začetku preveč vsiljevanja pogovora (*»Na začetku je blo preveč siljenja vame, da bi se pogovorila …«* ~F14).

Nekatere intervjuvanke so opisale tudi **negativne izkušnje**, ki so jih imele s strokovnimi delavci, ki so jim nudili pomoč. Izpostavile so, da vključitev v proces podpore in pomoči zanje

ni bila dobra izkušnja (*»… ampak sem mela bolj negativno izkušnjo.«* ~D55; *»Takrat se mi je pa vse zamerlo.«* ~D70). Želele bi si drugačnega pristopa in reagiranja, na primer pristop, ki bi bil bolj usmerjen k odpiranju tem smrti in procesa žalovanja, pridobitvi specifičnih informacij glede tega in podobno (*»Mislim, ena psihologinja je bla k je bla lih mal bl mlada, se mi zdi, pa še mal tko ni lih vedla, kako reagirat na določene situacije.«* ~B9; *»No, mogoč si nisem želela lih tak pristop.«* ~D56). Ena intervjuvanka pa je po tem, ko je razložila svojo situacijo, doživela nepripravljenost za pomoč (*»In sem dobila nazaj odgovor, da take probleme, ko jih mam pa jaz, da mi pa oni ne morejo pomagat tko prek Zooma, da to so pa resne zadeve, da bi mogla it plačniško za to al pa da bi šla do osebnega zdravnika, da mi pomaga, da oni ne morejo nič.«* ~D62, D63, D64).

Nezadostna podpora in negativne izkušnje so nekatere intervjuvanke privedle do tega, da so proces pomoči **predhodno zaključile** in odstopile od srečanj (*»… enkrat sm šla pa sm rekla nikoli več.«* ~B7; *»… in sm pač nehala hodt …«* ~C26).

Del **vsebine srečanj** procesa strokovne podpore in pomoči je pri intervjuvankah zajemalo tudi opisovanje spominov o preminulem staršu (*»Ja, v bistvu je blo tko, da sem jaz v bistvu sam o njemu razlagala mal spomine, to pa je blo to, me je sam poslušala.«* ~A17), jokanje (*»Jaz sem v bistvu hodla sam jokat k njej, no.«* ~A20), vaje za sproščanje (*»Zdej mam sicer neke vaje za sproščanje …«* ~E15) in raziskovanje sebe (*»… ampak tam sem bolj raziskovala, kaj je v meni, kaj sem jaz po kateri osebi največ.«* ~A44). So pa intervjuvanke izpostavile tudi, da bi si poleg tega želele konkretnejše vsebine (*»Ni pa blo nič konkretnega, jaz sem upala, da bo povedala, ne vem, če si se tko pa tko počutla, to je čisto normalno, 'tko, no, takšne stvari recimo, to mi je manjkalo.«* ~A18, A19).

Intervjuvanke so **skozi srečanja prišle do** pomembnih **ugotovitev**, na primer to, da s tem ne bodo mogle preprečiti hujše travme (*»Ja, spoznanje, da pač on men ne bo pomagal preprečit hujše travmatizacije še preden se nardi«.* ~C52) in da veliko zmorejo tudi same (*»Da pač to, kar pa midva tuki počneva, js zmorem tud sama …«* ~C25).

Intervjuvanka E do pomoči, v katero se je kasneje želela vključiti, še ne more dostopati zaradi **dolgih čakalnih vrst**. Intervjuvanka je povedala, da ima napotnico in je na čakalni listi (*»In pol sem dobila to napotnico, ampak ja, sem v čakalni vrsti …«* ~E18), a ne ve, kdaj bo na vrsti (*»… ampak je vprašanje, kdaj zares bom prišla na vrsto, ker so res dolge čakalne vrste.«* ~E19).

Intervjuvanke so izpostavile, da so v prvi vrsti iskale **brezplačne možnosti** strokovne podpore, saj niso želele zapraviti veliko denarja (*»Nism hotla se zdej skeširat čist za to.«* ~C48; *»Noben ne ve zanga, ampak tip je brezplačn.«* ~C49; *»… da mam brezplačne opcije.«* ~E45).

- Neformalna podpora

Intervjuvanke so neformalno podporo v nekaterih primerih ocenile kot zadostno, v drugih kot nezadostno. Podpora, ki se jim je zdela **zadostna**, predstavlja jokanje v družbi druge osebe (*»Pa enkrat sva z bratovo punco šle jokat na pokopališče… ampak je blo lepo no, ko je bla z mano.«* ~A32), pogovore (*»Ker je blo mjčkn lažje zarad vseh teh pogovorov …«* ~C43), pomoč pri službi (*»… zarad teh prihodov zvečer pomagat.«* ~C44) in občutek, da so dnevi lažji (*»Prispeval je k temu, na začetku je prispeval k temu, da sm lažji živela iz dneva v dan.«* ~C32).

Intervjuvanke so izpostavile, da so s strani prijateljev prejele **ogromno podpore**, ki je niso pričakovale v tako veliki količini (*»In takrat sem vidla teh neki najožjih prjatlov, k jih mam, k se družmo že iz srednje šole, to so bli pač moji največji podporniki na različne načine in pač vse to sm vidla.«* ~C13; *»… in pač men je to ful pomenil, ane.«* ~C16).

So pa intervjuvanke v določenih situacijah občutile tudi **nezadostno podporo**. To zajema premalo podpore s strani fanta (*»On je bil tko, lohk bi blo še slabš, ampak on je bil tko res, če maš 10 opcij podpore, je bil on tko čist spodi, ne vem, kako naj drgač razložim.«* ~C46; *»Najslabša podpora, ampak js tega sploh nism vidla.«* ~C47), vsesplošno primanjkovanje podpore (*»Jaz nisem mela nobenga. Nobenga!«* ~D16) in primanjkovanje finančne podpore s strani preživelega starša (*»Od njega nikakršne finančne podpore, nič.«* ~D25).

Ena intervjuvanka opiše primer **negativne izkušnje**. Imela je prijateljico, ki je po mamini smrti z njo prekinila stike (*»Ko je mami umrla, je tud ona prekinla stike z mano.«* ~D30; *»In to je bla zlo dobra prijateljica, ampak ljudje se spremenijo, in potem je čisto prekinla stike z mano.«* ~D31).

5.5.2. Razprava teme 5

Raziskovalno vprašanje: Kako mladostniki dojemajo pomoč in obstoječe oblike pomoči po izgubi starša ter kje vidijo možnosti za izboljšavo?

Intervjuvanke so opisale svoje izkušnje z oblikami podpore in pomoči, ki sem jih navedla v prejšnjem poglavju.

Worden (1996, str. 140) in Bergman, Axberg, in Hanson (2017, str. 15) izpostavljajo psihosocialno pomoč kot ključno obliko strokovne podpore, ki vključuje ustvarjanje stabilnosti

in rutine v življenju mladostnika, ter spodbujanje odprte komunikacije o njihovih čustvih. Svetovalni pogovori in terapevtski procesi so strokovni načini podpore, ki mladostnikom pomagajo pregledati svoja čustva in razviti strategije spoprijemanja tako za proces žalovanja kot za vse življenje. Na podlagi rezultatov ugotavljam, da je bila strokovna pomoč, ki so jo intervjuvanke prejele, nezadostna z vidika opremljenosti strokovnjakov, pomanjkanja konkretnih sredstev za zagotovitev celostne podpore in negativne izkušnje ob prvem stiku s strokovnjakom ali pa že ob iskanju pomoči.

Negativne izkušnje s strokovno podporo so pri nekaterih intervjuvankah povzročile, da so predčasno zaključile proces pomoči. To poudarja potrebo po boljši usposobljenosti in prilagodljivosti strokovnjakov, ki delajo z žalujočimi mladostniki. Vendar obstaja več načinov in različnih vidikov podpore, ki lahko pomagajo žalujočim mladostnikom, kot so poslušanje, sprejemanje, ustvarjanje stabilnosti in vključevanje v kreativne dejavnosti (Bergman, Axberg, in Hanson, 2017, str. 13; The Dougy Center for Grieving Children, 2011, str. 25; Worden, 1996, str. 147). Neformalna podpora je bila v večini bolj cenjena od strokovne. Pri tem je v ospredju podpora prijateljev, ki je intervjuvankam zagotovila občutek varnosti in lažje shajanje iz dneva v dan. Neformalna podpora je bila ocenjena kot nezadostna v primerih, ko je je primanjkovalo, bodisi s strani prijateljev in partnerjev bodisi s strani staršev, ali kadar je prišlo celo do izgube prijateljskih odnosov.

Dojemanje podpore in pomoči, ki so jo prejeli mladostniki ob smrti starša, razkriva pomembne izzive in priložnosti za izboljšanje obstoječih sistemov podpore. Strokovna podpora bi morala biti bolj specializirana, usposobljena in prilagodljiva potrebam mladostnikov, ki jih izrazijo ob smrti starša. Prav tako bi morala biti dostopnejša za vse, s poudarkom na finančni dostopnosti dijakom in študentom. Neformalna podpora, ki jo nudijo družina in prijatelji, ostaja ključnega pomena. Ker je prepogosto pomanjkljiva, je pomembno, da ožja skupnost, izobraževalni sistemi in nenazadnje morda tudi socialne delavke mladostniku v času žalovanja pomagajo priti do novih, dodatnih in ustreznih virov podpore. Tukaj izpostavljam socialne delavke, saj imamo tako teorije in koncepte, kot tudi strategije, ki nam prinašajo dobro podlago za celosten proces pomoči. Poleg tega jih lahko povezujemo tudi z drugimi možnimi viri pomoči, kot so podporne skupine, druge svetovalne službe in morebitne aktivnosti, ustvarjene z namenom pomoči mladostnikom ob izgubi starša (Mearns, 2014, str. 49; Payne, 2014, str. 49; Weinstein, 2008, str. 128).

5.6. TEMA 6: Vloga socialnega dela

5.6.1. Rezultati teme 6

Ker intervjuvanke same od sebe niso omenjale stika s socialnimi delavkami, sem jih o tem povprašala.

- Stik s socialnimi delavkami

Intervjuvanke s socialnimi delavkami večinoma **niso imele stika**, ne s centrom za socialno delo, ne z drugimi službami socialnih delavk (*»S CSD-jem nismo meli stika. Ne da bi jaz vedla.«* ~B22; *»Ne, to nič, ne.«* ~E51). Če pa že, pa je bilo to le v primeru zagotavljanja **socialno-varstvene pomoči**, z namenom urejanja pokojnine (*»Sam za pokojnino pa to…«* ~A28).

5.6.2. Razprava teme 6

Raziskovalno vprašanje: Kakšna je vloga socialnega dela pri pomoči mladostnikom ob izgubi starša?

Ob pregledu literature sem ugotovila, da mladostniku v času žalovanja pri sprejemanju izgube in premagovanju izzivov, ki se lahko pojavijo, ključno vlogo predstavljajo socialne delavke. Mladostnike usmerjajo k iskanju virov moči ob žalovanju in za življenje z izgubo. Ustvarjajo varno okolje, kjer se lahko mladostniki svobodno izražajo, kjer so lahko takšni, kot so, in varno raziskujejo svoja čustva (Mearns, 2014, str. 49; Payne, 2014, str. 49; Weinstein, 2008, str. 128). Presenetilo me je, ko sem preko intervjujev ugotovila, da v praksi temu ni tako, vsaj ne pri izkušnjah posameznic, ki sem jih intervjuvala.

Rezultati intervjujev kažejo na velik razkorak med teorijo in prakso. Medtem ko literatura poudarja ključno vlogo socialnih delavk, so intervjuvanke poročale o minimalnem ali celo nikakršnem stiku s socialnimi delavkami. To pomanjkanje stika kaže na več možnih težav v praksi. Menim, da bi te lahko bile nezadostna vključenost socialnih delavk v proces podpore mladostnikom, ne-zavedanje mladostnikov o vseh funkcijah in proaktivnih vlogah socialnega dela ter širine podpore, ki jo socialno delo lahko ponuja. Morda bi lahko bile vzrok/Vzrok bi lahko bile tudi sistemske omejitve, kot so preobremenjenost socialnih delavk z mnogimi drugimi področji dela.

5.7. TEMA 7: Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

5.7.1. Rezultati teme 7

Intervjuvanke sem povprašala, kakšno mnenje imajo o podpornih skupinah za mladostnike ob smrti starša, ali so se s tako obliko podpore že srečale in kaj menijo, da so prednosti podpornih

skupin. Intervjuvanke so izpostavile željo po vključitvi v take podporne skupine, izrazile so svoje mnenje o njih ter možen vpliv, ki bi ga lahko imele na mladostnike, ki so izgubili starša. Njihovi odgovori/odzivi so podrobneje opisani v nadaljevanju.

- Pomanjkanje informacij in možnosti

Intervjuvanke so povedale, da za podporne skupine za mladostnike, ki so izgubili starša, še niso slišale. Veliko jih tudi ni slišalo za obstoječe podporne skupine na sploh, kar pomeni, da o tem **primanjkuje informacij** (*»Nisem nikol še slišala za to.«* ~E52).

Menijo, da v Sloveniji znatno **primanjkuje možnosti**, predvsem kar se tiče podpornih skupin (*»Slovenija je ful pomanjkljiva kar se tega tiče.«* ~F55; *»Sploh ni nekih možnosti«.* ~F56).

- Želja po vključitvi v podporne skupine

So pa vse intervjuvanke izrazile, da bi se vključile v take skupine, če bi obstajale. Predvsem so izrazile željo po vključitvi v **podporne skupine, ki bi bile javne**. Predstavljajo si, da bi bila lahko to zanje sprejemljiva možnost (*»Ampak si pa predstavljam, kako bi si pa jaz kaj takšnega predstavljala, da bi blo za mene sprejemljivo.«* ~D98) Tako obliko podpore bi želele poizkusiti tako takrat (*»Takrat mogoč mal bolj, zdej se mi zdi da sem še kr ok.«* ~F49; *»… ampak takrat sm pa res kaj takega pogrešala.«* ~F52) kot tudi zdaj (*»Bi se lahk takoj, brez problema.«* ~E56; *»Z veseljem bi probala, bi šla v kaj takega.«* ~E57). Dodajo še, da bi pomagalo, če bi se izvajale v več slovenskih krajih (*»Po večih mestih ampak da bi mogoč lahko šel tud v kak drug kraj, da ne rabiš bit tuki, ko vse poznaš.«* ~F54).

Ena intervjuvanka je omenila, da je za neko obliko podpornih skupin za mladostnike že slišala, in sicer za **podporne skupine znotraj organizacije** Hospic, kjer pripravljajo srečanja za mladostnike ob izgubi starša. Pravi, da bi se bila pripravljena vključiti (*»Sem pa slišala za te Hospic, kaj že je, ko so neka srečanja za mladostnike, ki so isto zgubil starše.«* ~B12; *»Nisem še šla, mogoče pa bi šla kdaj pogledat.«* ~B13).

- Mnenje o podpornih skupinah

Vsaka izmed intervjuvank je izpostavila vsaj eno **pozitivno mnenje** o podpornih skupinah za mladostnike, ki so izgubili starša. Vse intervjuvanke so soglasne v tem, da bi bila uvedba takih skupin dobra ideja (*»Pomoje bi ble fajn kakšne te skupince …«* ~A33; *»… ampak jaz mislim, da bi vsak šel probat pa da bi vsaj vidu, a to njemu ustreza al ne.«* ~B24; *»Podporna skupina, ja, kul bi bla.«* ~C63; *»Tak da ja, to bi bla zlo dobra ideja lahk.«* ~D107; *»Zdi pa se mi, da ne more bit to tok slabo, no.«* ~E53; *»Zato bi blo zlo dobr.«* ~F61). Nekatere menijo, da bi to zanje

imelo smisel (*»Ne vem, če v tistem trenutku, ampak zdej oz. kasnej pa mislim, da bi mel to nek smisel zame.«* ~C56). Ocenjujejo tudi, da bi mladostnikom taka oblika pomoči pomagala in bi bila zanimiva (*»… bi blo po moje kr zlo zanimivo.«* ~B30; *»Js sm prepričana, da bi to lahko pomagalo.«* ~C55).

- Vpliv podpornih skupin

Intervjuvanke so naštele le **pozitivne vplive** podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša, drugih skozi pogovor z njimi nisem zaznala. Intervjuvanke so navedle/izpostavile naslednje pozitivne vplive podpornih skupin:

- Vzpostavljanje stika in povezovanje z vrstniki s podobno izkušnjo (*»Da se mal poveže med sabo.«* ~A51; *»Se mi zdi najbl tk, da bi dejansko lahk šla pa govorla še z drugimi o tem.«* ~B15; *»… ampak veš, da so nekak teb blizu zarad izkušnje.«* ~B27; *»Ja, da se povežeš …«* ~B31; *»In je ful fajn, če spoznaš ljudi s podobno izkušnjo.«* ~E55; *»Da so ljudje s podobnimi izkušnjami …«* ~F58; *»Pa tud ne poznaš lih velik ljudi s podobno izkušnjo kr tko.«* ~F60).
- Občutek sprejetosti in pripadnosti (*»Ker se mi zdi, da tam je res sprejeto to, da poveš.«* ~A35; *»… pa da je ok, da o tem govoriš.«* ~B34; *»… da se maš fajn, da se radi dobimo skupaj.«* ~D102; *»Ker pač nisi edini, ne.«* ~E54).
- Občutek slišanosti in razumevanja (*»Pa verjetno ni tok problem poslušat drugim.«* ~A36; *»Pa mogoč se še, ko slišiš nek problem, se še svojga mal spomneš pa tko, če je kdo kej podobnega nardil, pa tko.«* ~A37).
- Podpora pri začetku procesa žalovanja (*»Sploh, da se začne žalovat …«* A49).
- Zagotovljen prostor za izražanje vseh čustev (*»… pa po moje to, da kašni mogoče ne znajo izrazit svojih čustev in mogoče, ko bi vidli, da ostali o tem govorijo, bi se mogoče tud oni odprli.«* ~B32; *»Ker pač pridejo po treh letih še vedno momenti, k pač… sam žalostn si, sam pogrešaš.«* ~C57).
- Medsebojno spodbujanje in oblika stalne podpore (*»V bistvu neka spodbuda …«* ~B33; *»Da veš da je tam, da lahko greš, ko rabiš.«* ~C60; *»To, da se ne rabiš videt vsak dan, ampak to, da je na voljo, da lahko prideš, ko rabiš.«* ~F57).
- Izmenjavanje izkušenj, zgodb (*»To mi je ful pomagal, da sem poslušala izkušnje drugih.«* ~C61; *»… da bi mi nekdo vsaj mal lahk povedal, kaj se lahko zgodi, kaj bo, kaj lahk pričakujem.«* ~F64).

- Širjenje pozitivnih izkušenj (*»… pa da se mogoče proba potem, če gre, razširit tud naprej na starše od teh najstnikov oz. da se kasneje vključi še druge, vključi družino, da gre še naprej.«* ~A50).

5.7.2. Razprava teme 7

Raziskovalno vprašanje: Kako bi se lahko oblikovale ali izboljšale podporne skupine za mladostnike, ki so doživeli izgubo starša?

Že pri pregledu literature in spletnih vsebin sem ugotovila, da podpornih skupin v Sloveniji primanjkuje ali pa informacije o njih niso dostopne na spletu. Še posebej primanjkuje podpornih skupin za mladostnike ob izgubi starša, zato me ni presenetilo, ko so mi intervjuvanke rekle, da jim takšna oblika podpore in pomoči ni poznana.

Podporna skupina je skupina, kjer si člani nudijo medsebojno podporo za čustvene težave ter informacije o določenem problemu, ki jim je skupen. (Farris Kurtz, 1997, str. 15). Rezultati raziskave razkrivajo močno potrebo in pozitivno dojemanje podpornih skupin med intervjuvankami. Medtem ko so vse intervjuvanke izrazile željo po vključitvi v podporne skupine, je bilo razkrito tudi pomanjkanje informacij in razpoložljivih možnosti v Sloveniji. Četudi podporne skupine za mladostnike ob smrti starša obstajajo, na spletu niso promovirane. Slednje kaže na težko dostopnost do storitev podpore in pomoči, ki bi morale biti za mladostnike s tako travmatično izkušnjo vidno in lahko dostopno. Na eni strani pomanjkanje informacij kaže na potrebo po večji ozaveščenosti o različnih možnosti podpore in pomoči, na drugi strani pa pomanjkanje možnosti predstavlja potrebo po oblikovanju in uvedbi takih skupin. Intervjuvanke so namreč izrazile močno željo po vključitvi v podporne skupine, če bi te obstajale in bile dostopne.

Intervjuvanke menijo, da bi podporne skupine, če bi se oblikovale, morale biti dostopne v različnih mestih po Sloveniji, kar bi več mladostnikom omogočilo, da se jim priključijo. Vse intervjuvanke so podelile kar nekaj pozitivnih mnenj o ideji podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša. Poudarile so, da bi taka oblika pomoči lahko imela pozitiven učinek na njihovo življenje tako ob začetku žalovanja kot tudi zdaj.

Takšne skupine omogočajo mladostnikom, da v varnem okolju delijo svoje izkušnje in čustva, kar prispeva k občutku pripadnosti in zmanjševanju občutka izolacije (Klemenčič Rozman, 2016, str. 63). Intervjuvanke so izpostavile širok spekter pozitivnih vplivov, ki bi jih podporne skupine lahko doprinesle mladostnikom, ki se soočajo z izgubo starša. Intervjuvanke so poudarile, da bi se z uvedbo takih podpornih skupin med mladimi s podobno izkušnjo lažje

vzpostavljali stiki in bi tako prišlo do povezovanja in sodelovanja med njimi. To lahko mladostnikom okrepi občutek sprejetosti, pripadnosti, slišanosti in razumevanja, kar so tudi ene izmed glavnih potreb, ki so jih intervjuvanke v času žalovanja zaznale. V prvi vrsti pa lahko take podporne skupine predstavljajo podporo pri samem začetku žalovanja, saj se znotraj prav zaradi izmenjavanja izkušenj in zgodb ter medsebojne podpore in spodbujanja ustvarja varen prostor za izražanje čustev. Intervjuvanke menijo, da bi podporne skupine za mladostnike lahko predstavljale stalen vir podpore, kamor bi se lahko obrnili kadarkoli, tudi kasneje v življenju, ko se soočajo z novimi izzivi v povezavi z izgubo starša. Nenazadnje so intervjuvanke izpostavile še to, da bi se s širjenjem pozitivnih izkušenj, ki bi jih lahko ustvarila podporna skupina, lahko k vključitvi v proces pomoči spodbudilo tudi druge mladostnike, morda celo njihovo družino.

Na podlagi rezultatov menim, da je potreba po uvedbi podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša velika. Če v idejo o oblikovanju podpornih skupin vključimo mnenje in želje mladostnikov, prilagoditve potrebam mladostnikom, možnosti za dostopnost skupin, raznolike aktivnosti za povezovanje, izobraževanje in čustveno podporo ter sodelovanje z drugimi pomembnimi viri pomoči, lahko ustvarimo učinkovito in celostno zasnovo za vzpostavitev podpornih skupin za mladostnike, ki se soočajo z izzivi ob smrti starša.

5.8. TEMA 8: Predlogi, ideje, dodatki

5.8.1. Rezultati teme 8

Na koncu sem intervjuvanke vprašala, ali je še karkoli, česar nisem vprašala, pa bi želele dodati. Njihove odgovore predstavljam v tem poglavju. Odgovore sem združila v tri kategorije, predlogi za podporo in pomoč, drugi predlogi ter informacije in možnosti.

- Predlogi za podporo in pomoč

Intervjuvanke so izpostavile, da primanjkuje **pomoči mladim, ki imajo bolne starše**, zato so poudarile, da bi bilo potrebno vzpostaviti mrežo podpore za mlade, katerih starši imajo smrtno bolezen (*»Da je tud to neki, se mi zdi, da bi se dal že to prej mal pomagat sprejemat vse skupi pa mal, ne vem, ne morš rečt lih pripravt, ampak ja priprava na to, da veš, kaj sledi, da maš že takrat nekoga, na kerga se bi lahk zanesu.«* ~A53, A54, A55).

Intervjuvanke so podale tudi nekaj **predlogov za vsebino in potek podpornih skupin** za mladostnike z izkušnjo smrti starša. Predlagale so uvedbo aktivnosti znotraj podpornih skupin za boljše povezovanje vrstnikov med seboj (*»Pa ne vem, da bi ble še kake delavnice …«* ~B28; *»… ampak ne tak, da se dobimo in vsi skupaj jokamo, ampak tak, da mamo kakšne aktivnosti*

...« ~D101; *»Za začetek torej, da se mal spoznavamo, da sploh vidimo, kdo je kdo ...«* ~D103; *»Mogoč tud za različne starostne skupine, da bi bli bolj vrstniki skupaj v eni skupini.«* ~F62). Prav tako so izpostavile, da bi bilo dobro, da bi bile podporne skupine cenovno ugodne (*»Ampak ja, da bi blo neki zastonj al pa zlo poceni no, tega se je tud treba zavedat.«* ~D106) in da bi jih vodil nek strokovnjak, ki ima prav tako podobno izkušnjo (*»Al pa da bi mela kakega psihologa z dejansko izkušnjo ...«* ~F63).

Intervjuvanke so podale tudi **druge predloge podpore in pomoči**, kot so delavnice, kjer bi se pogovarjalo o temi smrti (*»Kakšne take aktivnosti, kjer bi se o tem pogovarjal.«* ~A41), ter mentorski sistem[2] znotraj izobraževalnih ustanov (*»Al pa da bi na fakultetah blo vpeljano nekaj kot prostovoljno delo študentov, da bi se lahk javli, da smo na voljo, kot nek buddy sistem, da bi se lahk pol študenti, ki se jim zgodi kaka taka stvar, da bi se lahk povezali s tistimi, ki smo to že dali čez.«* ~D113, D114).

- Drugi predlogi

Intervjuvanke so izrazile tudi druge predloge, kot so **strategije sprejemanja**, ki so pri njih delovale, na primer pomen zapisovanja (*»Kak je fajn dat na papir, ker to pol bolj predelaš, kot pa če sam govoriš, ker res črko po črko razmišljaš. Pa tud do sebe, se mi zdi, da si bolj prijazen. Nisi grd do sebe, ko imaš neka čustva, ampak sam poveš, kako je, brez očitkov, se mi zdi, do sebe.«* ~A39).

Izpostavile so tudi, da bi bilo treba dodatno **pregledati potrebe moških**, ki se lahko morda razlikujejo od potreb žensk (*»Mogoče je treba edino malo še preverit potrebe moških in žensk, kar bi pa blo za moške še sprejemljivo, ker mogoč vsem ne bi blo to, ne vem, kaj takega še.«* ~D112).

- Informacije, možnosti

Dodatno smo se z intervjuvankami dotaknile še njihovih predlogov za vzpostavljanje **ustreznejših in dostopnejših** informacij in možnosti za mladostnike ob smrti starša. Intervjuvanke so povedale, da bi moralo biti informacij in možnost več ter da bi bile dostopne na mestih, kot so revije, spletne strani, informacije znotraj izobraževalnih ustanov, socialna omrežja in podobno (*»Al pa da bi bla kaka revija al pa neki, neki kar se deli ...«* ~D82; *»Da bi vsaj enkrat na mesec nekdo mal pristopu pa reku, dej prit na pogovor ...«* ~E65; *»Da bi vedu, no, da bi se vedlo, kam se obrnit.«* ~D81; *»... vsaj Instagram profil al pa neki no, da je*

[2] »Buddy sistem« prevajam v mentorski sistem za boljšo razumljivost.

dostopno.« ~D111; *»… da pridejo do študentov neke informacije, ki so lahk mogoč v nekem obdobju pomembne za študenta.«* ~D83).

Posebej so poudarile, da bi morale biti možnosti **cenovno ugodne**, tako, da se upošteva finančno stanje študentov in dijakov (*»Pa da bi blo cenovno ugodno, da je za študenta v redu.«* ~D84).

5.8.2. Razprava teme 8

Kljub temu da za del nisem imela posebej zastavljenega raziskovalnega vprašanja, sem pridobila za mojo raziskavo pomembne informacije. Rezultati so razkrili več ključnih predlogov in idej za izboljšanje podpore in pomoči mladostnikom, ki so izgubili starša. Intervjuvanke so izpostavile potrebo po širši mreži podpore, vsebinsko bogatih podpornih skupinah, cenovni dostopnosti storitev in boljši dostopnosti informacij.

Intervjuvanke so posebej poudarile potrebo po vzpostavitvi mreže podpore za mlade, katerih starši imajo smrtno bolezen. Takšna mreža bi lahko mladostnikom pomagala pri sprejemanju in pripravi na izgubo skozi nudenje čustvene podpore in praktičnih informacij o tem, kaj lahko pričakujejo in kako se lahko s težavami spoprimejo.

Vodja je pomemben član skupine, njegova vloga zajema koordiniranje skupine, zato je ravno od njega precej odvisno, kako bo skupina delovala (Lamovec, 1998, str. 388). Intervjuvanke so izpostavile, da bi bilo koristno, če bi podporne skupine vodili strokovnjaki, ki imajo tudi sami izkušnjo izgube starša. To bi lahko povečalo stopnjo empatije in razumevanja ter ustvarilo bolj podporno okolje.

Mentorski sistem je program, kjer izkušeni posamezniki nudijo podporo, mentorstvo in vodenje osebam, ki se soočajo s podobnimi izzivi, s katerimi so se srečevali sami (The Dougy Center for Grieving Children, 2011, str. 17). V kontekstu mladostnikov, ki so izgubili starša, lahko mentorski sistem poveže mladostnike s posamezniki, ki so že imeli/prestali podobno izkušnjo. Prostovoljni študenti, ki so sami v preteklosti doživeli izgubo, bi lahko na primer nudili podporo študentom, ki so se s podobno situacijo ravnokar srečali.

Intervjuvanke so izrazile potrebo po več informacijah in dostopnejših možnostih za podporo. Predlagale so različne kanale za širjenje informacij, vključno z revijami, spletnimi stranmi, socialnimi omrežji in informacijami znotraj izobraževalnih ustanov.

Implementacija izpostavljenih predlogov lahko bistveno izboljša dostopnost in učinkovitost podpore za mladostnike, ki so doživeli izgubo starša. Z uvedbo celostnega pristopa, ki vključuje

te predloge, se lahko mladostnikom ob smrti starša zagotovi ustrezno podporo, ki si je želijo in jo potrebujejo.

6. SKLEPI IN UGOTOVITVE

Na podlagi rezultatov intervjujev šestih posameznic, ki so doživele smrt starša, povzemam ključne ugotovitve po naslednjih točkah: okoliščine smrti, potrebe in izzivi mladostnikov med žalovanjem, oblike in dojemanje podpore ter vloga socialnega dela in podpornih skupin.

Okoliščine smrti

- Pričakovana smrt starša je večinoma povezana z dolgotrajno boleznijo, kar se povezuje tudi s procesom žalovanja, saj mladostniki doživljajo postopne izgube in izzive že pred smrtjo.
- Nepričakovana smrt pogosto povzroči večji šok in travmo, saj mladostniki nimajo časa, da bi se pripravili na izgubo. Občutki krivde so pogostejši pri nepričakovani smrti.

Potrebe mladostnikov v času žalovanja

- Večina intervjuvank je izpostavila pomanjkanje pogovora z bližnjimi, kar je oteževalo proces žalovanja. Pogovor z bližnjimi bi po njihovem mnenju lahko pripomogel pri okrevanju in zagotavljanju čustvene podpore.
- Nekatere intervjuvanke so imele izkušnjo pomanjkanja prostora za izražanje čustev, drugim pa je ta bil zagotovljen. Pogost razlog za nezmožnost odprtega izražanja čustev sta bila strah pred obremenjevanjem bližnjih in občutek stigme, ki so jo ob joku začutile s strani bližnjih.
- Večina intervjuvank je imela zagotovljeno druženje z bližnjimi, kar je pozitivno vplivalo na njihov proces žalovanja.
- Vse intervjuvanke so izpostavile pomanjkanje informacij in možnosti za pomoč, kar je povečalo občutek izgubljenosti in nemoči.
- Nekatere intervjuvanke so občutile pomanjkanje razumevanja s strani okolice, še posebej v primeru ločenih ali razvezanih staršev. V tem primeru so se intervjuvanke počutile nerazumljene s strani preživelega starša, saj svojih čustvenih izzivov niso mogle povsem deliti s preživelim staršem, ki je bil v tistem trenutku čustveno nekoliko bolj oddaljen od situacije, kot bi bil, če bi bila še skupaj.
- Več intervjuvank je izpostavilo pomanjkanje ustrezne strokovne pomoči, kar kaže na potrebo po dostopnejših in učinkovitejših storitvah za žalujoče mladostnike.
- Podpore v sklopu izobraževalnega sistema je večinoma primanjkovalo, kar je negativno vplivalo na akademski uspeh mladostnic tako v srednji šoli kot na fakulteti.
- Intervjuvanke so izpostavile potrebo po fizični bližini in stiku z ljudmi, kar bi jim zagotovilo občutek varnosti in zmanjšalo osamljenost.

Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša

- Mladostnice so se soočale s praktičnimi in odnosnimi izzivi ter z izzivi v sklopu izobraževalnega sistema že v času bolezni starša. Celostni pristop, ki vključuje nudenje tako psihosocialne podpore kot tudi podpore v sklopu izobraževanja, je ključen pri zagotavljanju podpore mladostnikom že pred smrtjo starša.

Oblike in dojemanje podpore in pomoči ter vloga socialnega dela

- Podpora družine, prijateljev, partnerjev in izobraževalnih ustanov je bila ključnega pomena. Samopomoč je prav tako igrala pomembno vlogo.
- Psihološka in psihoterapevtska pomoč ter druge oblike strokovne pomoči so bile pomembne, a pogosto težko dostopne ali nezadostne. Intervjuvanke so čutile pomanjkanje usposobljenosti strokovnjaka za to specifično situacijo (smrt starša), v procesu pomoči pa jim je manjkalo prostora za soustvarjanje rešitev skupaj s strokovnjakom in občutek razumevanja.
- Finančna podpora in alternativne oblike pomoči, kot je obisk vedeževalke, so pomembno prispevale k celostni podpori mladostnikov.
- Neformalna podpora je bila v večini bolj cenjena kot strokovna. Podpora prijateljev je intervjuvankam zagotovila občutek varnosti in lažje shajanje iz dneva v dan.
- Rezultati kažejo na minimalen ali nikakršen stik mladostnic, vključenih v raziskavo, s socialnimi delavkami.

Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

- Podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša v Sloveniji primanjkuje ali pa so težko dostopne.
- Vse intervjuvanke so izrazile željo po vključitvi v podporne skupine, če bi te obstajale in bile dostopne.
- Podporne skupine lahko prispevajo k vzpostavljanju stika med vrstniki s podobno izkušnjo, občutkom sprejetosti, pripadnosti, slišanosti in razumevanja.
- Podporne skupine nudijo podporo pri začetku procesa žalovanja, zagotavljajo prostor za izražanje čustev, predstavljajo stalno obliko podpore in prinašajo možnost izmenjavanja izkušenj med člani.

7. PREDLOGI

Na podlagi rezultatov intervjujev in ugotovitev, do katerih sem prišla, predlagam naslednje korake za izboljšanje podpore in pomoči mladostnikom, ki so izgubili starša:

1. Izboljšanje dostopnosti informacij in možnosti pomoči za mlade, ki so izgubili starša

Ko se mladi soočijo z izgubo starša, jim dodatno breme prinaša pomanjkanje informacij in možnosti za podporo. Dostopnost informacij o možnih virih podpore bi se lahko izboljšala z ustvarjanjem in vzdrževanjem spletnih strani ali profilov na socialnih omrežjih – to so kanali, na katerih so mladi najbolj aktivni. Za to bi lahko na primer poskrbel center za socialno delo. Preko spletnih strani in socialnih omrežij bi lahko bile deljene informacije o možnostih podpore in pomoči, vse od podpornih skupin in svetovalnic do drugih oblik pomoči za mlade, ki se soočajo z izgubo starša. Te informacije bi morale biti enostavne in jasne, da bi mladi brez večjih težav dostopali do ponujenih možnosti. Te informacije bi morale biti vključene tudi v izobraževalne sisteme. Šola ali fakulteta je mladim v času izobraževanja najbližja ustanova. Nanjo se bodo ob iskanju pomoči najprej obrnili in preiskali možnosti, ki jih le-ta ponuja. Informacije o virih pomoči bi lahko bile dostopne v obliki člankov v šolski reviji, na spletni strani ali preko drugih informacijskih sistemov izobraževalne ustanove. Lahko bi se uvedle tudi možnosti za pogovor o temi smrti in drugih težkih življenjskih situacijah (npr. v obliki delavnic, v času razrednih ur, znotraj študentskih skupin itd.). S tem bi se morda zmanjšala tudi stigmatizacija čustveno zahtevnih tem, kot je smrt. Poleg tega bi si ob takih priložnostih lahko mladi izmenjavali informacije o možnostih strokovne in neformalne pomoči, na katero se lahko v težkih situacijah, na primer ob smrti starša, obrnejo. Kar nekaj virov strokovne pomoči je mladim že na voljo, vendar pa velikokrat, predvsem pri iskanju cenovno ugodnih možnosti, pride do težav. Predlagam povečanje dostopnosti strokovne pomoči, kar vključuje povečanje kapacitet strokovnih služb znotraj zdravstva (tako bi se skrajšale čakalne dobe za mlade, ki potrebujejo strokovno pomoč takoj) in dodatna izobraževanja za strokovne delavce v izobraževalnih ustanovah za področje pomoči mladim ob smrti starša (tako bi mladi prejeli konkretnejšo podporo za njihovo situacijo od virov, ki so jim blizu).

2. Uvedba podpornih skupin za mlade, ki so izgubili starša

Ugotovila sem, da je želja in potreba po uvedbi podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša velika. Predlagam uvedbo lokalnih podpornih skupin v različnih mestih po Sloveniji, kjer bi se srečevali mladi, ki so izgubili starša. Mladostniki bi se preko delavnic in aktivnosti spoznavali in delili svoje izkušnje. Dobro bi bilo, da bi skupine vodil strokovnjak psihosocialne izobrazbe,

ki se je tudi sam v preteklosti soočil s podobno izkušnjo, kar bi povečalo stopnjo empatije in razumevanja. Če bi se lahko te podporne skupine uvedle znotraj nevladnih organizacij za mlade, bi se tako zagotovilo cenovno ugodne ali brezplačne možnosti za mladostnike, ki še nimajo rednih prihodkov.

3. Krepitev vloge socialnega dela pri pomoči mladim, ki so izgubili starša

Socialne delavke naj aktivno pristopajo k mladostnikom, ki so izgubili starša, jim zagotovijo podporo ali pa jim nudijo informacije o drugih razpoložljivih virih podpore. To lahko storijo socialne delavke na CSD-jih z obiskom na domu družine, ki je doživela izgubo; socialne delavke v šolstvu s pogovorom z mladostnikom, ki je izgubil starša; socialne delavke na drugih področjih pa v primeru stika z mladostnikom s to izkušnjo. Centri za socialno delo bi lahko socialnim delavkam iz vseh področij (šolstvo, nevladne organizacije, zdravstvo itd.) omogočili redna usposabljanja za delo z mladostniki, ki so izgubili starša. Ta bi vključevala vse od vzpostavitve prvega stika do veščin za nudenje čustvene in psihosocialne podpore ob žalovanju. S takimi usposabljanji bi se lahko utrdila tudi vez sodelovanja med socialnimi delavkami iz različnih področjih dela, npr. sodelovanje socialne delavke iz CSD-ja in socialne delavke iz srednje šole. Na ta način bi zagotovili celostno podporo mladostniku ob smrti starša.

4. Razvoj dodatnih virov podpore za mlade, katerih starši so v zaključni fazi neozdravljive kronične bolezni

Mladi, ki se soočajo z izzivi ob neozdravljivi kronični bolezni starša, predvsem v zaključni fazi, potrebujejo podporo že v času pred smrtjo starša. V zdravstvenih ustanovah bi se morale uvesti storitve podpore in pomoči za mladostnike, ki spremljajo umirajočega starša. Zdravstvo bi moralo družini nuditi podporo že ob prvem stiku, predvsem mladim, za katere je to še posebej težka izkušnja. Na voljo bi morali biti strokovni delavci iz psihosocialnih področij, ki bi mladim nudili čustveno podporo v času, ko njihov starš še živi in se soočajo z izzivi, ki jih prinaša neozdravljiva kronična bolezen starša. Hkrati pa bi jim zagotovili informacije o možnostih psihosocialne podpore tudi po smrti starša.

5. Vzpostavitev mentorskih programov za mlade, ki so izgubili starša

Vzpostavitev mentorskih programov znotraj izobraževalnih ustanov, na primer na fakulteti, bi lahko mladim, ki so izgubili starša, omogočila pridobitev brezplačne in dokaj hitre podpore, ali pa le informacij iz prve roke. Za to bi lahko bil odgovoren študentski svet. Uvedli bi lahko mentorske programe znotraj posameznih fakultet, v katere bi se lahko prostovoljno vključili študentje, ki so v življenju prestali/preživeli težko situacijo, kot je smrt starša. Ti bi bili na voljo

študentom, ki se s podobno situacijo šele srečujejo. Nudili bi jim lahko pogovor, nasvet, praktične informacije in podobno. Prostovoljci bi lahko bili dostopni preko socialnih omrežij ali drugih načinov kontaktiranja, kjer bi se lahko mladi z njimi dogovorili za srečanje ali pa se le pogovorili preko sporočil ali video-klica. To je lahko velikokrat za mlade ugodnejša možnost, predvsem ob prvem koraku.

8. VIRI IN LITERATURA

Antai-Otong, D. (2016). Caring for Trauma Survivors. *Nursing Clinics of North America*, 51(2), 323–333. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0029646516000268?via%3Dihub

Banjac, M. (2020). *Uvod v kvalitativne metode zbiranja podatkov: opazovanje, intervju in fokusna skupina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bergman, A.-S., Axberg, U., & Hanson, E. (2017). When a parent dies – a systematic review of the effects of support programs for parentally bereaved children and their caregivers. *BMC Palliative Care*, 16(39), 1–15. Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://bmcpalliatcare.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12904-017-0223-y

Bojc, A. (2011). *Emocionalno delo socialnih delavcev v Sloveniji* (Diplomsko delo Fakulteta za družbene vede). Pridobljeno 10. 3. 2024 s http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/bojc-alenka.pdf

Bowlby, J. (1980). *Loss: Sadness and Depression*. New York: Basic Books.

Brent, D., Melhem, N., Donohoe, B. M., & Walker, M. (2009). The incidence and course of depression in bereaved youth 21 months after the loss of a parent to suicide, accident, or sudden natural death. *The American Journal of Psychiatry*, 166 (7), 786–794. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://ajp.psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/appi.ajp.2009.08081244

Carolan, R. (2001). Models and paradigms of art therapy research. *Art Therapy,* 18(4), 190–206. Pridobljeno 15. 5. 2024 s https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07421656.2001.10129537

Cheung, Y. W., Mok, B. H., & Cheung, T.-S. (1993). Personal Empowerment and Life Satisfaction among Self-Help Group Members in Hong Kong. *Small Group Research,* 36(3), 258–273. Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1046496404272510

Christopher, S., & Craig, N. (2007). *Sudden versus unexpected death: Its complications and consequences.* Lincoln: University of Lincoln.

Currer, C. (2001). *Responding to grief: Dying, Bereavement and Social Care.* London: Red Globe Press London.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2010). Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. *Socialno delo,* 49(4), 239–245. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Soustvarjanje_URN_NBN_SI_DOC-8WEWOOF9.pdf/2019012212510157/

Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2018). *Socialno delo z družino: soustvarjanje želenih izidov in družinske razvidnosti.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dowdney, L. (2008). Children bereaved by parent or sibling death. *Psychiatry,* 7(6), 270–275. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1476179308000827

Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlah, P., Škerjanc, J., Urh, Š., & Žnidarec Demšar, S. (2005). *Krepitev moči.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Društvo Hospic. (2024). *Žalovanje otrok in mladostnikov*. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://hospic.si/zalujoci-otroci-in-mladostniki/

Društvo Kako naprej. (b.d.). *Podporne skupine*. Pridobljeno 13. 3. 2024 s http://drustvo-kakonaprej.si/podporne-skupine/

Farris Kurtz, L. (1997). *Self-Help and Support Groups: A Handbook for Practitionars.* Los Angeles: Sage Publication.

Fengler, J. (2007). *Nudenje pomoči utruja: o analizi in obvladovanju izgorelosti in poklicne deformacije.* Ljubljana: Temza.

Ford, J. D. (2009). *Posttraumatic Stress Disorder: Scientific and Professional Dimensions.* Cambridge: Academic Press.

Gitterman, A., & Germain, C. B. (1980). *The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice.* New York: Columbia University Press.

Gojo, U. (b.d.). *Terapije za mladostnike*. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://psihoterapija-vizija.si/psihoterapija

Harris, D. A. (2009). The paradox of expressing speechless terror: Ritual liminality in the creative arts therapies' treatment of posttraumatic distress. *The Arts in Psychotherapy,*

36(2), 94–104. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197455609000215

Hodas, G. R. (2006). *Responding to childhood trauma: The promise and practice of trauma informed care.* Pennsylvania: Pennsylvania Office of Mental Health and Substance Abuse Services.

Jacobs, S. (2016). *Traumatic grief: diagnosis, treatment and prevention.* New York: Routledge.

Jeffreys, J. S. (2011). *Helping Grieving People: when tears are not enough: a handbook for care providers (druga izd.).* New York: Routledge.

Katz, A. H. (1993). Self-Help in America: *A Social Movement Perspective.* New York: Twayne Publishers.

Klemenčič Rozman, M. M. (2016). *Sami po moč : skupine za samopomoč in podporne skupine kot vir moči.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Knight, C. (2015). Trauma-Informed Social Work Practice: Practice Considerations and Challenges. *Clinical Social Work Journal,* 43, 25–37. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://link.springer.com/article/10.1007/s10615-014-0481-6

Kübler-Ross, E. (2014). *On Death and Dying: What the Dying Have to Teach Doctors, Nurses, Clergy and Their Own Families.* New York: Scribner.

Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2014). *On grief & grieving : finding the meaning of grief through the five stages of loss.* New York: Scribner.

Kustec, K. (2007). *Kako plesati življenje in kako živeti ples življenja? Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu* (Magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Kustec, K. (2011). Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu. *Socialno delo,* 50(1), 27–33. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Umetnostna_URN_NBN_SI_DOC-3BNBNW1H.pdf/2019012115113268/

Lamovec, T. (1998). *Psihosocialna pomoč v duševni stiski.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Levine, P. A., & Frederick, A. (2015). *Kako prebuditi tigra: zdravljenje travm.* Ljubljana: V. B. Z.

Lundberg, T., Forinder, U., Olsson, M., Fürst, C. J., Årestedt, K., & Alvariza, A. (2018). Bereavement stressors and psychosocial well-being of young adults following the loss of a parent. *European Journal of Oncology Nursing,* 35, 33–38. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.ejoncologynursing.com/article/S1462-3889(18)30069-3/abstract

Malchiodi, C. A. (2005). *Expressive Therapies.* New York, London: The Guilford Press.

Mearns, S. J. (2014). The impact of loss on adolescents: developing appropriate support. *International Journal of Palliative Nursing,* 6(1), 12–14. Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://www.magonlinelibrary.com/doi/abs/10.12968/ijpn.2000.6.1.12

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2 (skripta).* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mešl, N., Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., & Možina, M. (2015). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Miley, K. K., O'Melia, M. W., & DuBois, B. L. (2013). *Generalist Social Work Practice: An Empowering Approach.* London: Pearson.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (2022). *Mreža socialnovarstvenih programov, programov za invalide in programov v podporo družini.* Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/sociala/Brosura-Mreza-socialnovarstvenih-programov-programov-za-invalide-in-programov-v-podporo-druzini.pdf

Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy.* Cambridge: Harvard University Press.

Moody, R. A., & Moody, C. P. (14. avgust 2007). A family perspective: Helping children acknowledge and express grief following the death of a parent. *Death Studies*. 15(6), 587-602. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07481189108252547

Moreno, J. L., & Moreno, Z. T. (2000). *Skupine, njihova dinamika in psihodrama.* Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Noppe, I. C., & Noppe, L. D. (2004). Adolescent Experiences with Death: Letting Go of Immortality. *Journal of Mental Health Counseling,* 26(2), 146–167. Pridobljeno 13. 3. 2024 s https://meridian.allenpress.com/jmhc/article-abstract/26/2/146/83190/Adolescent-Experiences-with-Death-Letting-Go-of?redirectedFrom=fulltext

Olsson, M., Lundberg, T., Fürst, C. J., Öhlén, J., & Forinder, U. (2017). Psychosocial Well-Being of Young People Who Participated in a Support Group Following the Loss of a Parent to Cancer. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 13(1), 44–60. Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15524256.2016.1261755

Payne, M. (2014). *Modern Social Work Theory.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Robben, A. C. (2004). *Death, Mourning, And Burial: A Cross-cultural Reader.* Philadelphia: Blackwell Publishing.

Rozman, S., & Mija. (2015). *Pogum: kako preboleti travmo (prva izd.).* Ljubljana: Modrijan založba.

Russell Hochschild, A. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling.* Berkley: University of California Press.

Saleebey, D. (1997). *Strengths Perspective in Social Work Practice.* New York: Longman.

Shear, K. M. (2012). Getting straight about grief. *Depress Anxiety,* 29(6), 461–464. Pridobljeno 10. 3. 2024 s https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/da.21963

Simonič, B. (2006). Prva resnica je rojstvo, zadnja je smrt: izguba in žalovanje v družinskem sistemu. *Anthropos*, 38(1/2), 173–181. Pridobljeno s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JSQSI6XP/7c8a1851-c2f0-44f8-ac0e-133df31084f6/PDF

Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P., & Škerjanc, P. (2007). *Življenjski svet uporabnika: Raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje želenih razpletov.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

The Dougy Center for Grieving Children. (2011). *Helping Teens Cope with Death.* Portland: The Dougy Center.

Van der Kolk, B. (2014). *The body keeps the score: brain, mind and body in the healing of trauma.* London: Penguin Group.

Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Walsh, F. (2012). *Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity.* New York: The Guilford Press.

Weinstein, J. (2008). *Working with Loss, Death and Bereavement: a guide for social workers.* New York: SAGE Publications.

Worden, J. W. (1996). *Children and grief: when a parent dies.* Cambridge: Guilford Press.

Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy.* New York: Basic Books.

Žavbi, A. (2020). Otroci in žalovanje: bolečina izgube. *Viva, medicina in ljudje,* 316, 16–18. Pridobljeno 13.3. 2024 s https://skupna-rast.si/wp-content/uploads/2020/06/Bolecina-izgube.pdf

9. PRILOGE

10.1. SMERNICE ZA INTERVJU

1. SKLOP: Kakšne so potrebe mladostnikov v procesu žalovanja in kako se te potrebe lahko naslovijo?

- Kaj si najbolj potreboval/a (kar se tiče podpore in pomoči) po smrti starša?
- Komu si izrazil/a svoje potrebe?
- Kako si izrazil/a svoje potrebe?
- Kako so bile tvoje potrebe izpolnjene?/Kaj misliš, da bi potrebovala, da bi bile tvoje potrebe izpolnjene?
- Katere dejavnosti so oz. bi pomagale pri izpolnjevanju tvojih potreb v času žalovanja?

2. SKLOP: Kako mladostniki dojemajo pomoč in obstoječe oblike pomoči po izgubi starša ter kje vidijo možnosti za izboljšavo?

- Kako, v kakšni obliki ti je bila ponujena pomoč po smrti starša?
- Kako si prejeto pomoč sprejel/a?
- K čemu je prejeta pomoč prispevala?
- Kaj se je spremenilo po prejeti pomoči?
- Kako ti prejeta pomoč ni koristila (če ti ni)?
- Kaj bi si želel/a, da bi bilo iz strani pomagajočih storjeno drugače? Česa ne bi spremenila?
- Si pridobil/a tudi kakšno profesionalno pomoč? Če ja, katero?
- Kako, na kakšen način ti je profesionalna pomoč koristila pri spoprijemanju z izgubo starša? Kaj bi si želel/a, da bi bilo storjeno drugače oz. česa ti je manjkalo?

3. SKLOP: Kakšna je vloga socialnega dela pri pomoči mladostnikom ob izgubi starša?

- Kako, na kakšen način si prejel/a pomoč socialne službe (socialne delavke na OŠ/SŠ/UNI, CSD) – če si jo prejel/a?
- Kakšno vlogo je imela ta pomoč pri spoprijemanju z izgubo starša?
- Kako ti je pomoč socialne službe koristila? Kaj bi si želela, da bi bilo storjeno drugače oz. česa ti je manjkalo?

4. SKLOP: Kako bi se lahko oblikovale ali izboljšale podporne skupine za mladostnike, ki so doživeli izgubo starša?

- Si že slišal/a za podporne/terapevtske skupine, namenjene mladostnikom, ki so izgubili starša? (če ne, na kratko opišem)
- Ti je bila kdaj taka oblika pomoči ponujena in ali si imel/a priložnost sodelovati v kakšni podporni skupini?
- Če si sodeloval/a – kako ti je sodelovanje koristilo? Kaj bi si želela, da bi bilo storjeno drugače?
- Kako so se te izkušnje odražale v tvojem procesu žalovanja?
- Če nisi sodeloval/a - kako misliš, da bi ti taka oblika pomoči lahko koristila?
- Kako meniš, da bi ti takšna oblika pomoči lahko koristila danes?
- Kaj misliš, da bi lahko bile prednosti podpornih skupin za mladostnike ob smrti starša, če bi se ustvarile?

10.2. ODPRTO KODIRANJE

10.2.1. Odprto kodiranje intervjuja A

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
A1	Jaz sem isto očeta zgubila pa nekje 1 leto je imel raka.	Izguba očeta zaradi raka	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
A2	Sam je tok pozno se odkrilo… v bistvu na koncu sem si že želela, da se reši.	Pozno odkrit rak	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
A3	In pol so se vsi delal, kot da se nč ni zgodil.	Ignoriranje situacije s strani sošolcev	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A4	In vsem je šlo življenje naprej, jaz sem pa tam tko… ni mi blo dobr.	Življenje se ji je ustavilo, drugim pa je šlo naprej	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A5	Sem mela pa dve sošolki, dvojčice, onidve sta pa kr, veš, »Monika, kako si? Bomo to, bomo uno…« in sta prikljuvale do mene, tok da smo se mal pogovarjale.	Pogovori s sošolkama so pomagali	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A6	Pa pr nas je blo tko ful, da se doma o tem nismo pogovarjal,…	Doma o tem niso govorili	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A7	… ker je to ful tabu in je blo tko zoprno najprej.	Tema smrti je pri njih tabu	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

A8	Ja, tak da pogovor doma.	Želja po pogovoru z družino	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A9	Ljudje ful ne maramo, da kdo joka, ampak jokat je tud okej, tud jok more bit kdaj, pa solze pa tko.	Stigmatizacija joka iz strani okolice	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A10	Jaz sem komaj zdaj začela sprejemat, da je jok okej.	Novo spoznanje glede joka	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A11	Tak da to tud, sprejemanje joka po moje.	Želja po sprejemanju joka	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A12	Pa pol sem jaz v bistvu mela en tesnobni napad enkrat, ko mi pri matematiki neki ni šlo …	Tesnobni napad	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A13	… in sem potem začela hodit k šolski psihologinji.	Obiskovanje šolske psihologinje	Psihološka pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
A14	Sam ona ni mela pojma.	Občutek nezadostne opremljenosti psihologinje	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A15	Pač lahko sem govorila, ni pa znala… ni mi dala nobenega sredstva, ki bi mi dejansko pomagal.	Želja po pridobitvi nečesa več od psihologinje	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A16	Po moje se je ona srečevala bolj z nekom, ki ima učne težave al kej takšnega. To pa nekak ni znala.	Občutek neopremljenosti psihologinje za to področje	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A17	Ja, v bistvu je blo tko, da sem jaz v bistvu sam o njemu razlagala mal spomine, to pa je blo to, me je sam poslušala.	Opisovanje spominov o preminuli osebi	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A18	Ni pa blo nič konkretnega, jaz sem upala, da bo povedala, …	Pomanjkanje bolj konkretnih vsebin	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A19	… ne vem… »če si se tko pa tko počutla, to je čisto normalno,« tko no takšne stvari recimo, to mi je manjkalo.	Pomanjkanje potrditve, da so vsa čustva sprejemljiva	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči

A20	Jaz sem v bistvu hodla sam jokat k njej, no.	Jokanje na srečanjih	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A21	Ker z mami recimo, zdej se lahko nekak, …	Pogovor z mamo	Podpora družine	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A22	… en brat še kr ne more slišat o raku, ta srednja dva sta pa tudi kar zaprta. Sicer, če začneš temo, ja, ampak ne kažeta čustev pa nič. In se je potem težko pogovarjat.	Želja po pogovoru z brati	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A23	V razredu pa tud, ne vem, kar je šola nardila, da, ok sošolci so šli kropit.	Šola organizirala odhod na kropljenje	Podpora šole/fakultete	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A24	Bla sem opravičena nekih spraševanj …	Opravičena je bila spraševanj	Podpora šole/fakultete	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A25	… pa tko, če je kej takšnega so rekli, naj povem. To je bla sam začasna oblika pomoči.	Začasno ponujena pomoč iz strani šole	Podpora šole/fakultete	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A26	Bi rajš vidla, da bi jokala in se pogovarjala, kot da se ignorira.	Želja po pogovoru, joku ob sošolkah	Pomanjkanja prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A27	Ne, noben nič. Men se zdi, da sem jaz to pol zlo potlačla, tud cel faks.	Nihče je ni usmeril še kam drugam, pokazal druge možnosti	Pomanjkanje podpore	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
A28	Sam za pokojnino, pa to…	Stik s socialnimi delavci za namene pokojnine	Socialno-varstvena pomoč	Stik s socialnimi delavkami/ci	Vloga socialnega dela
A29	Neki časa sem si pisala spomine. Ker se mi je na neki točki zdelo, da se ga sploh ne spomnem več, po tolkem času.	Pisanje spominov o očetu	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A30	Sem se pa pol v bistvu še največ s fantom no.	Pogovori s fantom	Podpora partnerja	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A31	Da dobim še neki, neke uporabne informacije.	Potreba po pridobivanju informacij po možnostih pomoči	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

A32	Pa enkrat sva z bratovo punco šle jokat na pokopališče… ampak je blo lepo no, ko je bla z mano.	Jokanje na pokopališču z bratovo punco	Zadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
A33	Pomoje bi ble fajn kakšne te skupince, …	Bi bile fajn	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A34	… da spoznaš še druge.	Vzpostavljanje stika	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A35	Ker se mi zdi, da tam je res sprejeto to, da poveš.	Sprejemanje	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A36	Pa verjetno ni tok problem poslušat drugim.	Poslušanje	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A37	Pa mogoč se še, ko slišiš nek problem, se še svojga mal spomneš pa tko, če je kdo kej podobnega nardil, pa tko.	Poistovetenje	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A38	Mogoč se mi zdi tud, da je premal poudarka v teh primerih, da je fajn zapisat kakšne stvari.	Poudarek učinka zapisovanja	Strategije spoprijemanja	Drugi predlogi	Predlogi, ideje, dodatki
A39	Kak je fajn dat na papir, ker to pol bolj predelaš, kot pa če sam govoriš, ker res črko po črko razmišljaš, pa tud do sebe se mi zdi, da si bolj prijazen. Nisi grd do sebe, ko imaš neka čustva, ampak sam poveš, kako je, brez očitkov, se mi zdi, do sebe.	Poudarek učinka zapisovanja	Strategije spoprijemanja	Drugi predlogi	Predlogi, ideje, dodatki
A40	To se mi zdi fajn, da bi blo več poudarka na tem, da bi kdo mi povedu te stvari prej.	Želja po pridobitvi informacij o strategijah spoprijemanja	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A41	Kakšne take aktivnosti, kjer bi se o tem pogovarjal.	Aktivnosti, kjer bi se delile strategije spoprijemanja	Drugo	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki

A42	Sem pa pol o dušah se začela zanimat. In sem brala knjige o dušah, da se ne konča po smrti, da je nekaj energija… no v tem sem se pa pol našla. In je blo to pol moje, neka podpora.	Branje o dušah, energijah, posmrtnem življenju	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
A43	Sem hodla sicer na eno drugačno terapijo, ne čist običajno, …	Drugačen oblika terapije	Druga strokovna pomoč	Strokovna pomoč	Oblike podpore in pomoči
A44	… ampak tam sem bolj raziskovala, kaj je v meni, kaj sem jaz po kateri osebi največ.	Raziskovanje sebe preko terapije	Vsebina srečanj	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
A45	Ne vem, na splošno, da bi bli bolj pripravljeni za take pogovore, teme.	Premalo možnosti za pogovor o tej temi	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A46	Jaz sem mela še po tej izkušnji čist napačno predstavo, da je treba otroke izključit iz tega procesa žalovanja.	Napačne predstave o procesu žalovanja	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A47	In jaz sem takrat misla, da se to odrasli med sabo pogovarjajo, otroci pa so izključeni iz tega.	Napačne predstave o procesu žalovanja	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A48	Kot da to ni moja bitka in da sem itak čudna, da se sploh matram s tem.	Napačne predstave o procesu žalovanja	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
A49	Sploh, da se začne žalovat …	Začetek procesa žalovanja	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A50	… pa da se mogoče proba potem, če gre, razširit tud naprej na starše od teh najstnikov oz. da se kasneje vključi še	Vključevanje celotne družine	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

	druge, vključi družino, da gre še naprej.				
A51	Da se mal poveže med sabo.	Povezovanje ljudi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
A52	Ne vem a so kakšne oblike pomoči tud za tiste, ki majo pa recimo bolne starše?	Vzpostavitev podporne mreže za mlade, katerih starši imajo smrtno bolezen	Podpora in pomoč mladim z bolnimi starši	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
A53	Da je tud to neki, se mi zdi, da bi se dal že to prej mal pomagat sprejemat vse skupi …	Vzpostavitev podporne mreže za mlade, katerih starši imajo smrtno bolezen	Podpora in pomoč mladim z bolnimi starši	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
A54	… pa mal, ne vem, ne morš rečt lih pripravt, ampak ja priprava na to da veš, kaj sledi, …	Priprava na smrt	Podpora in pomoč mladim z bolnimi starši	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
A55	… da maš že takrat nekoga, na kerga se bi lahk zanesu.	Imeti nekoga že v času bolezni starša	Podpora in pomoč mladim z bolnimi starši	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki

10.2.2. Odprto kodiranje intervjuja B

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
B1	Ata je umrl 3 leta nazaj, pol leta se je boril z rakom, …	Oče je umrl zaradi raka	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
B2	… sm pomagala skrbet za njega in sm bla doma takrat, no potem je pa umrl.	Pomoč pri skrbi za očeta	Smrt zaradi bolezni	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
B3	Mislim, da najbolj važno mi je bilo, da sem bla doma z mamo.	Biti doma z mamo	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B4	To je blo to, pa pač da sem bla s celo družino, s katerimi se razumemo, da sem bla z vsemi.	Biti z družino	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B5	Da smo preživljali čas skupaj.	Preživljanje časa z bližnjimi	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B6	Mamo neko svetovanje v šoli, …	Šolsko svetovanje	Druga strokovna pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
B7	… enkrat sm šla pa sm rekla nikoli več.	Odstop po prvem srečanju	Končanje srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
B8	Ne, men iskreno ne.	Ni bila dobra izkušnja	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči

B9	Mislim, ena psihologinja je bla k je bla lih mal bl mlada se mi zdi pa še mal tko ni lih vedla kako reagirat na določene situacije.	Neustrezno reagiranje	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
B10	Se mi je zdel tk, da ona je neka splošna svetovalka v šoli in se mi zdi da za taka področja ni lih.	Neustreznost pomoči	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
B11	Pa težko je z nekom, ki nima te izkušnje.	Težave pri pogovoru z nekom brez podobne izkušnje	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B12	Sem pa slišala za te Hospic kaj že je, ko so neka srečanja za mladostnike, ki so isto zgubil starše.	Srečanja za mladostnike ob izgubi starša (Hospic)	Podporne skupine znotraj organizacije	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B13	Nisem še šla, mogoče pa bi šla kdaj pogledat.	Želja po vključitvi v skupine za mlade ob izgubi starša	Podporne skupine znotraj organizacije	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B14	Ker tam so ljudje s podobno izkušnjo.	Povezovanje ljudi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B15	Se mi zdi najbl tk, da bi dejansko lahk šla pa govorla še z drugimi o tem.	Pogovarjanje z ljudmi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B16	S prjatli nisem lih govorla o tem.	Ni govorila s prijatelji	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B17	Pač aveš ker ko se vidmo se hočmo met fajn in vbistvu po eni strani mi je bolš, da so tam da me »hajpajo« al kak naj temu rečem, rajš to.	Pomembno ji je bilo, da se je lahko s prijatelji družila	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
B18	Ampak vem, da če bi rabla kej od njih, da bi se	S prijatelji bi lahko o tem govorila, če bi želela	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

	pogovorila, vem, da bi se komot lahk.				
B19	Ja, mam še glasbo, ki mi pomaga.	Glasba	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
B20	Rada poslušam glasbo, rada igram instrumente.	Poslušanje glasbe, igranje instrumentov	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
B21	Pa nevem kašni sprehodi, pohodi,…	Sprehodi, pohodi	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
B22	S CSDjem nismo meli stika. Ne da bi jaz vedla.	S Centrom za socialno delo ni bilo stika	Ni bilo stika	Stik s socialnimi delavkami/ci	Vloga socialnega dela
B23	Ja jaz mislim da, pač, je odvisno od posameznika, …	Meni, da bi ljudje preizkusili podporne skupine	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B24	… ampak jaz mislim da bi vsak šel probat pa da bi vsaj vidu a to njemu ustreza al ne.	Meni, da bi ljudje preizkusili podporne skupine	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B25	Ampak sigurno kašnim bi pa.	Ustrezanje podpornih skupin	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B26	Pa pač veš, da niso tam, ne vem, neki čist tretji ljudje, …	Ljudje s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B27	… ampak veš da so nekak teb blizu, zarad izkušnje.	Možnost povezovanja z ljudmi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B28	Pa ne vem da bi ble še kake delavnice, …	Delavnice znotraj podpornih skupin	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
B29	… pa mal prostega časa, pa tko…	Prosti čas	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
B30	… bi blo po moje kr zlo zanimivo.	Bi bilo zanimivo	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B31	Ja da se povežeš, …	Povezovanje	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

B32	… pa po moje to, da kašni mogoče ne znajo izrazit svojih čustev in mogoče, ko bi vidli, da ostali o tem govorijo, bi se mogoče tud oni odprli.	Prostor za izražanje čustev	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B33	V bistvu neka spodbuda, …	Spodbuda	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B34	… pa da je ok, da o tem govoriš.	Sprejemanje	Pozitivni vplivi	Vplivi podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
B35	Sem brala knjige o meditaciji, hipnozi. To mi je blo tud zlo zanimivo.	Prebiranje knjig o meditaciji, hipnozi	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
B36	Drgač pa dost vrjamem v duše pa to,	Verovanje v duše	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
B37	ker sva z mamo enkrat, lih en tedn predn je ata umrl, sva poklicali vedeževalko, da bi govoril z dušami od babice in dedka, in nam je take stvari pravla da sm bla tko ok to pač lih nebi mogu en tko vedet	Izkušnja z vedeževalko	Alternativna oblika pomoči	Druge oblike podpore	Oblike podpore in pomoči
B38	in zato res vrjamem v duše pa to.	Verovanje v duše	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči

10.2.3. Odprto kodiranje intervjuja C

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
C1	Mogoče prvo to, da je bil šok.	Smrt mame je bil šok	Zaplet ob bolezni	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
C2	Umrla je zaradi Corona virusa, ker ga ni dobro prebolevala, na pljuča ji je udarl in jo je po dveh tednih pobrala bolezen v bistvu. Zadušila se je v bistvu.	Smrt mame zaradi slabega prebolevanja korona virusa	Zaplet ob bolezni	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
C3	Tkoda takrat sem ugotovila, da mi je lažje govort o tem z	Pogovarjanje z ljudmi, ki so oddaljeni od situacije	Zagotovljen pogovor z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

	ljudmi, ki niso tok blizu tej situaciji, …				
C4	… s frendi recimo.	Pogovarjanje s prijatelji	Zagotovljen pogovor z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C5	V bistvu to da me en posluša.	Posluh	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C6	To da me en posluša zato, pač niti ne vem kaj naj mu povem ampak sam govort, …	Govorjenje o situaciji, čustvih	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C7	… men je ful pomagal da sm govorila o tem.	Govorjenje o situaciji, čustvih	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C8	In v bistvu so me vsi ljudje okol mene poslušal.	Posluh prijateljev	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C9	Pač te moji najožji prjatli, …	Podpora najožjih prijateljev	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C10	… to je bla pač taka podpora, …	Ogromna količina podpore iz strani prijateljev	Ogromno podpore	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C11	… ki je nisem pričakovala pač.	Nepričakovana količina podpore	Ogromno podpore	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C12	V smislu, obstaja ta pregovor, da vidiš kdo je tvoj ta pravi prjatu ko si v stiski in rabiš pomoč… pač to je res.	Ugotovila, kdo so pravi prijatelji	Ogromno podpore	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C13	In takrat sem vidla, teh neki najožjih prjatlov k jih mam k se družmo že iz srednje šole, to so bli pač moji največji podporniki na različne načine in pač vse to sm vidla.	Največ podpore dobila od prijateljev	Ogromno podpore	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C14	Na primer neki jih je blo skos tuki za pogovor,…	Pogovor s prijatelji	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C15	… potem ostali so se menjal bl k ne celo poletje pa mi pomagal prhajat zapret lokal zvečer, ne vem pospravt mize pa stole notr, …	Pomoč prijateljev v njenem lokalu	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči

C16	… in pač men je to ful pomenil ane.	Cenila je podporo	Ogromno podpore	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C17	Z bivšim fantom pa, v bistvu ni bil podpora, …	Fant ni bil podpora	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C18	… niti pogovarjala se nisva o tem, …	S fantom se ni pogovarjala o tem	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C19	… vprašal me ni nikol kako sem.	Fant ni nič vprašal o situaciji	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C20	Tkoda ja, on ni bil podpora, nikakršna podpora.	Fant ni bil podpora	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C21	Fotr.. s fotrom sva se pa ful pogovarjala pač ful ful ful.	Pogovori z očetom	Podpora družine	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C22	Misla sm da morem it k psihoterapevtu na pogovor, …	Mislila, da mora k terapevtu	Zagotovljena strokovna pomoč	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C23	… zato da bom preprečla hujšo travmo, …	Želela preprečit hujšo travmo	Zagotovljena strokovna pomoč	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C24	… ampak sm se v bistvu motila in to sem ugotovila po nevem 7 seansah pri psihoterapevtu, da v bistvu js nemorem nč preprečit s tem.	Ugotovitev, da ne bo mogla česa preprečiti	Ugotovitve skozi terapijo	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
C25	Da pač to kar pa midva tuki počneva js zmorem tud sama, …	Ugotovitev, da zmore sama	Ugotovitve skozi terapijo	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
C26	… in sm pač nehala hodt …	Nehala hodit	Končanje srečanj	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
C27	… in sm zmogla sama pol.	Zmogla sama	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C28	Pa če smo čist realni, tud finančna podpora k od enkrat je ena stvar mn, ena plača mn.	Pomembna tudi finančna podpora	Finančna podpora	Druge oblike podpore	Oblike podpore in pomoči
C29	Je pač tko od takrat naprej sva js pa gašper pa oči smo si začel delit stroške na 3 dele in pač od takrat smo na 3 dele plačval stroške.	Deljenje stroškov doma	Finančna podpora	Druge oblike podpore	Oblike podpore in pomoči
C30	Pogreba pomoje, pač velik velik ljudi je blo na pogrebu in večina	Denar od ljudi iz pogreba	Finančna podpora	Druge oblike podpore	Oblike podpore in pomoči

	teh ljudi je prnesl neki denarja, nisem vedla, da se na pogrebih daje denar, ampak prav pride pač, realno pogreb je tok faking draga stvar in k si od kr naenkrat sam na eni plači.				
C31	In recimo tud ta pokojnina k jo dobiš od starša, absolutno ti ne nadomesti ničesar, ampak je pa sigurn lažji.	Pokojnina	Finančna podpora	Druge oblike podpore	Oblike podpore in pomoči
C32	Prispeval je k temu, na začetku je prispeval k temu, da sm lažji živela iz dneva v dan.	Lažje iz dneva v dan	Zadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C33	V smislu, da sm pač prežvela dan.	Lažje preživet dan	Zadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C34	Ne vem, kako bi predelala, če ne bi blo Nike, …	Podpora najboljše prijateljice	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
C35	… k sm ji pa res vse kadarkol karkol sm rabla povedala, …	Možnost za pogovor	Zagotovljen pogovor z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C36	… k me je redno sprašvala kako sm.	Povpraševanje po čustvih	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C37	Že ta kako si mi je ful pomenu.	Povpraševanje po čustvih	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C38	To da sm predelala do te točke k sm, veliko zaslugo dajem seb …	Sebi daje zaslugo	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
C39	in sm ponosna nase da sm predelala do te točke k sm.	Ponosna nase	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
C40	Sej so ljudje tuki, okol mene, mi dajo nek kolup spodi da ne padem, …	Podpora bližnjih	Podpora prijateljev	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
C41	… ampak največjo zaslugo dam seb, …	Sama si je najbolj pomagala	Samopomoč	Neformalna pomoč	Oblike podpore in pomoči
C42	… ljudem okol mene pa pač hvala ane.	Zahvala bližnjim	Zadostna podpora	Neformalna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
C43	Ker je blo mjčkn lažje zarad vseh the pogovorov, …	Pogovori so pomagali	Zadostna podpora	Neformalna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči

C44	… zarad the prihodov zvečer pomagat.	Pomoč v lokalu	Zadostna podpora	Neformalna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
C45	Ja, na primer, pač takratni fant ane, pač on.	Pomanjkanje podpore fanta	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
C46	On je bil tko, lohk bi blo še slabš, ampak on je bil tko res, če maš 10 opcij podpore, je bil on tko čist spodi, ne vem kako naj drgač razložim.	Pomanjkanje podpore fanta	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C47	Najslabša podpora, ampak js tega sploh nism vidla.	Pomanjkanje podpore fanta	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C48	Nism hotla se zdej skeširat čist za to.	Ni želela zapravit veliko denarja	Brezplačne možnosti	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C49	Noben ne ve zanga, ampak tip je brezplačn.	Našla brezplačno možnost	Brezplačne možnosti	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C50	Tip je kao študentski pa dijaški psihoterapevt, niti nerabiš mu dat zdravstvene, in pol ti da termine in to je to.	Študentski/dijaški psihoterapevt	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
C51	Ampak mi je ful smešn, kako folk ne ve zanga, bi nekak mogli.	Ljudje ne vedo za njega	Bolj dostopne informacije	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
C52	Ja, spoznanje, da pač on men ne bo pomagal preprečit hujše travmatizacije še predn se nardi.	Pomagal prit do spoznanja, da ne more česa preprečit	Ugotovitve skozi srečanja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C53	Pač kao damage control.	Pomagal prit do spoznanja	Ugotovitve skozi srečanja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
C54	Ne, nč.	Brez stika	Ni bilo stika	Stik s socialnimi delavkami/ci	Vloga socialnega dela
C55	Js sm prepričana, da bi to lahko pomagalo.	Bi pomagalo	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C56	Ne vem, če v tistem trenutku, ampak zdej oz. kasnej pa mislim da bi mel to nek smisel zame.	Bi imelo smisel za njo	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C57	Ker pač pridejo po treh letih še vedno momenti, k pač…	Prostor za podelitev čustev	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike

	sam žalostn si, sam pogrešaš.				ob smrti starša
C58	Mislim, da podporna skupina je neka taka stvar, k bi prav pršla.	Bi ji prav prišlo	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C59	Pa mogoče tud če bi obstajala podporna skupina za kero bi vedla pa da se lahk vključim, to bi js tko hodila, nevem, enkrat na mesec recimo aveš, tko na ta princip.	Svobodno prihajanje na srečanja	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
C60	Da veš da je tam, da lahko greš, ko rabiš.	Stalna podpora	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C61	To mi je ful pomagal, da sem poslušala izkušnje drugih.	Izmenjevanje izkušenj	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C62	K je kdo komu umrl, ja, take zgodbe so mi pomagale.	Izmenjevanje zgodb	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
C63	Podporna skupina, ja, kul bi bla.	Dobro mnenje	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

10.2.4. Odprto kodiranje intervjuja D

ŠT. IZJAVE	**IZJAVA**	**POJEM**	**PODKATEGORIJA**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
D1	Mami je umrla po 2 mesecih, …	Dva meseca po možganski kapi je umrla	Zaplet po možganski kapi	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
D2	… ker je mela možgansko kap.	Imela je možgansko kap	Zaplet po možganski kapi	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
D3	So jo operiral, je zgledla v redu 2 tedna, potem pa so ostale še neke anevrizme, …	Po operaciji so se ji pojavile anevrizme	Zaplet po možganski kapi	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
D4	… imela je 3 v glavi, kar je neverjetno nemogoče, da še niso vidli tega, in pol je poču taprvi.	Po dveh tednih je počila prva anevrizma	Zaplet po možganski kapi	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti
D5	Pol so jo dali v komo in je poču še en, zato se iz kome ni zbudila.	Med umetno komo je počila še ena in se ni več zbudila	Zaplet po možganski kapi	Pričakovana smrt	Okoliščine smrti

D6	To se je zgodilo maja, junija, in sem mela res ogromno na faksu.	Stres zaradi akademskih obveznosti	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D7	Zarad tega je jaz včasih po 2 tedna nisem mogla it pogledat na intenzivno, ker sem mela ves čas projekte.	Nezmožnost uskladitve šolskih obveznosti z obiski mame	Usklajevanje šolskih obveznosti z obiski v bolnici	Praktični izzivi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D8	Ja veš da nisem zdelala, sem mogla ponavljat letnik, …	Ni ji uspelo opraviti letnika	Ponavljanje letnika	Akademski izzivi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D9	… ampak sem se res trudla.	Trud za uskladitev šolskih obveznosti in obiskov mame	Usklajevanje šolskih obveznosti z obiski v bolnici	Praktični izzivi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D10	Sem edinka, odraščala sem v zelo slabih družinskih pogojih, …	Odraščanje v slabih družinskih pogojih	Pomanjkanje globinskih odnosov	Družinski odnosi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D11	… blo je velik nasilja, …	Nasilje	Nasilje v družini	Družinski odnosi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D12	… zato si tud z očetom nisem dobra, …	Slabi odnosi z očetom	Pomanjkanje globinskih odnosov	Družinski izzivi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D13	… nimava nobenih globinskih odnosov.	Ni globinskih odnosov	Pomanjkanje globinskih odnosov	Družinski izzivi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša

D14	Oče je bil zelo nasiln.	Nasilje	Nasilje v družini	Družinski odnosi	Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša
D15	Zato si lahko predstavljaš, kako je blo šele po tem, ko je mama umrla.	Pomanjkanje odnosa z očetom	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D16	Jaz nisem mela nobenga. Nobenga!	Osamljenost	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D17	Ko sem se vselila sem imela fanta, ampak pol sva enkrat aprila, lih preden se je to zgodilo, šla narazen.	Razhod s fantom	Pomanjkanje druženja z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D18	In pol je pršu maj in pol sem še tle, v Ljubljani, bla čisto čisto sama.	V Ljubljani je bila sama	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Pomanjkanje bližine
D19	Pa niti nisem spoznala tolko ljudi, …	Ni poznala veliko ljudi	Pomanjkanje druženja z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D20	… nisem mela tam niti nekih pravih prijatlov.	Ni imela pravih prijateljev	Pomanjkanje druženja z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D21	In ko gledam za nazaj, sem zdej ful zrasla.	Osebna rast	Samopomoč	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D22	Sploh se nisem zavedala, da bi pa mogoč blo dobro, da bi si tud jaz poiskala kako pomoč.	Ugotovitev, da bi potrebovala pomoč	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D23	Po pogrebu mi je oče reku, da on zdej ne bo skrbel za mene, …	Oče ni želel poskrbeti za njo	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D24	… je reku ti maš mamino penzijo zdej ti poskrb za sebe.	Finančna osamosvojitev	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D25	Od njega, nikakršne finančne podpore, nič.	Pomanjkanje finančne podpore	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D26	Ni blo, da sem bla zdaj čisto sama, sem mela pa dva moška prijatla.	Imela je dva prijatelja	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D27	Mela sem najboljšo prijateljico …	Imela je najboljšo prijateljico	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D28	… in ona je tud peljala mene v bolnico k mami, …	Pomoč prijateljice	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči

D29	je bla neka podpora, ampak, ampak.	Sprememba v odnosu s prijateljico	Negativna izkušnja	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D30	Ko je mami umrla, je tud ona prekinla stike z mano.	Prijateljica prekinila stike	Negativna izkušnja	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D31	In to je bla zlo dobra prijateljica, ampak ljudje se spremenijo, in potem je čisto prekinla stike z mano.	Prijateljica prekinila stike	Negativna izkušnja	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D32	Sej zdaj vidim, da ni bla prava prijateljica.	Nepravo prijateljstvo	Negativna izkušnja	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D33	Tkoda najboljše prijateljice ni blo, …	Ni bilo prijateljice	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D34	… fanta ni blo, …	Ni bilo fanta	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D35	… starša ni blo, …	Ni bilo očeta	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D36	in sem res bla čisto sama.	Osamljenost	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D37	Ni bil tok šok sam to, da je mami umrla, …	Smrt mame	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D38	ampak bolj to, da sem vidla, da nimam nobenga.	Osamljenost	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D39	Tko, mogoče pogovor.	Želela je pogovor	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D40	Sem mela ta dva prijatla, je pršu kdaj ker, smo pogledli skupi film.	Gledanje filmov s prijateljem	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D41	Je bil sam zravn, …	Bližina prijatelja	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D42	… nisva se nič kaj pogovarjala, …	Ni bilo pogovora	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D43	ampak sem si pa vseeno želela, da bi me mogoče objel.	Želja po objemu	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D44	Nisem hotla rečt, da ne bi zgledlo kot da jaz zdej kej hočem,	Ni želela izraziti svoje potrebe	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

	ampak sem sam hotla en objem, …				
D45	… eno bližino, …	Želja po bližini	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D46	… da bi me nekdo potolažu.	Želja, da bi jo nekdo potolažil	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D47	Da te nekdo sam objame, da lahko nehaš mislit.	Želja po objemu	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D48	Tako da v tistem trenutku v prvi vrsti samo da maš nekoga ob sebi, …	Želela bi imeti nekoga ob sebi	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D49	… da bi se počutla varno, …	Želja po občutku varnosti	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D50	… da bi mela tist nek stik, da lahko neham mislit.	Želja po stiku z ljudmi	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D51	Se pa spomnim, sem mal reachala out. Sem pisala študentskemu tolarju, za brezplačno psihosocialno svetovanje.	Brezplačno psihosocialno svetovanje	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
D52	Zavod študentska svetovalnica, to sem šla, sem začela hodit k enemu gospodu.	Zavod študentska svetovalnica	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
D53	In ma on s tabo terapije, sem začela šele lani hodit, in mi pomaga, ampak tud na drugih področjih.	Terapevtski proces	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
D54	No, ko pa se je to dogajalo, pa sem probala to študentsko svetovalnico, kot spletno klepetalnico, svetovanje, …	Spletna klepetalnica	Študentska svetovalnica	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
D55	… ampak sem mela bolj negativno izkušnjo.	Imela je negativno izkušnjo	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D56	No, mogoč si nisem želela lih tak pristop.	Bi si želela drugačen pristop	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D57	Jaz sem pisala tja not, sem razložla mojo situacijo, …	Je razložila situacijo	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči

D58	… in sem prosla za pomoč, za podporo, da bi se en mal z mano pogovoril.	Prošnja za pomoč	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D59	Povedla sem tud za očeta, ko sem mela še stare zamere, …	Zamere do očeta	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D60	… ker bi vseeno mogu bit tuki za mene, …	Oče ni bil podpora	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D61	… pa ni bil in sem bla jezna, tkoda je blo še to.	Jeza do očeta	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
D62	In sem dobila nazaj odgovor, da take probleme, ko jih mam pa jaz, da mi pa oni ne morejo pomagat tko prek Zooma, …	Nepripravljenost za pomoč	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D63	… da to so pa resne zadeve, da bi mogla it plačniško za to al pa da bi šla do osebnega zdravnika, da mi pomaga, …	Nepripravljenost za pomoč	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D64	… da oni ne morejo nič.	Nepripravljenost za pomoč	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D65	In sm si misla veš kaj že tko sem cela depresivna, zdej sem pa še tuki labeled kot lunatic.	Nepripravljenost za pomoč	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D66	No in to, stopiš, nardiš korak, poiščeš pomoč.	Slaba izkušnja	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D67	Probaš neki kar je poceni, ker si šezmer študent in nimaš lih nekih prihodkov.	Slaba izkušnja	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D68	In pol dobiš to, tak odziv nazaj, in te kr malo mine.	Obup	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D69	Lani sem se prvič ponovno odločla, da bom probala nekaj.	Ponovni pristop k podpori	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D70	Takrat se mi je pa vse zamerlo.	Obup	Negativna izkušnja	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
D71	Lahk bi me usmerli nekam konkretno, ne pa to no.	Želja po strokovni pomoči	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

D72	Ampak ja, v prvi vrsti pa sem rabla to bližino človeka.	Želja po bližini človeka	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D73	Mislim, da bi mogla še bolj sama iskat pomoč, ker mi je res noben ni zares ponudu.	Iskanje pomoči	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D74	Jaz sem najprej šla pogledat na Ekonomsko fakulteto, na spletno stran, sem šla pogledat, če obstaja kaka svetovalnica, kaka pomoč, kamor bi se lahko obrnila.	Iskanje možnosti preko fakultete	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D75	In ni blo nič, vsaj takrat ne, ne vem kako je zdaj.	Neuspešno iskanje	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D76	Pa mislim, da bi moglo bit.	Morale bi biti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D77	Ker se mi zdi da veliko študentov bo najprej šlo gledat na vire, ki so jim blizu, na primer faks.	Informacije, dostopne študentom	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D78	In bi lahk blo vsaj neki, da bi vedla, kam se obrnit, če že ne šolske svetovalnice.	Prostor za informacije	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D79	Bi bla res vesela, če bi blo to takrat.	Želja po več informacijah	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D80	Al pa tud prek Zooma kaka opcija, to bi blo super, to bi takoj šla.	Online možnosti (Zoom)	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D81	Da bi vedu, no, da bi se vedlo, kam se obrnit.	Kam po pomoč	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D82	Al pa da bi bla kaka revija al pa neki, neki kar se deli, …	Revija	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D83	… da pridejo do študentov neke informacije, ki so lahk mogoč v nekem obdobju pomembne za študenta.	Študentu dostopne informacije	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D84	Pa da bi blo cenovno ugodno, da je za študenta v redu.	Študentu prijazne možnosti	Cenovno ugodne možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki

D85	Velik je tud denar, težko je študentom.	Ugodno za študente	Cenovno ugodne možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D86	Pa ne bi rabla velik, vsaj mal, vsaj tolko, da je pol lažje.	Vsaj neke možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D87	Tkoda ja, bolj dostopne, …	Dostopne informacije	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D88	… enostavne informacije, …	Enostavne informacije	Več informacij	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D89	… tam, kjer največ gledamo, kjer nam je najbližje, …	Kjer najprej pogledajo	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D90	za mene na primer Ekonomska fakulteta.	Informacije preko šolskih ustanov	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D91	Glede finančne pomoči pa sem se obrnila na fundacijo študentski tolar, in sem tam dobila pol nekaj denarja, da je vsaj mal pomagalo pri finančnem stanju.	Fundacija Študentski tolar	Finančna pomoč	Druge oblike pomoči	Oblike podpore in pomoči
D92	Sem pa še na Srčna UL sodelovala, sem dala vlogo pa sem tud dobila nekaj denarja.	Srčna UL	Finančna pomoč	Druge oblike pomoči	Oblike podpore in pomoči
D93	Ampak velik bonitet, ki jih maš, ko se ti kaj takega zgodi, velik ljudi sploh ne ve za to.	Ne vednost o bonitetah	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D94	Te informacije res niso enostavno dostopne.	Niso enostavno dostopne informacije	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D95	Recimo že to, da greš lahko pogojno v naslednji letnik.	Pogojni vpis v naslednji letnik	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D96	Pa to, da dobiš kartico upokojenca.	Kartica upokojenca – ugodnosti	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D97	In vse to no, res velik ljudi ne ve.	Veliko ljudi ne ve	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D98	Ampak si pa predstavljam, kako bi si pa jaz kaj takšnega predstavljala, da bi blo za mene sprejemljivo.	Sprejemljiva možnost	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
D99	Najprej bi se mogla z vodjo dobit preko Zooma, da se pogovorim in vidim, kako bi vse potekalo, da se poznamo.	Prvo srečanje z vodjo preko Zoom-a	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D100	Potem mogoče z vsemi preko Zooma, …	Prvo srečanje z vsemi preko Zoom-a	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki

D101	… ampak ne tak, da se dobimo in vsi skupaj jokamo, ampak tak, da mamo kakšne aktivnosti, …	Aktivnosti znotraj srečanj	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D102	… da se maš fajn, da se radi dobimo skupaj.	Prijetno vzdušje	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
D103	Za začetek torej, da se mal spoznavamo, da sploh vidimo, kdo je kdo, …	Začetno spoznavanje	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D104	… da se povežemo, …	Povezovanje	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D105	… pol pa da začnemo govorit o naših situacijah.	Kasneje govor o osebnih izkušnjah	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D106	Ampak ja, da bi blo neki zastonj, al pa zlo poceni no, tega se je tud treba zavedat.	Zastonj, ugodno	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D107	Tak da ja, to bi bla zlo dobra ideja lahk.	Dobra ideja	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
D108	Al pa kak buddy sistem mogoče, kaj takega.	Buddy sistem	Drugo	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D109	Možnosti bi mogle bit, …	Več možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D110	… in možnosti take, da so vidne, da so dostopne, …	Bolj dostopne možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
D111	… vsaj Instagram profil al pa neki no, da je dostopno.	Instagram profil	Bolj dostopne informacije, možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
D112	Mogoče je treba edino malo še preverit potrebe moških in žensk, kar bi pa blo za moške še sprejemljivo, ker mogoč vsem ne bi blo to, ne vem, kaj takega še.	Pregled potreb moških in žensk	Potrebe moških in žensk	Drugi predlogi	Predlogi, ideje, dodatki
D113	Al pa da bi na fakultetah blo vpeljano nekaj, kot prostovoljno delo študentov, …	Prostovoljno delo študentov na fakultetah	Drugo	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki

D114	… da bi se lahk javli kot da smo na voljo, kot nek buddy sistem, da bi se lahk pol študenti, ki se jim zgodi kaka taka stvar, da bi se lahk povezali s tistimi, ki smo to že dali čez.	Buddy sistem na šoli	Drugo	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
D115	To bi takoj sodelovala, to mi je pa top ideja, in takoj bi se vključla v kaj takega.	Bi se tudi ona vključila	Drugo	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki

10.2.5. Odprto kodiranje intervjuja E

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
E1	Očeta sem zgubila lih v času korone, so misli, da je korona, pa ni bla korona, …	Izguba očeta v času korone	Težave s srcem	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
E2	… ampak je blo s srcem nekaj narobe in niso prej ugotovili, ker so najprej delali teste za korono.	Težave s srcem	Težave s srcem	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
E3	Čez poletje smo se ful družli, …	Druženje s prijatelji	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E4	… sam pač hengali na igrišču čez celo poletje …	Druženje na igrišču	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E5	… in meni je to ful pomagalo.	To ji je pomagalo	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E6	Mislim, da niti oni tega ne vejo, ampak ja mi je ful pomagal.	Ni jim povedala	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E7	Ne, ne, nič.	Niso ji povedali za možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E8	Ja, ampak mislim, da niti razredničarka sploh ni vedla, …	Razredničarka ni vedela	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E9	… noben ni zares vedu, …	V šoli niso zares vedeli	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E10	… tkoda ja mi ni noben ponudu nobene podpore.	Iz strani šole ni bilo podpore	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov

					v času žalovanja
E11	Sicer pa mislim, da je pr men šele zdej za nazaj pršlo, tkoda sem se zdej vključla v terapijo, …	Vključitev v terapevtski proces	Psihološka pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
E12	… ampak bom šele septembra prišla na vrsto pri psihologinji.	Dolga čakalna vrsta	Psihološka pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
E13	Je klinična psihologinja, …	Klinična psihologinja	Psihološka pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
E14	… me je k njej usmerla osebna zdravnica.	Usmeritev iz strani osebne zdravnice	Zdravstvo	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
E15	Zdej mam sicer neke vaje za sproščanje …	Vaje za sproščanje	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
E16	… preko centra za krepitev zdravja, …	Center za krepitev zdravja	Zdravstvo	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
E17	… ampak mi nič zares ne pomaga.	Ne pomaga	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
E18	In pol sem dobila to napotnico, ampak ja sem v čakalni vrsti …	Napotnica in čakalna vrsta	Dolge čakalne vrste	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
E19	… ampak je vprašanje, kdaj zares bom prišla na vrsto, ker so res dolge čakalne vrste.	Ne ve, kdaj bo na vrsti	Dolge čakalne vrste	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
E20	Res bi rabla to no, da nekomu povem, …	Pogovor z nekom	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E21	… da se nekomu zjočem, …	Jokanje	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E22	… nekomu, ki me ne pozna.	Pogovor z nekom, ki je ne pozna	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E23	Bi rada sam dala vse ven nekomu.	Pogovor z nekom	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E24	Ker prej sem mela prjatlce …	Prej druženje s prijateljicami	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E25	… pa smo se dobivale pa hodle v kino pa vse, …	Kino s prijateljicami	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

E26	… zdej ma pa vsaka svoj faks.	Zdaj ni več toliko druženja s prijateljicami	Pomanjkanje druženja z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E27	Mi je lažje, ko mam cimro, ampak ja šezmer.	Ima sostanovalko	Zagotovljena bližina	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E28	Mi je lažje, ko sem obdana z ljudmi …	Rada je obdana z ljudmi	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E29	… in zdej mi to manjka.	Osamljenost	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E30	Neka potrditev, da nisem sama, to mi manjka.	Potrditev, da ni sama	Pomanjkanje bližine	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E31	Zdej ko sem tu tud bolj cenim čas z mamo, ko sem doma.	Ceni čas z mamo	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potreba mladostnikov v času žalovanja
E32	Ker mami ma pač zdej sam mene ane.	Skrb za mamo	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potreba mladostnikov v času žalovanja
E33	Ampak nikol ji nisem povedala kak se počutim.	Ni želela povedati mami	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potreba mladostnikov v času žalovanja
E34	Je rekla si se delala junaka, ja, res je, ker je nisem hotla s tem obremenjevat.	Ni želela obremenjevati mame	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potreba mladostnikov v času žalovanja
E35	Mi je težko izrazit potrebe ljudem, ki so mi preveč blizu.	Težko izrazi potrebe bližnjim	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potreba mladostnikov v času žalovanja
E36	Ja to, da sem se lahk družla s prijatli, …	Druženje s prijatelji	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E37	… da sem lahk šla mal vn iz hiše.	Iti ven iz hiše	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E38	Mi smo sam odbojko igrali ampak men je blo to najbolš.	Igranje odbojke s prijatelji	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E39	To mi je blo takrat vse kar sm rabla.	Druženje s prijatelji	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

E40	Ležal na plaži, gledal zvezde,..	Druženje s prijatelji	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E41	Da sem pač pozabla mal vse, ko sem bla z njimi.	Da je pozabila na probleme	Zagotovljeno druženje z bližnjimi	Druženje z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E42	Ne, takrat ne, …	Takrat ni bilo pomoči	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E43	… edino zdej, ko sem začutla potrebo, da rabim.	Zdaj je pomoč	Zagotovljena strokovna pomoč	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E44	In ja sem najprej pogledla pri osebnem zdravniku, …	Osebna zdravnica	Zdravstvo	Strokovna pomoč	Oblike podpore in pomoči
E45	… da mam brezplačne opcije.	Brezplačna podpora	Brezplačne možnosti	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
E46	Je pa spet zdej to, da je treba čakat.	Čakalne vrste	Dolge čakalne vrste	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
E47	Kot da bi mogla vnaprej vedet, da se mi bo to zgodilo pa da bom to rabla, da bi pršla pravočasno na vrsto.	Težave dolgih čakalnih vrst	Dolge čakalne vrste	Strokovna pomoč	Dojemanje podpore in pomoči
E48	Pogrešam pa ful na faksu tud, da bi se lahk na nekoga obrnila, …	Možnosti podpore na fakulteti	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E49	da bi vedla, kje dobit kake informacije.	Ne ve, kje dobit informacije	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E50	Pa sej te vprašajo ljudje kako si, ampak ne boš pa zdej nekomu kr tak začel razlagat vsega kar si misliš pa kar čutiš.	Ne more povedati vsakemu	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E51	Ne, to nič ne.	Ni bilo stika s socialno službo	Ni bilo stika	Stik s socialnimi delavkami/ci	Vloga socialnega dela
E52	Nisem nikol še slišala za to.	Ne pozna	Pomanjkanje informacij	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
E53	Zdi pa se mi, da ne more bit to tok slabo no.	Dobra ideja	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

E54	Ker pač nisi edini ne.	Nisi sam	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
E55	In je ful fajn če spoznaš ljudi s podobno izkušnjo.	Spoznavanje z ljudmi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupin	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
E56	Bi se lahk takoj, brez problema.	Bi se vključila	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
E57	Z veseljem bi probala, bi šla v kaj takega.	Bi poskusila	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
E58	To, da do mene res noben ni pristopu.	Nihče ni pristopil do nje	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E59	Pač zakaj, ni mi jasno, to bi se rablo.	Pristop ljudi	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E60	V šoli se more vedet, …	Pomoč iz strani šole	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
E61	… v šoli bi mogli kej pristopit.	Pomoč iz strani šole	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
E62	Pr men ni blo nč, da bi kdo karkol.	Ni bilo pomoči iz strani šole	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
E63	To bi se moglo mal spremenit, no.	Pristop šole	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
E64	Ne da te etiketirajo, ampak da pristopijo, da pomagajo, da vsaj profesorji vejo.	Pristop šole, učiteljev	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
E65	Da bi vsaj enkrat na mesec nekdo mal pristopu pa reku, dej prit na pogovor, …	Pristop šole, učiteljev	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki
E66	… tud če bi mi blo čudno takrat, šezmer bolš ko pa da te čist pustijo same.	Pristop šole, učiteljev	Več možnosti	Informacije, možnosti	Predlogi, ideje, dodatki

10.2.6. Odprto kodiranje intervjuja F

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA

F1	Očeta je možganska kap na moj rojstni dan.	Oče umrl za možgansko kapjo	Možganska kap	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
F2	Umrl je pa par dni zatem.	Umrl v parih dneh	Možganska kap	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
F3	Čustva so pršla šele kasnej. Rabla sm vsaj en mesec, da sem zares dojela, kaj se je zares zgodil.	Čas zase	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F4	Čez čas sm šele šla v šolo nazaj, …	Ni rabila it takoj nazaj v šolo	Zagotovljena akademska podpora	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F5	… moja dva sta bla tud ločena, tkoda je blo drgač, ko sem bla pr mami.	Ločena starša	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F6	Mal je blo nepričakovano k sva bla lih na telefonu in sem mela skos občutek, da nisem več nardila, kot bi lahk.	Oče umrl medtem ko sta bila na klicu	Možganska kap	Nepričakovana smrt	Okoliščine smrti
F7	Ko smo zvedli, da bo umrl, sem šla k nekem psihoterapevtu za nujne primere, ker so se moji bali, kaj se dogaja.	Psihoterapevt za nujne primere	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
F8	Ker nisem reagirala, nisem jokala, kot da ne bi nič blo.	Ni imela reakcije	Zagotovljena strokovna pomoč	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F9	In so me tja poslali, da si ne bi slučajno kaj nardila, pač, preventivno.	Preventivna pomoč	Psihoterapevtska pomoč	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
F10	To je blo to, …	Več od tega ni blo	Pomanjkanje podpore	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
F11	… nisem pa šla k nobenemu psihologu pa nč, …	Ni bilo druge strokovne podpore	Pomanjkanje podpore	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
F12	… kar mi je potem kar manjkalo.	Manjkalo ji je strokovne podpore	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F13	Nismo več omenli pa nč, da bi šla kam, to bi rabla no.	Ni bilo več govora o tem	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F14	Na začetku je blo preveč siljenja vame, da bi se pogovorila, …	Najprej vsiljevanje pogovora	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F15	… kasneje pa ni blo več nič, …	Kasneje ni bilo dovolj podpore	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči

F16	… takrat, ko bi dejansko rabla.	Rabila bi pogovor	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F17	Ker čez čas šele pride za tabo, in takrat potem nisem mela nobenga.	Kasneje ni imela nikogar	Nezadostna podpora	Neformalna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F18	Bi rabla nekoga, …	Potrebovala nekoga	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F19	… sam za pogovor, …	Potrebovala pogovor	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F20	… da bi mal povedla kako mi je.	Potrebovala pogovor	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F21	3 dni po kapi, še vedno sem bla v šoku, in nisem niti znala povedat, kaj se dogaja z mano.	Težava z izražanjem občutkov	Vsebina srečanj	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F22	Ni mi lih neki pomagu, …	Ni ji pomagalo	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F23	… bolj je sam presodu, a sm al nisem samomorilna.	Ni bilo dovolj pogovora	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F24	Ni se mi neki zares posvečal, kako bo za naprej, ampak samo, da se nebi kej poškodovala.	Ni se ji dovolj posvetil	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F25	Ni blo pa nč konkretnega.	Ni bilo nič konkretnega	Nezadostna podpora	Strokovna podpora	Dojemanje podpore in pomoči
F26	In pol tud nisem mogla k istemu it.	Ni imela možnosti obiskati istega	Pomanjkanje strokovne pomoči	Strokovna pomoč	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F27	Ker pr nas smo pa tud oddaljeni zlo in bi blo težko prit do kakega psihologa.	Oddaljenost od možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F28	Nekomu bi mogla rečt za prevoz in razlagat, ampak tega pa nisem hotla.	Težave s prevozom	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F29	Nisem niti vedla, komu bi lahk kej rekla, h komu bi se lahko obrnila.	Ni vedela, kam se obrnit	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F30	Ja, razredniki so zvedli. Me je vprašala če sem v redu, je bla ful v pomoč, …	Podpora razredničarke	Podpora šole/fakultete	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči

F31	… tud nekateri sošolci so mi pomagali.	Podpora sošolcev	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F32	Najbolj pa najboljša prjatlca …	Podpora najboljše prijateljice	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F33	… pa sestra.	Podpora sestre	Podpora družine	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F34	Z mamo pa ni blo tko, ker sta bla že dolg ločena starša, in se nisva mogli zares kej pogovarjat.	Z mamo se ni mogla pogovarjati	Pomanjkanje podpore	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F35	Mal mi je primanjkoval to, enga starša zgubiš in se ne moreš o tem pogovarjat z drugim staršem.	Z mamo se ni mogla pogovarjati o tem	Pomanjkanje pogovora z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F36	Najbolj mi je pomagal objem.	Objem	Zagotovljena bližina	Potreba po bližini, stiku z ljudmi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F37	To, da se lahko zaupaš, …	Da se zaupa	Zagotovljen pogovor z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F38	… pa zjokaš tud.	Jokanje	Zagotovljen prostor za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F39	S sostanovalko tud sem se lahko pogovarjala.	Pogovori s sostanovalko	Podpora prijateljev	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F40	Večino časa ne, nisem mela te priložnosti.	Ni imela dovolj priložnosti	Pomanjkanje prostora za izražanje čustev	Prostor za izražanje čustev	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F41	Profesorji niso vedli, edin razredničarka, in sem takoj šla pol nazaj v šolo in mela teste in vse.	Vsi profesorji niso vedeli	Pomanjkanje akademske podpore	Akademska podpora	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F42	Sploh ne vem, če smo mel kako svetovalno službo.	Ni vedela za svetovalno službo	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F43	Me je spraševala razredničarka če kej rabim, je bla tam.	Podpora razredničarke	Podpora šole/fakultete	Neformalna podpora	Oblike podpore in pomoči
F44	Ne.	Ni šla do druge pomoči	Pomankanje podpore	Strokovna podpora	Oblike podpore in pomoči
F45	Ne. Sam neki osnovno, …	Ni dobila dovolj informacij	Pomanjkanje informacij	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

F46	… ni velik v Sloveniji, …	V Sloveniji ni dovolj možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F47	… je premal razširjeno al pa sploh ne obstaja.	V Sloveniji ni dovolj možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F48	Ne, nč.	Ni imela stika s socialno službo	Ni bilo stika	Stik s socialnimi delavkami/ci	Vloga socialnega dela
F49	Takrat mogoč mal bolj, zdej se mi zdi da sem še kr ok.	Takrat bi rabila to	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F50	Ampak takrat bi pa res šla ja, …	Bi se vključila v podporne skupine	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F51	… mogoče tud zdaj, …	Bi se vključila v podporne skupine	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F52	… ampak takrat sm pa res kaj takega pogrešala.	Bi se vključila v podporne skupine	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F53	Anonimno mogoče, ampak v živo.	Anonimne skupine v živo	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F54	Po večih mestih ampak da bi mogoč lahko šel tud v kak drug kraj, da nerabiš bit tuki, ko vse poznaš.	Podporne skupine po več krajih	Javne podporne skupine	Želja po vključitvi v podporne skupine	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F55	Slovenija je ful pomanjkljiva kar se tega tiče.	V Sloveniji ni dovolj možnosti	Pomanjkanje možnosti	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F56	Sploh ni nekih možnosti.	Ni dovolj možnosti	Pomanjkanje možnosti	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F57	To, da se ne rabiš videt vsak dan, ampak to, da je na voljo, da lahko prideš, ko rabiš.	Zmeraj na voljo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

F58	Da so ljudje s podobnimi izkušnjami, …	Podobne izkušnje	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F59	… pa da niso lih ljudje, ki jih od prej poznaš.	Novi ljudje	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F60	Pa tud ne poznaš lih velik ljudi s podobno izkušnjo kr tko.	Spoznavanje ljudi s podobno izkušnjo	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F61	Zato bi blo zlo dobr.	Dobro mnenje	Pozitivno mnenje	Mnenje o podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F62	Mogoč tud za različne starostne skupine, da bi bli bolj vrstniki skupaj v eni skupini.	Vrstniki skupaj v skupini	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
F63	Al pa da bi mela kakega psihologa z dejasko izkušnjo, …	Vodja – psiholog z izkušnjo	Predlogi za podporne skupine	Predlogi za podporo in pomoč	Predlogi, ideje, dodatki
F64	… da bi mi nekdo vsaj mal lahk povedal, kaj se lahko zgodi, kaj bo, kaj lahk pričakujem.	Deljenje izkušenj	Pozitivni vplivi	Vpliv podpornih skupinah	Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša
F65	Sm se počutla zlo sama v tem.	Počutila se je samo v tem	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F66	Pa da vem, da je ok, da se počutim tako kot se.	Potrditev čustev	Pomanjkanje razumevanja	Razumevanje	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F67	Pa pr men je blo tud vse predaleč, …	V nekaterih krajih premalo možnosti	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja
F68	… ni dovolj dostopno.	Ni dostopno	Pomanjkanje možnosti	Informacije, možnosti	Potrebe mladostnikov v času žalovanja

10.3. OSNO KODIRANJE

OBRAZLOŽITEV:

- Ta oznaka je za kategorije

- Ta oznaka pa je za podkategorije

TEMA 1: Okoliščine smrti

- Pričakovana smrt
    - Smrt zaradi bolezni (A1, A2, B1, B2)
    - Zaplet po možganski kapi (D1, D2, D3, D4, D5)
- Nepričakovana smrt
    - Zaplet ob bolezni (C1, C2)
    - Težave s srcem (E1, E2)
    - Možganska kap (F1, F2, F6)

TEMA 2: Potrebe mladostnikov v času žalovanja

- Pogovor z bližnjimi
    - Pomanjkanje pogovora z bližnjimi (A6, A7, A8, A22, B3, B4, B5, B16, C45, D39, F16, F18, F19, F20, F35)
    - Zagotovljen pogovor z bližnjimi (C3, C4, C35, F37)
- Prostor za izražanje čustev
    - Pomanjkanje prostora za izražanje čustev (A9, A10, A11, A26, D15, E33, E34, E35, E50, F40)
    - Zagotovljen prostor za izražanje čustev (A12, B18, C5, C6, C7, C8, C36, C37, F3, F38)
- Druženje z bližnjimi
    - Pomanjkanje druženja z bližnjimi (D17, D19, D20, E26)
    - Zagotovljeno druženje z bližnjimi (B17, D40, E3, E4, E5, E6, E24, E25, E31, E32, E36, E37, E38, E39, E40, E41)
- Informacije, možnosti
    - Pomanjkanje informacij (A31, A46, A47, A48, D77, D78, D79, D109, D110, E49, F29, F42, F45)
    - Pomanjkanje možnosti (A40, A45, D74, D75, D76, D86, E7, F27, F28, F46, F47, F67, F68)
- Razumevanje
    - Pomanjkanje razumevanja (A4, F5, F65, F66)

- Zagotovljeno razumevanje (B11)

- Strokovna pomoč
  - Pomanjkanje strokovne pomoči (D22, D66, D67, D68, D69, D71, D73, E20, E21, E23, E42, E58, E59, F12, F13, F26)
  - Zagotovljena strokovna pomoč (C22, C23, E43, F8)
- Podpora znotraj izobraževalnega sistema
  - Pomanjkanje podpore znotraj izobraževalnega sistema (D6, E8, E9, E10, E48, E62, F41)
  - Zagotovljena podpora znotraj izobraževalnega sistema (F4)
- Potreba po bližini, stiku z ljudmi
  - Pomanjkanje bližine (D18, D36, D37, D38, D43, D44, D45, D46, D47, D48, D49, D50, D72, E28, E29, E30)
  - Zagotovljena bližina (E27, F36)

TEMA 3: Izzivi in potrebe mladostnikov med boleznijo starša

- Čustveni izzivi
- Praktični izzivi
  - Usklajevanje šolskih obveznosti z obiski v bolnici (D7, D9)
- Podpora in pomoč
- Akademski izzivi
  - Ponavljanje letnika (D8)
- Družinski odnosi
  - Pomanjkanje globinskih odnosov (D10, D12, D13)
  - Nasilje v družini (D11, D14)

TEMA 4: Oblike podpore in pomoči

- Neformalna podpora
  - Podpora družine (A21, C21, F33)
  - Podpora prijateljev (A5, C9, C14, C15, C34, C40, D26, D27, D28, F31, F32, F39)
  - Podpora partnerja (A30, D41)
  - Podpora šole/fakultete (A23, A24, A25, F30, F43)
  - Samopomoč (A29, A42, B19, B20, B21, B35, B36, B38, C27, C38, C39, C41, D21)

- Pomanjkanje podpore (A3, C20, C23, C24, D33, D34, D35, D59, D60, D61, F34)

➢ Strokovna podpora
- Psihološka pomoč (A13, E11, E12, E13)
- Psihoterapevtska pomoč (C50, D51, D52, D53, F7, F9)
- Druga strokovna pomoč (A43, B6)
- Pomanjkanje podpore (A27, F10, F11, F44)
- Študentska svetovalnica (D54)
- Zdravstvo (E14, E16, E44)

➢ Druge oblike podpore
- Finančna pomoč (C28, C29, C30, C31, D91, D92)
- Alternativna oblika pomoči (B37)

TEMA 5: Dojemanje podpore in pomoči

➢ Strokovna podpora
- Nezadostna podpora (A14, A15, A16, B10, E17, F14, F15, F22, F23, F24, F25)
- Negativna izkušnja (B8, B9, D55, D56, D57, D58, D62, D63, D64, D65, D70)
- Vsebina srečanj (A17, A18, A19, A20, A44, E15, F21)
- Ugotovitve skozi srečanja (C24, C25, C52, C53)
- Končanje srečanj (B7, C26, E46, E47)
- Dolge čakalne vrste (E18, E19)
- Brezplačne možnosti (C48, C49, E45)

➢ Neformalna podpora
- Nezadostna podpora (C17, C18, C19, C46, C47, D16, D25, D42, F17)
- Negativna izkušnja (D29, D30, D31, D32)
- Zadostna podpora (A32, C32, C33, C42, C43, C44)
- Ogromno podpore (C10, C11, C12, C13, C16)

TEMA 6: Vloga socialnega dela

➢ Stik s socialnimi delavkami
- Ni bilo stika (B22, C54, E51, F48)
- Socialno-varstvena pomoč (A28)

TEMA 7: Podporne skupine za mladostnike ob smrti starša

- Želja po vključitvi v podporne skupine
    - Javne podporne skupine (D98, E56, E57, F49, F50, F51, F52, F53, F54)
    - Podporne skupine znotraj organizacije (B12, B13)
- Mnenje o podpornih skupinah
    - Pozitivno mnenje (A33, B23, B24, B25, B30, C55, C56, C58, C63, D107, E53, F61)
    - Pomanjkanje informacij (E52)
    - Pomanjkanje možnosti (F55, F56)
- Vpliv podpornih skupin
    - Pozitivni vplivi (A34, A35, A36, A37, A49, A50, A52, B14, B15, B26, B27, B31, B32, B33, B34, C57, C60, C61, C62, D102, E54, E55, F57, F58, F59, F60, F64)

TEMA 8: Predlogi, ideje, dodatki

- Predlogi za podporo in pomoč
    - Podpora in pomoč mladim z bolnimi starši (A52, A53, A54, A55)
    - Predlogi za podporne skupine (B28, B29, C59, D99, D100, D101, D103, D104, D105, D106, F62, F63)
    - Drugo (A41, D108, D113, D114, D115)
- Drugi predlogi
    - Strategije spoprijemanja (A38, A39)
    - Potrebe moških in žensk (D112)
- Informacije, možnosti
    - Več informacij (D80, D88)
    - Več možnosti (E60, E61, E63, E64, E65, E66)
    - Bolj dostopne informacije, možnosti (C51, D81, D82, D83, D87, D89, D90, D93, D94, D95, D96, D97, D111)
    - Cenovno ugodne možnosti (D84, D85)